

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГРИЩЕНКО НАТАЛІЯ МИХАЙЛІВНА

УДК 343.74

ДИСЕРТАЦІЯ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРОТИПРАВНЕ ЗАВОЛОДІННЯ
МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ

12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право
(081 – Право)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
(доктора філософії)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Н.М. Грищенко

Науковий керівник:
Бабанін Сергій Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент

ДНІПРО – 2019

АНОТАЦІЯ

Грищенко Н.М. Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право (081 – Право). – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2019.

У дисертації вдосконалено теоретичні положення кримінального права в частині відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, напрацьовано можливі напрями удосконалення ст. 206-2 КК України та відповідної правозастосовної практики.

Зокрема, констатовано, що наявність в Україні фактів протиправного заволодіння майном підприємств, установ, організацій свідчить про суттєві проблеми в економічній та правовій системах держави, обумовлених високим рівнем корупції, нестабільним станом політичної ситуації в країні, боротьбою різних фінансово-промислових груп за перерозподіл власності та сфер впливу. За оцінками експертної ради Антирейдерського союзу підприємців України за 15 років в Україні відбулося понад 30 тисяч випадків незаконного перерозподілу власності на загальну суму близько 20 млрд. доларів США. Така ситуація спонукає державу вживати запобіжних заходів цьому негативному явищу, зокрема, і у сфері нормативно-правового забезпечення. Одним з останніх нормативно-правових актів запобігання рейдерству є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» від 06.10.2016 р. Крім того, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 10 жовтня 2013 р. до КК України внесені ст.ст. 205-1, 206-2 КК України, які, фактично,

передбачили кримінальну відповідальність за рейдерство та пов'язані з ним явища.

Проте практика застосування кримінально-правових норм, зокрема, ст. 206-2 КК України, свідчить про достатньо високий рівень латентності цього злочину. Так, у 2014 р. обліковано 13 злочинів, передбачених ст. 206-2 КК України, і тільки 2 кримінальних провадження направлені до суду з обвинувальним актом; у 2015 р. обліковано 25 таких злочинів, а до суду направлено лише 1 кримінальне провадження, 2016 р. – 66 та 3, відповідно, 2017 р. – 68 та 4, 2018 р. – 62 та 3.

Значна поширеність посягань на майно підприємств, установ, організацій в Україні, високий рівень латентності цих посягань, недостатня теоретична розробленість проблеми кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємств, установ, організацій, а також недосконалість ст. 206-2 КК України і, як наслідок, її неефективне застосування судами й правоохоронними органами зумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. У ній, зокрема, вперше обґрунтовано, що основним безпосереднім об'єктом протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації є право власності; предмет цього злочину за своїми ознаками співпадає з ознаками предмета злочинів проти власності; діяння, тобто «протиправне заволодіння», співпадає за ознаками з такими діяннями злочинів проти власності, як «викрадення» та «заволодіння»; визначення моменту закінчення цього злочину співпадає з визначенням моменту закінчення, зокрема, таких злочинів, як крадіжка, грабіж, шахрайство; основною відмінністю злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, від злочинів проти власності корисливої спрямованості, є спосіб його вчинення.

Проведення історико-правового аналізу витоків та сучасного стану кримінально-правового забезпечення охорони майна підприємства, установи, організації довозило вести мову про їх певні етапи: перший – відсутність норми

про кримінальну відповідальність за це діяння – до 1845 р.; другий – 1845-1917 рр. – наявність такої норми, проте з такою обов'язковою ознакою, як спосіб – напад з насильством; третій – 1917-2013 рр. – відсутність вказаної спеціальної норми; четвертий – 2013 р. по теперішній час – наявність такої норми з обов'язковим способом вчинення діяння – шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації.

У дисертації визначено, що протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації відповідає ключовим підставам криміналізації. Суспільна небезпека такого роду діянь характеризується високим ступенем, а шкода є значною, що є безумовною підставою для кримінальної відповідальності за це діяння; воно має несприятливі стан і динаміку; співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації цього злочину свідчить про те, що позитивні соціальні результати застосування ст. 206-2 КК України істотно перевищують неминучі негативні наслідки; незважаючи на розбіжності в думках науковців щодо необхідності встановлення кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємств, установ, організацій, криміналізація діяння, передбаченого ст. 206-2 КК України, є доцільною, оскільки дає можливість виокремити кримінально-правові відносини у сфері протиправного заволодіння майном підприємств, установ та визначає конкретний перелік «рейдерських» діянь, тим самим запобігає їх кваліфікації за іншими складами злочинів; держава має ефективну систему правоохоронних органів та судів, спроможних реагувати на вчинення злочинів, передбачених ст. 206-2 КК України.

Доведено, що протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації за конструкцією є злочином з матеріальним складом. Заволодіння як обов'язкова ознака об'єктивної сторони, передбачає активну поведінку (дію) – вилучення майна підприємства, установи, організації з володіння, розпорядження, користування власника або особи, якій воно ввірене на законній підставі, на користь винного або інших осіб і збагачення його або інших осіб за

рахунок цього майна. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони досліджуваного злочину є настання злочинних наслідків – зменшення майна власника і збагачення за його рахунок злодія, тобто обов'язковою об'єктивною ознакою заволодіння майном підприємства, установи, організації є заподіяння майнової шкоди власникові. Між заволодінням та майновою шкодою власника підприємства, установи, організації повинен бути необхідний причинно-наслідковий зв'язок, тобто така шкода спричиняється саме заволодінням, а не іншими діями чи обставинами. Для об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК, обов'язковою ознакою є спосіб його вчинення – шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації.

Обґрунтовано, що злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, вчиняється з прямим умислом, тобто особа під час вчинення злочинних дій усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх діянь (те, що вона посягає на чужу власність – майно підприємства, установи або організації, не маючи права на неї), передбачає неминучість настання суспільної шкоди охоронюваним законом інтересам (матеріальну шкоду власнику підприємства, установи або організації) і бажає їх настання. У більшості випадків винний має на меті збагатитися за рахунок протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. Мова йде про бажання винного збагатитися самому та прагнення збагатити людей, у добробуті яких він зацікавлений. Хоч корисливий мотив прямо не визначений у ст. 206-2 КК України як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони, відсутність чи наявність цього мотиву в деяких учасників злочинної діяльності не впливає на рішення питання про притягнення їх до кримінальної відповідальності. Досить встановити корисливу мету для всього діяння. На наш погляд, у диспозиції ст. 206-2 КК України доцільно визначити корисливий мотив як обов'язкову ознаку цього злочину.

У дисертації досліджені кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, зокрема, вчинення цього діяння: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою

осіб; 3) з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень; 4) з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я; 5) з пошкодженням чи знищенням майна; 6) службовою особою з використанням службового становища; 7) із заподіянням великої шкоди; 8) із спричиненням інших тяжких наслідків.

Визначено, що санкції за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації відносяться до відносно-визначених та одночасно альтернативних, тобто передбачають декілька видів та розмірів покарань, що надає суб'єкту правозастосування достатню свободу при індивідуалізації покарання. Вони передбачають три основних (виправні роботи, обмеження волі та позбавлення волі на певний строк) та два додаткових покарання (позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю та конфіскація майна).

У роботі запропоновано виключити ст. 206-2 КК України з розділу «Злочини у сфері господарської діяльності» та передбачити відповідальність за це діяння у розділі VI «Злочини проти власності» Особливої частини КК України. Також обґрунтовано доцільність узгодження відповідальності за досліджуване діяння зі схожими за ознаками злочинами проти власності та встановлення співрозмірних з цими злочинами санкцій.

Ключові слова: господарська діяльність, власність, правове забезпечення, злочин, покарання, кримінальна відповідальність, рейдерство, протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації.

SUMMARY

Hryshchenko N. M. Criminal responsibility for misappropriation of property of the enterprise, institution, organization. – Qualifying scientific work printed as manuscripts.

Thesis for a scientific degree of candidate of legal sciences (Doctor of Philosophy) in specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal executive law (081 – Law). – Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro, 2019.

The thesis provides improvements to theoretical foundations of criminal law pertaining to criminal responsibility for misappropriation of property of the enterprise, institution, organization and elaborates on possible areas of further improvements to Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine and corresponding law-enforcement practices.

In particular, it has been stated that the existence of facts of misappropriation of property of enterprises, institutions, organizations in Ukraine testifies to the presence of significant problems within the economic system and the legal framework of the state, ensuing from a high level of corruption, volatile political situation in the country, rivalries among various financial and industrial groups for redistribution of property and areas of responsibility. According to the estimation by the expert advisory board of Anti-Raider Union of Entrepreneurs of Ukraine over 30 thousand cases of illegal redistribution of property for the amount of ca. 20 billion USD have been recorded in Ukraine over the past 15 years. Such situation urges the government to take preventive actions against this negative phenomenon, particularly in the sphere of regulatory and legal provisions. One of the latest regulatory legal acts related to counter raiding activities is the Law of Ukraine ‘On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Related to Improvement of the State Registration of Immovable Property Rights and Protection of Property Rights’, dated October 6th, 2016. Further to it, the Law of Ukraine ‘On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Related to Improvement of Legal Regulation of Activities of Legal Entities and Individual Entrepreneurs’, dated October 10th, 2013, introduced Articles 205-1 and 206-2 to the

Criminal Code of Ukraine, effectively establishing criminal responsibility for raiding and other raiding-related activities.

Nonetheless, the practice of implementation of criminal legal provisions, in particular Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine, attests to a significantly high level of latency of this crime. For instance, in 2014 a total of 13 criminal acts under the Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine was reported, with only 2 criminal proceedings referred to court with indictment; in 2015 a total of 25 of such criminal acts was reported, with only 1 criminal proceeding referred to court, in 2016 – 66 and 3, correspondingly, in 2017 – 68 and 4, in 2018 – 62 and 3.

Wide occurrence of offences against property of enterprises, institutions, organizations in Ukraine, high latency of such offences, insufficient theoretical elaborations on the issue of criminal responsibility for misappropriation of property of enterprises, institutions, organizations as well as the shortcomings of the Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine and, consequently, its inefficient implementation by courts and law-enforcement authorities have all contributed to the choice of the subject of the presented thesis research.

The presented thesis serves as the first ever in Ukraine complex monograph research of the criminal responsibility for misappropriation of property of the enterprise, institution, organization. Particularly, the paper is the first research to substantiate that the primary object of the misappropriation of property of the enterprise, institution, organization is the ownership right; the subject of this crime correlates with the attributes of the subject of crimes against property; the criminal act, i.e. ‘misappropriation’ coincides with the attributes of such acts of crime against property as ‘theft’ and ‘embezzlement’; the definition of the moment of consummation of this crime coincides with the definition of the moment of consummation of such crimes as theft, robbery, fraud; the principal distinction between the crime under the Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine and the crimes against property with gainful intent is its corresponding *modus operandi*.

The historical and legal analysis of the sources and current state of criminal legal provisions for protection of property of the enterprise, institution, organization enabled

to single out certain stages in their development: first – the absence of legal provisions related to the criminal responsibility for this act – up to 1845; second – 1845-1917 – availability of such provisions, however under the condition of essential element of offence – violent assault; third – 1917-2013 – absence of specific legal provisions; fourth – from 2013 until present – availability of such provisions with mandatory condition for *modus operandi* – committing the offence with the use of forged or stolen documents, seals, stamps of the enterprise, institution, organization.

The thesis identifies that the misappropriation of property of the enterprise, institution, organization complies with principal grounds for criminalization. The social danger level of this type of acts is characterized as high, damages are estimated as significant, which serves as an absolute and sufficient ground for criminal responsibility for such act; it has adverse state and dynamics; correlation between positive and negative effects of criminalization of this offence attest to the fact that positive social results of implementing the Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine considerably surpass the inevitable negative effects; regardless the difference of views among scholars concerning the necessity of establishing criminal responsibility for the misappropriation of property of the enterprise, institution, organization, the criminalization of the act under the Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine is deemed expedient as it enables to delineate criminal legal relations in the sphere of misappropriation of property of enterprises, institutions and defines the specific list of ‘raiding’ acts, effectively preventing their classification according to other elements of the criminal offence; the state possesses an effective system of law-enforcement authorities and courts capable of reacting to crimes committed under the Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine .

It has been proved that the misappropriation of property of the enterprise, institution, organization, by its structure, is the crime with materially defined constituent. Appropriation, as a mandatory element of the objective side, stipulates active behavior (action) – taking the property of the enterprise, institution, organization out of possession, disposal or use of the owner or the person, to whom it was legally entrusted, in the favor of the guilty person or other persons, his or other people’s

enrichment at the expense of this property. A mandatory element of the objective side of the scrutinized crime is the onset of criminal consequences – reduction in owner's property and enrichment of the criminal offender at the cost of the owner, i.e. a mandatory objective element of the appropriation of property of the enterprise, institution, organization is the infliction of property damage to the owner. There must exist a cause-and-effect relation between appropriation and property damage to the owner of the enterprise, institution, organization, i.e. the damage is inflicted by the appropriation and not through any other actions or circumstances. For the objective side of the crime under the Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine its mandatory element is its modus operandi – committing the offence with the use of forged or stolen documents, seals, stamps of the enterprise, institution, organization.

The paper provides substantiations that the crime under the Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine is committed with direct intention, i.e. in the course of committing the criminal activity the individual is aware of the dangerous nature of his actions (that the individual commits the offence against property of the enterprise, institution, organization, not being legally entitled to it), anticipates the inevitable occurrence of public damage to legally protected interests (financial damage to the owner of the enterprise, institution or organization) and is consciously willing this damage to occur. In the majority of cases, the malefactor aims for enrichment at the cost of misappropriation of property of the enterprise, institution or organization. This suggests the striving of the malefactor to enrich himself and provide enrichment to the individuals, whose welfare is essential to the malefactor. Even though the gainful motive is not defined in the Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine as a mandatory condition for mental element of the offence, absence or presence of this motive with some of the participators in the criminal activities does not affect the decision to institute criminal proceedings against them. It suffices to establish the gainful purpose of this act. In the view of the authors, it is expedient to define gainful motive as a mandatory element of this crime in the disposition of the Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine.

The presented thesis investigates qualifying and particular qualifying elements of misappropriation of property of the enterprise, institution or organization, more specifically, committing the act: 1) repeatedly; 2) upon prior conspiracy by an organized group; 3) with a threat to kill or inflict bodily injuries; 4) with violence dangerous to life or health of a person; 5) with damage or destruction of property; 6) by an official through abuse of office; 7) with infliction of significant damage; 8) with other grave consequences.

It has been defined that penal measures for misappropriation of property of the enterprise, institution, organization are classified as relatively specific and, simultaneously, alternative, i.e. they stipulate several types and scales of punishment, which enables the law enforcement authorities to exercise large discretion in the individualization of punishment. They provide for three primary (corrective labor, custodial restraint and imprisonment for determined period) and two additional punishments (deprivation of the right to occupy determined posts or to engage in a determined activity and confiscation of property).

The paper contains suggestions to exclude Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine from the Chapter 'Economic criminal offenses' and to prescribe responsibility for such acts within the scope of the Chapter VI 'Criminal offenses against property' of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. The work further substantiates the expedience of harmonization of responsibility for the researched criminal act with similar crimes against property and establishment of sanctions proportionate to the elements of the crime.

Keywords: business activities, property, crime, punishment, criminal responsibility, raiding activities, misappropriation of property of the enterprise, institution, organization.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Грищенко Н.М. Витоки та сучасний стан кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 168-170.
2. Грищенко Н.М. Особливості об'єкта протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 144-146.
3. Грищенко Н.М. Окремі об'єктивні ознаки протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 190-197.
4. Грищенко Н.М. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 258-262.
5. Грищенко Н.М. Порівняльно-правовий аналіз кримінального законодавства держав – членів СНД щодо відповідальності за рейдерство. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 2. Частина 2. С. 42-46.
6. Грищенко Н.М. Окремі об'єктивні ознаки протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 25 листопада 2016 р.). Одеса, 2016. С. 50-52.
7. Грищенко Н.М. Об'єкт протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Правова система в умовах розвитку соціально-правової держави: питання теорії і практики*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Черкаси, 24-25 листопада 2016 р.). Черкаси, 2016. С. 165-166.
8. Грищенко Н.М. Відображення механізму правоутворення та правотворчості кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Актуальні питання протидії злочинності у сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матер. II міжнар. наук.-практ.

конф. (Дніпро, 15 березня 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 401-406.

9. Грищенко Н.М. *Поняття рейдерства в законодавстві України. Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку та права*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 14 травня 2018 р.). Полтава, 2018. Ч. 4. С. 55-56.

10. Грищенко Н.М. *Застосування законодавчої бази при кримінальній відповідальності за рейдерство крізь призму досвіду країн СНД. Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15-16 червня 2018 р.). Харків, 2018. С. 47-48.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	16
ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО – ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК ТА СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОТИПРАВНЕ ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ	25
1.1. Витоки та сучасний стан кримінально – правового забезпечення охорони майна підприємства, установи, організації від протиправного заволодіння	25
1.2. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації	40
Висновки до Розділу 1	58
РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО – ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОТИПРАВНЕ ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ	61
2.1. Об’єкт протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації	61
2.2. Об’єктивна сторона протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації	82
2.3. Суб’єкт протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації	108
2.4. Суб’єктивна сторона протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації	124
Висновки до Розділу 2	137

**РОЗДІЛ 3. СПЕЦІАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОТИПРАВНЕ ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ
ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ 140**

3.1. Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки протиправного
заволодіння майном підприємства, установи, організації 140

3.2. Покарання за протиправне заволодіння майном підприємства,
установи, організації 169

Висновки до Розділу 3 180

ВИСНОВКИ 183

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 188

ДОДАТКИ 209

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ВАТ – відкрите акціонерне товариство
ВУЦВК – Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет
ГК – Господарський кодекс
ГПК – Господарський процесуальний кодекс
ЗАТ – закрите акціонерне товариство
ЗМІ – засоби масової інформації
ІК – інвестиційна компанія
КК – Кримінальний кодекс
КП – комунальне підприємство
КПК – Кримінальний процесуальний кодекс
МВС – Міністерство внутрішніх справ
ПК – Податковий кодекс
РБ – Республіка Білорусь
РДА – районна державна адміністрація
РК – Республіка Казахстан
РМ – Республіка Молдова
РРФСР – Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка
РФ – Російська Федерація
СБУ – Служба безпеки України
СНД – Співдружність Незалежних Держав
США – Сполучені Штати Америки
ТОВ – товариство з обмеженою відповідальністю
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
ФОН – фонд операцій з нерухомістю
ФПГ – фінансово-промислова група
ФРН – Федеративна Республіка Німеччини
ЦК – Цивільний кодекс
ЦПК – Цивільний процесуальний кодекс

ВСТУП

Актуальність теми. Світова спільнота визнає рейдерство фактором, який свідчить про недосконалість законодавства держави, її політичних, економічних та правових структур, неможливість належного забезпечення підприємницької та іншої економічної діяльності, права власності на підприємства, установи, організації, конкурентних відносин. Наявність в Україні фактів протиправного заволодіння майном підприємств, установ, організацій свідчить про суттєві проблеми в економічній та правовій системах держави, обумовлених високим рівнем корупції, нестабільним станом політичної ситуації в країні, боротьбою різних фінансово-промислових груп за перерозподіл власності та сфер впливу.

За оцінками експертної ради Антирейдерського союзу підприємців України за 15 років в Україні відбулося понад 30 тисяч випадків незаконного перерозподілу власності на загальну суму близько 20 млрд. доларів США. Така ситуація спонукає державу вживати запобіжних заходів цьому негативному явищу, зокрема, і у сфері нормативно-правового забезпечення. Одним з останніх нормативно-правових актів запобігання рейдерству є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» від 06.10.2016 р. Крім того, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 10 жовтня 2013 р. до КК України внесені ст.ст. 205-1, 206-2 КК України, які, фактично, передбачили кримінальну відповідальність за рейдерство та пов'язані з ним явища.

Проте практика застосування кримінально-правових норм, зокрема, ст. 206-2 КК України, свідчить про достатньо високий рівень латентності цього злочину. Так, у 2014 р. обліковано 13 злочинів, передбачених ст. 206-2 КК України, і тільки 2 кримінальних провадження направлені до суду з обвинувальним актом; у 2015 р. обліковано 25 таких злочинів, а до суду

направлене лише 1 кримінальне провадження, 2016 р. – 66 та 3, відповідно, 2017 р. – 68 та 4, 2018 р. – 62 та 3.

Рейдерським атакам наражаються як великі ліквідні підприємства, так і невеликі, але стратегічно важливі малі підприємства.

Методологічною основою дисертації стали праці таких вітчизняних вчених-криміналістів як П.П. Андрушко, А.М. Бойко, Б.М. Грек, Н.О. Гуторова, Л.М. Демидова, О.О. Дудоров, А.П. Закалюк, Д.О. Калмиков, Є.В. Калмикова, О.Г. Кальман, В.Р. Мойсик, Т.М. Марітчак, Л.М. Скора, Є.Л. Стрельцов, М.І. Хавронюк та ін., а також зарубіжних вчених – Б.В. Волженкіна, Н.О. Лопашенко, З.О. Незнамової, Т.Ю. Погосян та ін.

У захищених дисертаціях на здобуття вченого ступеня кандидата юридичних наук В.Б. Дацюка «Криміногенні процеси у сфері корпоративних відносин: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання» (м. Київ, 2015 р.) та С.С. Титаренка «Кримінальна відповідальність за протиправне захоплення суб'єктів господарювання» (м. Дніпро, 2018 р.) питання кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, комплексно не досліджувались.

Наведене зумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана на кафедрі кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ відповідно до: Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16.03.2015 р. № 275; п. 3.13 Плану проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ на 2018 р., схваленого вченою радою цього навчального закладу (протокол № 3 від 23.11.2017 р.); Указу Президента України «Про посилення протидії рейдерству» від 19.03.2014 р. № 313/2014.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є наукове обґрунтування кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном

підприємства, установи, організації, створення на цій основі удосконаленої конструкції ст. 206-2 КК України та розробка рекомендацій з вдосконалення відповідних законодавчих положень та практики їх застосування.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано такі *задачі*:

- розглянути генезис кримінально-правових норм щодо відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації;
- проаналізувати кримінальне законодавство зарубіжних країн щодо кримінально-правової заборони протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації;
- здійснити правовий аналіз підстав криміналізації протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації;
- визначити об'єкт протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації;
- охарактеризувати об'єктивну сторону протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації;
- визначити ознаки суб'єкта протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації;
- дослідити суб'єктивну сторону протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації;
- визначити кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації;
- проаналізувати критерії встановлення покарання за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації;
- розробити пропозиції щодо удосконалення конструкції ст. 206-2 КК України та практики її застосування.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони господарської діяльності.

Предмет дослідження – кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації.

Методи дослідження. У роботі, для досягнення поставленої мети, використані такі методи: *діалектичний метод наукового пізнання* – при аналізі законодавства та практики його застосування щодо кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (підрозділи 1.1-3.2); *історико-правовий* – при дослідженні генезису норми про кримінальну відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (підрозділ 1.1); *порівняльно-правовий метод* – під час вивчення досвіду зарубіжних держав (членів СНД) щодо кримінально-правового забезпечення охорони суспільних відносин, на які посягає злочин, передбачений ст. 206-2 КК України (підрозділ 1.2); *системно-структурний* – використано під час проведення комплексного дослідження проблем кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 206-2 КК України (розділи 2 та 3); *формально-догматичного аналізу* – при здійсненні доктринального тлумачення окремих положень ст. 206-2 КК України, при якому використані такі способи тлумачення: граматичний, систематичний, логічної інтерпретації, історичний (розділ 2); *статистичний та соціологічний* – при анкетуванні практичних працівників Національної поліції, узагальненні практики застосування ст. 206-2 КК України (підрозділи 1.2–3.2); *правового моделювання* – використаний при удосконаленні ст. 206-2 КК України (підрозділи 2.1-3.2).

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, кримінальне, цивільне та інше законодавство як України, так і окремих зарубіжних країн, нормативно-правові акти Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативні акти, прийняті у сфері господарської діяльності підприємств, установ та організацій, постанови Пленуму Верховного Суду України.

Емпіричну базу дисертації становлять: статистичні показники статистичної звітності Генеральної прокуратури України по ст. 206-2 КК України за 2014-2018 рр.; результати вивчення й узагальнення судової практики (14 обвинувальних вироків по ст. 206-2 КК України та суміжних злочинах проти

власності); результати опитування 123 працівників Національної поліції України з питань кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Найбільш важливими теоретичними і практичними положеннями дослідження є такі:

вперше:

– виділено чотири етапи розвитку кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації: перший – відсутність норми про кримінальну відповідальність за це діяння – до 1845 р.; другий – 1845-1917 рр. – наявність такої норми, проте з такою обов'язковою ознакою, як спосіб – напад з насильством; третій – 1917-2013 рр. – відсутність вказаної спеціальної норми; четвертий – 2013 р. по теперішній час – наявність такої норми з обов'язковим способом вчинення діяння – шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації;

– обґрунтовано, що основним безпосереднім об'єктом протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації є право власності; предмет цього злочину за своїми ознаками співпадає з ознаками предмета злочинів проти власності; діяння, тобто «протиправне заволодіння», співпадає за ознаками з такими діяннями злочинів проти власності як «викрадення» та «заволодіння»; визначення моменту закінчення цього злочину співпадає з визначенням моменту закінчення, зокрема, таких злочинів, як крадіжка, грабїж, шахрайство; основною відмінністю злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, від злочинів проти власності корисливої спрямованості, є спосіб його вчинення;

– запропоновано виключити ст. 206-2 КК України з розділу «Злочини у сфері господарської діяльності» та передбачити відповідальність за це діяння у розділі VI «Злочини проти власності» Особливої частини КК України;

удосконалено:

- пропозицію визнання протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації у випадку його вчинення шляхом зловживання службовим становищем корупційним злочином;

- обґрунтування доцільності узгодження видів та розмірів покарання у санкціях норм, які передбачають відповідальність за злочини зі схожими об'єктивними та суб'єктивними ознаками, зокрема, санкцій протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації з санкціями схожих злочинів проти власності корисливої спрямованості;

- положення про необхідність встановлення за вчинення ненасильницького протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації альтернативних санкцій, які б передбачали покарання, не пов'язані з ізоляцією від суспільства;

дістало подальший розвиток:

- обґрунтування доцільності проведення порівняльно-правового аналізу протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації зі схожими за конструкцією нормами кримінального законодавства зарубіжних країн при розробці удосконаленої моделі досліджуваної норми;

- положення щодо обмеженого використання у кримінально-правових нормах, зокрема, у ст. 206-2 КК України, такого оціночного поняття як «інші тяжкі наслідки», оскільки воно не сприяє однозначному тлумаченню законодавства та дезорієнтує осіб, що застосовують ці норми.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені пропозиції та висновки можна використати у таких сферах:

- *правотворчості* – для удосконалення чинного законодавства у сфері господарської діяльності та її кримінально-правового забезпечення;

- *правозастосовній діяльності* – для удосконалення діяльності Національної поліції України;

- *науковій роботі* – при проведенні досліджень з кримінального права, зокрема, з питань кримінальної відповідальності за злочини у сфері

господарської діяльності та проти власності;

– *навчальному процесі* – для здобувачів вищої освіти під час вивчення навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства» (акт впровадження в освітній процес Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 30.08.2018 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та їх аргументація, рекомендації практичного характеру з удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування обговорені на засіданнях кафедри кримінального права та криминології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Основні теоретичні положення, висновки і пропозиції, що містяться в дисертації, доповідалися та обговорювалися на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях семінарах та круглих столах: «Кримінально-правові та криминологічні аспекти протидії злочинності» (м. Одеса, 25 листопада 2016 р.); «Правова система в умовах розвитку соціально-правової держави: питання теорії і практики» (м. Черкаси, 24-25 листопада 2016 р.); «Актуальні питання протидії злочинності у сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід» (м. Дніпро, 15 березня 2018 р.); «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку та права» (м. Полтава, 14 травня 2018 р.); «Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Харків, 15-16 червня 2018 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження відображені у п'яти наукових статтях, чотири з яких – статті у наукових фахових юридичних виданнях України, одна – стаття в іноземному юридичному виданні, та п'яти тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнській науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, об'єднаних у вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 216 сторінок, з яких:

основний текст – 174 сторінки, додатки – 8 сторінок, список використаних джерел (222 найменування) – 21 сторінка.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО – ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК ТА СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОТИПРАВНЕ ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ

1.1. Витоки та сучасний стан кримінально – правового забезпечення охорони майна підприємства, установи, організації від протиправного заволодіння

Вивчення історичного досвіду підходів законодавця до підстав криміналізації протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації надасть можливість сформулювати пропозиції щодо можливого удосконалення сучасного кримінального законодавства України, яке встановлює відповідальність за це діяння.

Не дивлячись на те, що внесення до КК України ст. 206-2 «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації» було, у першу чергу, спрямоване на посилення відповідальності за так зване рейдерство, законодавець не дав поняття останнього у кримінальному чи іншому законодавстві України. Разом з тим термін «рейдерство» використовується у нормотворчій діяльності держави. Наприклад, цей термін застосований в Указі Президента України «Про посилення протидії рейдерству» від 19 березня 2014 р. [162].

Поняття «рейдерство» в Україні та більшості зарубіжних країн різняться за змістом. Цим поняттям охоплюється доволі широке коло дій: від звичайного законного злиття декількох підприємств – до насильницького захоплення об'єктів власності [83, с. 176]. В Україні під рейдерством, як правило, розуміється протиправне поглинання та захоплення суб'єктів господарювання, позбавлення права власності, що здійснюється злочинним шляхом – за допомогою шахрайських операцій, підробки документів, вимагання, силового захоплення підприємства без правових підстав. У багатьох зарубіжних країнах корпоративне рейдерство має на увазі законну практику так званих недружніх злиттів і поглинань підприємств.

Рейдерство як спосіб захоплення підприємств процвітає ще у 1920 – 1930-і роки в США за часів великої депресії, коли американські фірми ставали жертвами мафіозних структур і корумпованих поліцейських. Вважається, що першим рейдером був Джон Рокфеллер, засновник Standard Oil, який різними способами скуповував акції своїх конкурентів з метою зміцнити положення свого бізнесу ще наприкінці XIX століття. З того часу практика недружніх поглинань у розвинених країнах перетворилася з гангстерського заняття у цілком легальний високоприбутковий бізнес [205, с. 12].

На наш погляд, поняття «недружнє злиття і поглинання» та «рейдерство» у сучасних умовах не є тотожними й мають різні ознаки, які дозволяють віднести їх до різних галузей права. Недружнє злиття і поглинання регулюється нормами цивільного законодавства, а рейдерство має достатні ознаки, щоб відносити його до сфери дії кримінального закону.

Поняття «недружнє поглинання» (unfriendly takeover) у різних країнах розглядається й трактується по-різному. Зокрема, у США, Західній Європі, Японії, під недружнім поглинанням розуміється тендерна пропозиція, що висувається на відкритому фондовому ринку менеджментом компанії-покупця на покупку контрольного пакета акцій іншої компанії. Зарубіжний досвід пов'язує це поняття з переходом бізнесу з рук неефективного до рук ефективного власника, незважаючи на те, що акції викупаються поза участю топ-менеджерів, але, при цьому, у законному порядку. Наприклад, у США існує легальний ринок злиттів і поглинань (Mergers and Acquisitions – M&A), що чинить досить істотний вплив на рівень економіки [205, с. 33].

Особливості розвитку економіки та фондового ринку, недосконале законодавство не сприяють поширенню публічних тендерних пропозицій у пострадянських країнах.

Отже, якщо узагальнити вищенаведене, то під рейдерством у широкому розумінні, на наш погляд, мається на увазі поглинання та (або) захоплення майна установ, підприємств, організацій, які здійснюються як законним, так і незаконним шляхом, всупереч інтересам їх власника.

Виходячи з цього витікає кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації слід шукати у кримінальному законодавстві, яке було чинним на території України, і охороняло право власності.

За часів Київської Русі правочини щодо власності укладались переважно щодо рухомих речей, якими здебільшого виступали тварини (коні та ін.) та гужові вози. Так, згідно зі ст. 12 Короткої редакції Руської Правди (Правди Ярослава), часом появи якої вважають 10-30-і рр. XI ст., злочином вважалося незаконне користування чужим майном, особливо самовільна їзда на чужому коні [77, с. 56, 64].

Значна увага приділялась захисту права власності у Соборному Уложенні 1649 р., яке містило ряд статей, що встановлювали покарання за насильницьке посягання на чуже нерухоме майно, зокрема, засівання чужої землі й оголошення її власною. Так, в Уложенні визначався момент укладання акту щодо правочинів з нерухомістю у містах, яким визнавався момент підписання такого акту канцелярським слухачем [172, с. 143].

Розвиток торгових відносин з іншими країнами та внутрішня торгівля призводили і до розвитку законодавчого регулювання відносин власності. Протягом тривалого часу майно, фактично, поділялось на нерухоме, основою якого була земля, і рухоме, до складу якого входило все інше. Однак на законодавчому рівні термін «нерухоме майно» був введений лише Петром I в Іменному Указі від 23 березня 1714 р. «Про порядок спадкування у рухомому й нерухомому майні». Наступний Указ 1731 р. ввів поняття «нерухомий маєток», під яким малися на увазі землі, будинок, крамниці, а пізніше – заводи, фабрики й рудники. Із середини XVIII ст. майно поділялося на два види: родове (придбане по родинній лінії) і придбане (придбане не за правом спадкування). Під час кодифікаційних робіт при Катерині II у вжиток увійшло поняття «власність» [3, с. 36].

Розвиток цивільного законодавства призводив до необхідності розробки та удосконалення кримінального законодавства, яке забезпечувало захист відносин власності.

В Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 р. [204] був передбачений розділ XI «Про злочини і проступки проти власності приватних осіб», який складався з п'яти глав і містив 130 статей. Для порівняння чинний КК України у розділах VI «Злочини проти власності» та VII «Злочини у сфері господарської діяльності» містить лише близько 50 статей, що охороняють схожі суспільні відносини.

Глава I «Про насильницьке заволодіння чужим нерухомим майном, про захоплення і неправильне використання доходів чи інших вигід чужого маєтку та про знешкодження кордонних меж та знаків» розділу XI Уложення про покарання 1845 р. містила ряд статей (ст.ст. 2094-2098, 2105), які охороняли тотожні ст. 206-2 КК України 2001 р. суспільні відносини. Так, ч. 1 ст. 2094 Уложення передбачала «за всякий напад з насильством на чужі землі, будинки чи будь-яке інше нерухоме майно з наміром заволодіти ним внаслідок привласнених або, навіть, і законних, але невизнаних кінцевим судовим рішенням прав, або під будь-яким іншим приводом, особливо якщо через цей напад сам власник чи користувач цього маєтку, чи люди, які у ньому проживають, чи управляючі ним, чи домашні, слуги або селяни з нього вигнані, головні у цьому винні, особливо той чи ті, хто наказав здійснити напад, якщо вони не були озброєні і не вчинили при цьому іншого злочину, піддаються: триманню у гамівному будинку на час від двох до трьох років з втратою деяких, на підставі статті 53 цього Уложення, особливих прав та переваг, або ж без втрати цих прав та переваг на час від трьох місяців до одного року.»

В інших частинах ст. 2094 Уложення, а також у ст.ст. 2095-2098, 2105 передбачалась відповідальність співучасників діяння, передбаченого ч. 1 ст. 2094, а також обтяжуючі це діяння обставини.

Статут про покарання, що накладаються мировими судьями, 1864 р. [185], який діяв поряд з Уложенням 1845 р., передбачав у главі XIII «Про проступки

проти чужої власності» чотири відділення, які містили 36 статей. Проте норма, яка б передбачала відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, у цьому нормативному акті була відсутня. Статут встановлював відповідальність за заволодіння майном шляхом крадіжки, шахрайства, обману чи привласнення. Проте предметом цих проступків виступало майно вартістю не більше трьохста рублів.

Кримінальне уложення Росії 1903 р. [197], яке частково почало діяти поряд з Уложенням про покарання 1845 р. (у редакції 1885 р.) та Статутом про покарання 1864 р., також передбачало ряд глав про посягання на власність: глава 30 «Про пошкодження майна, шляхів сполучення, попереджувальних, межових та тому подібних знаків чи інших предметів», глава 31 «Про неповідомлення про знахідку, привласнення чужого майна і зловживання довірою», глава 32 «Про викрадення, розбій та вимагання», глава 33 «Про шахрайство», глава 34 «Про банкрутство, лихварництво та інші випадки недобросовісності по майну», глава 35 «Про злочинні діяння проти прав авторських та привілеїв на винаходи», глава 36 «Про самовільне користування чужим майном» (всього 91 стаття).

Проте у Кримінальному уложенні не було норми, яка б передбачала відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Захист цих суспільних відносин охоплювався загальними нормами, зокрема, ч. 1 ст. 590 встановлювала, що «винний у примушуванні, з метою надати собі чи іншому майнову вигоду, до поступки права на майно чи до вступу в іншу невігідну угоду з майном шляхом тілесного ушкодження, насильства над особою чи караної погрози, за це вимагання карається ув'язненням у виправному будинку». Частина 2 цієї статті містила обтяжуючі обставини, за які передбачалось покарання до восьми років каторги.

Стаття 593 Кримінального уложення передбачала, що «винний: 1) у продажу чи залозі нерухомого майна, якщо він не мав на це права, або неіснуючого майна; 2) у продажі чи залозі нерухомого майна з приховуванням, на шкоду покупцеві чи особі, яка прийняла зalog, накладених на майно заборон чи обов'язків, за це шахрайство карається ув'язненням у виправному будинку».

Частина 1 ст. 615 Кримінального уложення передбачала, що «винний у спонуканні, з метою надати собі чи іншому майнову вигоду, до передачі майна або до поступки права на майно, або до вступу у іншу невігідну угоду з майном, шляхом погрози оголошення неправдивих чи правдивих даних: 1) про обставини, що принижують честь потерпілого чи члена його родини, хоча б і померлого; 2) про вчинення потерпілим, чи членом його родини, хоча б і померлим, діяння, що карається як тяжкий злочин чи злочин; 3) про обставини, що підривають торговий кредит потерпілого, карається ув'язненням у тюрмі на строк не менше трьох місяців».

Загалом, не дивлячись на наявність кількох нормативних актів, чинних на території України до радянських часів, які встановлювали кримінальну відповідальність за злочини проти власності, найбільш повна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації передбачалась Уложенням про покарання 1845 р.

Першим радянським Кримінальним кодексом був КК РРФСР від 24 травня 1922 р. Джерелами цього нормативного акту були декрети радянського уряду 1917–1922 рр., «Руководящие начала по уголовному праву РСФСР» від 12 грудня 1919 р. та досвід роботи революційних трибуналів і народних судів. КК Української РСР був затверджений Постановою ВУЦВК 23 серпня 1922 р. і введений в дію з 15 вересня 1922 р. Законодавчі органи УРСР зберегли однакову з КК РРФСР нумерацію та зміст статей в КК республіки. В силу ст. 3 зазначеної постанови дію КК УРСР було поширено на злочини, вчинені до його видання. Зміни КК УРСР у 1922–1925 рр. повністю повторювали зміни, які вносились до КК РРФСР [181, с. 129].

Майновим злочинам у КК УРСР 1922 р. [202] була присвячена глава VI, яка містила 19 статей. У цьому нормативному акті законодавець не виділяв як окремі види рухоме та нерухоме майно. Не було й окремої норми про протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Цей КК містив загальні норми про посягання на власність. Також вказаної норми не містив і розділ IV «Злочини господарські».

Вказаний підхід (відсутність норми про протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації) зберігся і в наступних кримінально-правових нормативних актах, чинних на території України: КК 1927 р. [203], КК 1960 р. [105], КК 2001 р. Особливістю КК 1960 р. була наявність розподілу кримінальної відповідальності залежно від форми власності. Так, глава II Особливої частини цього КК передбачала відповідальність за злочини проти соціалістичної (а пізніше – державної та колективної) власності, а глава V Особливої частини – за злочини проти особистої власності громадян.

Кримінальну відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації в Україні було введено 10 жовтня 2013 р. шляхом доповнення КК України 2001 р. ст. 206-2 «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації».

Стаття 206-2 КК України передбачає відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації. Карається це діяння за відсутності обтяжуючих обставин виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років (ч. 1). Обтяжуючими обставинами виступають повторність, попередня змова групи осіб, погроза вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, насильство, що не є небезпечним для життя і здоров'я, пошкодження чи знищення майна. За наявності цих обставин це діяння карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років (ч. 2). У разі ж вчинення таких дій службовою особою з використанням службового становища або якщо вони заподіяли велику шкоду чи спричинили інші тяжкі наслідки, передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися

певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна (ч. 3) [104]. Фактично, ця норма встановлює кримінальну відповідальність за рейдерство в Україні.

Більш ширше охарактеризувати сучасний стан кримінально – правового забезпечення охорони майна підприємства, установи, організації від протиправного заволодіння дозволить застосування методу порівняльно-правового аналізу, оскільки він розширює можливості розуміння й опису законодавчих процесів у будь-якій країні відповідно до наявних реальності, концепцій й цілей, що стоять перед будь-якою політичною системою. Цей метод також стимулює створення загальних законодавчих теорій, що, у свою чергу, дозволяє перевіряти будь-які теорії законотворення, зіставляючи їх зі слідчо-судовою практикою різних країн.

При визначенні порівнюваності правових об'єктів слід керуватися такими методологічними правилами: порівнюваність є можливою лише внаслідок дотримання відповідності між видом порівняння та масштабами дослідження; порівнюваними визнаються об'єкти, що належать до одного рівня та виду (правило однопорядковості); порівнюваними визнаються об'єкти, що знаходяться в одній сфері (правовій, соціальній, культурній, економічній); при визначенні порівнюваності правових об'єктів слід враховувати регіональні особливості утворення та функціонування даного об'єкта у різних країнах тощо [13, с. 16-19].

Порівняльно-правовий аналіз ст. 206-2 КК України, що встановлює відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, зі схожими за конструкцією нормами кримінального законодавства деяких зарубіжних країн дозволить визначити спільні та відмінні риси такого законодавства, що сприятиме виявленню та усуненню проблемних моментів у встановленні кримінальної відповідальності за це діяння в Україні.

Як об'єкт порівняльно-правового дослідження нами обране кримінальне законодавство окремих держав – членів Співдружності Незалежних Держав (СНД), оскільки система права України має спільні витоки з системами права цих

країн. Крім того, як свідчать дослідження законодавства інших країн в частині криміналізації рейдерства, то в державах із розвинутою ринковою економікою такі діяння, як правило, не криміналізуються, оскільки замість неприхованої кримінально караної поведінки, що супроводжується агресивною, зухвалою поведінкою її учасників, за кордоном використовуються здебільшого законні або принаймні юридично нейтральні і при цьому економічно мотивовані способи поглинання компаній [191, с. 84].

Підходи законодавців держав – членів СНД щодо криміналізації та пеналізації досліджуваного діяння мають як спільні, так і відмінні риси. Так, кримінально-правову норму з назвою «Рейдерство» містить у главі 8 «Кримінальні правопорушення у сфері економічної діяльності» Особливої частини лише КК Республіки Казахстан (ст. 249). Ця норма передбачає відповідальність за незаконне придбання права власності на долю участі у юридичній особі, або майна та цінних паперів юридичної особи чи встановлення контролю над юридичною особою у результаті умисного викривлення результатів голосування або перешкоджання вільній реалізації права при прийнятті рішення вищим органом шляхом внесення до протоколів зборів, засідання, до виписок з них завідомо неправдивих відомостей про кількість осіб, які голосували, кворум чи результати голосування або складання завідомо неправдивого підрахунку голосів чи обліку бюлетенів для голосування, блокування чи обмеження фактичного доступу акціонера, учасника, члена органу управління або члена виконавчого органу до голосування, неповідомлення відомостей про проведення зборів, засідання чи повідомлення неправдивих відомостей про час та місце проведення зборів, засідання, голосування від імені акціонера, учасника чи члена органу управління за завідомо підробленою довіреністю, шляхом порушення, обмеження чи ущемлення права переваги при купівлі цінних паперів, або умисне створення перешкод при реалізації права переваги при купівлі цінних паперів або інші незаконні способи, що спричинили істотну шкоду правам чи охоронюваним законом інтересам громадян чи організацій або охоронюваним законом

інтересам суспільства чи держави. Карається це діяння за відсутності обтяжуючих обставин штрафом у розмірі до п'яти тисяч місячних розрахункових показників або виправними роботами у тому ж розмірі, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той же строк, з конфіскацією майна, з позбавленням права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю на строк до двох років (ч. 1). Обтяжуючими це діяння обставинами виступають: група осіб за попередньою змовою, неодноразовість, з використанням свого службового становища, що карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років з конфіскацією майна (ч. 2). У випадку вчинення цього діяння 1) злочинною групою, 2) особою, уповноваженою на виконання державних функцій, або прирівняної до неї особою, або посадовою особою, або особою, яка обіймає відповідальну державну посаду, якщо це пов'язане з використанням свого службового становища, воно карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років з конфіскацією майна, а у випадках, передбачених пунктом 2, довічним позбавленням права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю (ч. 3) [199].

Отже, законодавець Казахстану, як і законодавець України, при встановленні відповідальності за рейдерство, використав у відповідній нормі описову диспозицію. Проте перелік можливих діянь, за які ст. 249 КК РК передбачає відповідальність, значно ширший, ніж у відповідній нормі КК України. Санкції ст. 249 КК РК, як і санкції 206-2 КК України, альтернативні, але при цьому загалом є суворішими.

У кримінальному законодавстві Республіки Білорусь не передбачено окремої норми про відповідальність за рейдерство. Відповідальність за нього настає як за вчинення злочину проти власності. Разом з тим, ст. 226/1 КК РБ, яка міститься у главі 25 «Злочини проти порядку здійснення економічної діяльності» Особливої частини, передбачає відповідальність за незаконне використання чи розголошення відомостей, внесених до реєстру власників цінних паперів, або інформації про результати фінансово-господарської діяльності емітента цінних паперів до її оприлюднення у засобах масової інформації чи доведення іншим

чином до відома необмеженого кола осіб, вчинене особою, якій такі відомості чи інформація відомі у зв'язку з її професійною чи службовою діяльністю, що спричинило шкоду у великому розмірі. Карасться це діяння штрафом, або позбавленням права займати певні посади чи займатись певною діяльністю, або арештом, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той же строк (ч. 1). За наявності обтяжуючої обставини – вчинення з корисної чи іншої особистої зацікавленості, це діяння карасться штрафом, або обмеженням волі на строк до чотирьох років, або позбавленням волі на строк до п'яти років (ч. 2) [198]. При вчиненні протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації діяння, передбачене ст. 226/1 КК РБ, може виступати як один зі способів останнього і кваліфікуватись за сукупністю з відповідним злочином проти власності.

Своєрідний підхід до охорони об'єкта рейдерства має законодавець Республіки Молдова. Хоча КК РМ також не містить окремої норми, яка передбачала б відповідальність за рейдерство, у ньому, у главі Х «Економічні злочини» Особливої частини, є ряд норм, безпосередньо пов'язаних з останнім. Так, ст. 245-2 «Порушення законодавства при веденні реєстру утримувачів цінних паперів» КК РМ передбачає відповідальність за вхід неавторизованих осіб в електронні системи ведення реєстру власників цінних паперів, умисне включення до реєстру утримувачів цінних паперів недостовірної, викривленої, неправдивої інформації, за якими йде передача права власності іншій особі, видача держателем реєстру списку акціонерів у випадках, не передбачених законодавством, а також використання списку акціонерів будь-якою особою з метою придбання або продажу акцій товариства, якщо цими діями заподіяна шкода у великих розмірах. За відсутності обтяжуючих обставин це діяння карасться штрафом у розмірі від 1350 до 2350 умовних одиниць або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням чи без такого в обох випадках права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю на строк до п'яти років, а юридична особа карасться штрафом у розмірі від 2000 до 4000 умовних одиниць з позбавленням права займатись певною діяльністю або з

ліквідацією юридичної особи (ч. 1). Обтяжуючою обставиною є спричинення з необережності шкоди у особливо великих розмірах (ч. 2), а особливо обтяжуючою – умисне спричинення таких наслідків (ч. 3). Максимальне покарання при цьому за ч. 3 цієї статті – позбавлення волі на строк від одного до шести років [200].

Стаття 245-4 КК РМ передбачає відповідальність за порушення порядку укладення великих угод та/чи угод з конфліктом інтересів, якщо такими діями спричинена шкода у великих розмірах. Карається таке діяння штрафом у розмірі до 3000 умовних одиниць або позбавленням волі на строк до двох років, у всіх випадках з позбавленням або без позбавлення права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю на строк до трьох років (ч. 1). Обтяжуючою обставиною є спричинення шкоди у особливо великих розмірах, що карається штрафом у розмірі від 3000 до 9000 умовних одиниць або позбавленням волі на строк від чотирьох до шести років, у всіх випадках з позбавленням або без позбавлення права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю на строк від двох до п'яти років (ч. 2) [200].

Стаття 245-5 КК РМ передбачає відповідальність за умисну відмову у розголошенні та/чи наданні інформації, передбаченої законодавством про небанківський чи банківський фінансовий ринок, або умисне надання недостовірної, викривленої чи неправдивої інформації, якщо цими діями спричинена шкода у великих розмірах. Карається таке діяння штрафом у розмірі від 2350 до 3350 умовних одиниць, а у випадку юридичної особи – штрафом у розмірі від 4000 до 7000 умовних одиниць (ч. 1). Обтяжуючою обставиною є спричинення шкоди у особливо великих розмірах або доведення до початку процедури неспроможності, що карається штрафом у розмірі штрафом у розмірі від 2350 до 3350 умовних одиниць або позбавленням волі на строк від одного до шести років, в обох випадках з позбавленням чи без позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю на строк від двох до п'яти років, а у випадку юридичної особи – штрафом у розмірі від 4000 до 7000 умовних

одиниць з позбавленням права займатись певною діяльністю або з ліквідацією юридичної особи (ч. 2) [200].

Ще однією нормою, передбаченою КК РМ і пов'язаною з рейдерством, є ст. 245-9, яка встановлює відповідальність за порушення законодавства про скликання та проведення загального зібрання учасників (акціонерів) комерційних товариств, у результаті чого спричинена шкода у великих розмірах, вчинене одним з дев'яти можливих способів, вказаних у ч. 1 цієї статті. Карається таке діяння штрафом у розмірі від 850 до 3350 умовних одиниць або неоплачуваною працею на користь суспільства від 160 до 240 годин, в усіх випадках з позбавленням (чи без позбавлення) права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю на строк до трьох років (ч. 1). Частина друга цієї статті передбачає відповідальність за ті ж дії, якщо вони вчинені шляхом спонукання учасника (акціонера) чи члена ради комерційного товариства голосувати у тій чи іншій формі або відмовитись від голосування та пов'язані з шантажем, а також погрозою застосування насильства, знищення чи пошкодження його особистого майна, спричинили збитки в особливо великих розмірах або призвели до неспроможності комерційного товариства, що карається штрафом у розмірі від 2350 до 5350 умовних одиниць або позбавленням волі на строк до двох років, в усіх випадках з позбавленням (чи без позбавлення) права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю на строк від двох до п'яти років [200].

Кримінальне законодавство Російської Федерації також не містить окремої норми з назвою «Рейдерство». Разом з тим глава 22 «Злочини у сфері економічної діяльності» розділу VIII «Злочини у сфері економіки» Особливої частини КК РФ містить ряд норм, пов'язаних з рейдерством. До них, зокрема, слід віднести ст. 183 «Незаконне одержання та розголошення відомостей, що становлять комерційну, податкову чи банківську таємницю», ст. 185-2 «Порушення порядку обліку прав на цінні папери», ст. 185-4 «Перешкоджання здійсненню або незаконне обмеження прав володільців цінних паперів» КК РФ.

Однак нормою, яка містить склад злочину з ознаками діяння, яке у більшості країн ототожнюють з поняттям «рейдерство», слід визнати ст. 185-5 «Фальсифікація рішення загальних зборів акціонерів (учасників) господарського товариства чи рішення ради директорів (наглядової ради) господарського товариства» КК РФ, яка передбачає відповідальність за умисне викривлення результатів голосування чи перешкодження вільній реалізації права при прийнятті рішення на загальних зборах акціонерів, загальних зборах учасників товариства з обмеженою (додатковою) відповідальністю чи на засіданні ради директорів (наглядової ради) господарського товариства шляхом внесення до протоколу загальних зборів, до виписки з нього, до протоколу засідання ради директорів (наглядової ради), або ж до інших документів, що відображають хід та результати голосування, завідомо недостовірних відомостей про кількість осіб, що голосували, кворум чи результати голосування, шляхом складання завідомо недостовірною списку осіб, які мають право на участь у загальних зборах, завідомо недостовірною підрахунку голосів чи обліку бюлетенів для голосування, блокування чи обмеження доступу акціонера (учасника) господарського товариства чи члена ради директорів (наглядової ради) до голосування, неповідомлення відомостей про проведення загальних зборів акціонерів (учасників) чи засідання ради директорів (наглядової ради) або повідомлення недостовірних відомостей про час та місце проведення загальних зборів, засідання ради директорів (наглядової ради), голосування від імені акціонера (учасника) господарського товариства чи члена ради директорів (наглядової ради) за завідомо підробленою довіреністю, особи, яка завідомо не має повноважень, вчинені з метою незаконного захоплення управління в юридичній особі шляхом прийняття незаконного рішення про внесення змін до статуту господарського товариства, або про згоду щодо великої угоди, або про згоду щодо угоди, в укладанні якої є зацікавленість, чи про зміну складу органів управління господарського товариства (ради директорів, одноособового чи колегіального виконавчого органу господарства), або про обрання його членів та про дострокове припинення їх повноважень, або про обрання керівної організації

чи керуючого, або про збільшення статутного капіталу господарського товариства шляхом розміщення додаткових акцій, або про реорганізацію чи ліквідацію господарського товариства (ч. 1). Карається це діяння штрафом у розмірі до трьохсот тисяч карбованців або у розмірі заробітної платні чи іншого доходу засудженого за період від одного до двох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю на строк від шести місяців до трьох років, або примусовими роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до двох років зі штрафом до трьохсот тисяч карбованців або у розмірі заробітної платні чи іншого доходу засудженого за період від двох до трьох років чи без такого. Частина друга цієї статті передбачає відповідальність за ті ж діяння, вчинені шляхом примушування акціонера товариства, учасника товариства з обмеженою (додатковою) відповідальністю, члена ради директорів (наглядової ради) господарського товариства до голосування певним чином чи відмови від голосування, поєднаних з шантажем, а також з погрозою застосування насильства чи знищення або пошкодження чужого майна, що карається штрафом у розмірі від ста до п'ятисот тисяч карбованців або у розмірі заробітної платні чи іншого доходу засудженого за період від одного до трьох років, або примусовими роботами на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до п'яти років зі штрафом у розмірі від ста до трьохсот тисяч карбованців, або у розмірі заробітної платні чи іншого доходу засудженого за період від одного до трьох років [201].

Кримінальне законодавство інших держав – членів СНД не містить окремих норм, які б встановлювали відповідальність за рейдерство, або пов'язані з ним діяння. Такі випадки кваліфікуються за загальними нормами про злочини проти власності та незаконні дії з документами.

1.2. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації

Соціально обумовленим вважається такий закон, якому притаманна ефективність, а саме виконання охоронних та попереджувальних завдань, і, крім того, досягнення мети покарання – виправлення засуджених та запобігання вчинення злочинів іншими особами [111, с. 74].

Статистичні дані Генеральної прокуратури України свідчать, що з моменту прийняття та вступу в дію ст. 206-2 КК України має місце значна розбіжність між кількістю відкритих кримінальних проваджень та кількістю проваджень, направлених до суду з обвинувальним актом. Так, 2014 р. обліковано 13 злочинів, передбачених ст. 206-2 КК України, і тільки 2 кримінальних провадження направлені до суду з обвинувальним актом; 2015 р. обліковано 25 таких злочинів, а до суду направлено лише 1 кримінальне провадження, 2016 р. – 66 та 3, відповідно, 2017 р. – 68 та 4, 2018 р. – 62 та 3 [182]. Можливою причиною такого стану справ є недоліки при криміналізації протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації.

При вирішенні вказаного питання, доцільно, на наш погляд, дослідити поняття та підстави криміналізації діянь. На думку О.І. Коробєєва, криміналізацією слід визнавати процес пошуку форм індивідуальної поведінки, що становлять суспільну небезпеку, доведення припустимості, можливості та ефективності кримінально-правової боротьби з цими формами та відображення в законі їх злочинності та кримінальної караності [89, с. 59]. Хоча при цьому суспільна небезпечність є необхідною, проте не єдиною (і, однозначно, недостатньою) підставою криміналізації [74, с. 106].

Наука кримінального права сформувала два підходи щодо поняття суспільної небезпечності як ознаки злочинного діяння. Одна точка зору при відмежуванні злочину від інших правопорушень виходить з позиції, згідно якої суспільну небезпеку має лише злочин, через те, що ця ознака становить його специфічну соціальну властивість. Інші правопорушення не становлять

суспільної небезпеки: для них властивою ознакою є суспільна шкідливість. Ця точка зору визнає наявність якісної різниці у соціальній природі злочинних діянь та інших видів правопорушень. Вони є якісно самостійними видами деліктів не лише за своєю правовою природою, а саме ознакою протиправності, але й за своїм соціальним змістом, тобто матеріальною ознакою.

Згідно іншого підходу всім правопорушенням притаманна єдина соціальна природа, а саме – суспільна небезпечність. Через те відмінність злочину від іншого правопорушення полягає у ступені суспільної небезпеки: він завжди є більш небезпечним, ніж будь-яке інше правопорушення. Через те злочин відрізняється від інших правопорушень кількісною, а не якісною характеристикою [97, с. 83].

Другий підхід, який ми підтримуємо, вбачається більш обґрунтованим. При цьому ступінь суспільної небезпеки однакових за її характером злочинів визначають розмір шкоди, ступінь та вид вини, мотиви і цілі, спосіб, обстановка вчинення злочину [137, с. 21-22].

Ми підтримуємо точку зору, згідно якої до узагальнених підстав криміналізації відносять суттєву і раптову зміну обстановки в країні чи такий розвиток суспільства, який визначає особливу небезпеку дій, які до цього визнавались прийнятними.

Дослідження генезису кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації свідчить, що наведені узагальнені підстави криміналізації по-різному враховувались законодавцем у різні часи. Так, як вже зазначалось, до 1845 р. у законодавстві, що діяло на території України, була відсутня норма про кримінальну відповідальність за це діяння. Уложення про покарання 1845 р. у ч. 1 ст. 2094 Уложення передбачало відповідальність за напад з насильством на чужі землі, будинки чи будь-яке інше нерухоме майно з наміром заволодіти ним внаслідок привласнених або, навіть, і законних, але невизнаних кінцевим судовим рішенням прав, або під будь-яким іншим приводом. Чинна ст. 206-2 КК України 2001 р. передбачає як основний спосіб заволодіння майном підприємств, установ, організацій – вчинення

правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації. Разом з тим, як обтяжуючі таке діяння обставини виступають погроза вбивством чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або ж реальне насильство.

До внесення у КК України 2001 р. ст. 206-2 протиправне заволодіння майном підприємств, установ, організацій кваліфікувалося за окремими статтями КК України. Таке заволодіння охоплюється поняттям «рейдерство», яке не визначене законодавством, але використовується в Україні та за її межами. До кінця 2013 р. «рейдерські» дії кваліфікувалися за ст. 223 «Розміщення цінних паперів без реєстрації їх випуску», ст. 219 «Доведення до банкрутства», ст. 356 «Самоправство», ст. 206 «Протидія законній господарській діяльності», ст. 375 «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» тощо, хоча безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини у сфері реалізації юридичними особами права володіння своїм майном, діяльність приватних, колективних та державних об'єднань, а також цілісність і недоторканність їхнього майна.

Оскільки протиправне заволодіння майном підприємств, установ, організацій є складовою поняття «рейдерство», звернемося до енциклопедичних джерел та думок науковців з приводу визначення поняття останнього. Великий тлумачний словник сучасної української мови термін «рейдерство» тлумачить як фірму, яка прагне поглинути іншу фірму [25, с. 1210]. Словник юридичних термінів термін «рейдерство» тлумачить як недружнє поглинання, захоплення компанії, перерозподіл власності та корпоративних прав. Це спрямоване проти волі власника захоплення майна на користь іншої особи, встановлення над майном тотального контролю нового власника в юридичному і фізичному сенсі, найчастіше з використанням корумпованості конкретних структур влади й управління / або із застосуванням сили [178].

Останніми роками в Україні, на відміну від країн з розвинутою економікою, де об'єднання підприємств здійснюється цивілізовано і в межах

національного законодавства, ці процеси здебільшого відбуваються з використанням протизаконних і неетичних методів, супроводжуються порушенням прав і законних інтересів акціонерів. І хоча в зарубіжних країнах об'єднання компаній часто розглядається як позитивний процес, має на меті зниження витрат на менеджмент і спрямоване на підвищення конкурентоспроможності, в Україні рейдерство – це подальший перепродаж активів підприємств, спрямований насамперед на власне збагачення рейдерів. Фактично, відбувається корупційний перерозподіл власності, а не процес економічної оптимізації.

Крім цього, рейдерство суттєво підриває економічну безпеку держави, негативно впливає на міжнародний імідж країни, що, звичайно, знижує її інвестиційну привабливість. У сучасних умовах господарювання на вітчизняних підприємствах зростає вплив рейдерства як негативного економічного явища, що не тільки гальмує їх розвиток, але й впливає на рівень безпеки держави.

В Україні визначено найбільші рейдерські групи: «Приват», «Фінанси та кредит», «Альфа-груп». Наслідками рейдерських атак було захоплення таких підприємств, як: ЗАТ «ДОПСОК», Дніпропетровський будинок побуту, Дніпропетровський ринок «Озерка», ЗАТ «Дніпропетровський олієекстракційний завод» (корпорація Bunge), Універмаг «Дитячий світ», ЗАТ «Агрофірма «Пролісок» (м. Львів), Готельний комплекс «Бригантіна» (м. Херсон), Кременчуцький сталеливарний завод [5, с. 123].

Узагальнюючи велику кількість підходів до класифікації підстав криміналізації злочинів, що здійснювали О.О. Пащенко, В.К. Грищук, В.О. Навроцький, Д.О. Балобанова, на нашу думку, доцільно виділяти такі ключові підстави криміналізації, які підтримувались більшістю науковців: суспільна небезпека; співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації; відносна поширеність посягань на майно підприємств, установ, організацій, їх типовість; несприятливий стан і динаміка суспільно небезпечного діяння; можливість боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових заходів і неможливість боротьби за допомогою інших; наявність такої системи

здійснення соціального контролю, за допомогою якої можна виявляти злочинні діяння, а також ефективної системи правоохоронних органів та судів, спроможних реагувати на них.

Доцільно проаналізувати кожен з цих підстав.

Суспільна небезпека як ознака злочину полягає в тому, що злочин заподіює або створює загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам, які є об'єктами кримінально-правової охорони. Основна соціальна якість злочину міститься в зміні чи знищенні суспільних відносин. Саме ці зміни будуть злочинними наслідками у вигляді фізичної, моральної чи майнової суспільно-небезпечної шкоди [102]. Аналізуючи диспозицію ст. 206-2 КК України, можна побачити, що шкода цього суспільно небезпечного діяння полягає у протиправному вилученні з володіння власника майна підприємств, установ, організацій. При цьому безпосереднім об'єктом цього злочину є відносини, пов'язані з реалізацією підприємствами, установами, організаціями прав на господарську діяльність, у тому числі прав на їхнє майно. Ці суспільні відносини охороняються законодавством: зокрема, ст. 42 Конституції України закріплено право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

Також шкода завдається додатковому об'єкту злочину, а саме відносинам у сфері власності. Згідно з нормами цивільного законодавства володіння є одним із елементів права власності та включає в себе можливість панування над річчю. При цьому право власності, в тому числі право володіння, захищається нормами Цивільного кодексу України, зокрема, ст. 386 цього кодексу передбачено, що держава забезпечує рівний захист прав усіх суб'єктів права власності. Крім того, право власності гарантується Конституцією України. Відповідно до ст. 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Також вказаною статтею передбачено, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право власності є непорушним. Враховуючи вищевказане, негативним наслідком протиправного заволодіння майном підприємств, установ,

організацій є порушення конституційних прав та гарантій підприємницької діяльності та власності.

Також, аналізуючи кваліфіковані склади цього злочину, якими є протиправне заволодіння майном підприємств, установ, організацій, що вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднані з насильством, що не є небезпечними для життя і здоров'я, або з пошкодженням майна, та особливо кваліфіковані – ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням службового становища або якщо вони заподіяли велику шкоду чи спричинили інші тяжкі наслідки, можна зробити висновок, що даний злочин не тільки є суспільно небезпечним у сфері господарських відносин та власності, а й може посягати на життя і здоров'я людини, які відповідно до Конституції України є найвищою соціальною цінністю.

З огляду на наведене, суспільна небезпека такого роду діянь характеризується високим ступенем, тому беззаперечна наявність даної обставини зумовлює кримінальну відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації.

Встановлення кримінальної карантності діяння є допустимим тоді і лише тоді, коли є впевненість у тому, що позитивні соціальні результати застосування кримінального права істотно перевищать неминучі негативні наслідки криміналізації [107, с. 220]. З точки зору О. О. Пащенко, питання щодо негативних наслідків кримінально-правової заборони варто вирішувати залежно від виду покарання, що закріплено у санкції аналізованої кримінально-правової норми, а значить, і може бути реально застосовано до особи, яка вчинила діяння, нею передбачене. Це пов'язано з тим, що зазначені негативні наслідки проявляються, передусім, у тих обмеженнях прав і свобод, які становлять зміст покарання, що призначається за вчинення діяння, передбаченого у досліджуваній кримінально правовій нормі [148, с. 60]. Санкція статті 206-2 КК України залежно від того, простий, кваліфікований чи особливо кваліфікований склад злочину, передбачає як основне покарання виправні роботи, обмеження

волі, позбавлення волі, а як додаткове – позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю та конфіскацію майна.

Викладене дозволяє стверджувати, що негативні наслідки заборони у даному складі злочину для суспільства полягають у неотриманні суспільством корисних результатів діяльності від особи у зв'язку з її засудженням, втратою можливості безпосереднього спілкування із засудженим, а для самого засудженого – у позбавленні можливості реалізації себе у певній діяльності, обмеженні можливості для загального розвитку, втраті коштів чи майна, які останній міг використати для задоволення власних інтересів, обмеженні права пересування, залученні до праці.

При тому позитивні наслідки існування кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 206-2 КК України, полягають, перш за все, у захисті відповідних господарських відносин від можливого завдання їм шкоди, стримування та унеможливлення вчинення таких дій, забезпечення реалізації права на господарську діяльність, права власності на майно, поваги до них. Як правильно вказує О.О. Пащенко, коли йдеться про встановлення кримінальної відповідальності за посягання на життя, здоров'я, основи національної безпеки, інші об'єкти, що знаходяться в ієрархії потреб людини на найвищому рівні, їхній захист має куди більш вагоме значення, ніж право особи, яка вчинила відповідне посягання, вільно вибирати своє місцезнаходження та рід занять [148, с. 61].

Тому захист права на господарську діяльність, права власності, а в деяких випадках – права на життя і здоров'я є важливішим, ніж обмеження, які передбачені санкцією відповідної статті.

Що стосується відносної поширеності посягань на майно підприємств, установ, організацій, їх типовості, то дослідження цього питання потребує вивчення не лише матеріалів статистичної звітності Генеральної прокуратури України щодо відкритих кримінальних проваджень за ст. 206-2 КК України, а й інших джерел інформації.

Історію українського рейдерства умовно можна поділити на два періоди. Перший – це початок 90-х років до 2000 року (підприємства захоплювали

відверто кримінальним шляхом, досить часто із застосуванням фізичного насильства). Другий період, започаткований 2000 року, триває донині і характеризується напівзаконним загарбанням підприємств, більш легальними методами боротьби та активним протистоянням рейдерству [11]. Більш детальна періодизація рейдерства як явища у незалежній Україні запропонована С.С. Титаренком, який виділяє шість його етапів і зазначає, що для сучасного шостого етапу (з другої половини 2016 р.) характерні посягання в аграрному секторі економіки [191, с. 30-31].

За оцінками експертів, сьогодні в Україні діє від 35 до 50 професіональних рейдерських груп. Спираючись на цілий комплекс засобів – психологічний натиск, шантаж, підробка документів, підкуп силових структур, – вони створюють умови для рейдерських атак, захоплення і перерозподілу власності за рамками закону. Під рейдерські атаки загалом в Україні вже потрапили 3,7 тисячі суб'єктів господарювання. Річний обсяг рейдерського перерозподілу власності сягає в середньому від 2 до 3 млрд. доларів США [11].

Проведений моніторинг і аналіз ЗМІ, іншої публічної інформації щодо фактів корпоративних поглинань з явно визначеним кримінальним забарвленням свідчить, що останнім часом протиправне заволодіння майном підприємств, установ, організацій має значне поширення майже по всій території нашої країни. Значну напруженість у діяльності суб'єктів господарювання, задіяних в окремих сегментах економіки, у тому числі державному секторі, а також негативний вплив на загальний соціально-економічний стан у регіонах, вносять окремі приватні корпорації (консорціуми), які в більшості випадків причетні до створення корпоративних конфліктів, вирішення яких призводить до організації так званих «рейдерських» акцій.

До спонукання створення таких конфліктних ситуацій чималий внесок роблять власники фінансово-промислових груп та керівники їх афілійованих фінансових компаній, які на підставі прямої зацікавленості направляють свої зусилля й можливості на організацію захоплень (у тому числі силових) високоліквідних промислових підприємств і об'єктів комерційної нерухомості,

суб'єктів господарювання та їх активів тощо, як правило, із застосуванням підконтрольних (або найнятих) приватних охоронних структур. Основними причинами активності фінансово-промислових груп щодо породження даних процесів є збільшення попиту на промислові активи, що зумовлені розвитком промисловості (агрокомплексу, видобутком природних ресурсів тощо), зростанням капіталізації існуючих корпорацій і участі приватного капіталу в економіці держави, значним попитом на земельні ресурси тощо.

Питання можливості боротьби з протиправним заволодінням майном підприємств, установ, організацій за допомогою кримінально-правових заходів і неможливості боротьби за допомогою інших, особливо до набрання чинності ст. 206-2 КК України, стало предметом активного обговорення у наукових колах.

Своє професійне бачення з цього приводу мають представники різних галузей науки, але, враховуючи те, що рейдерство – це проблема, яка обов'язково знаходиться у певному правовому полі, то юридичні засоби її вирішення мають першочергове значення.

Аналіз вітчизняних загальнотеоретичних наукових розробок у галузі господарського, цивільного та кримінального права, а також гіпотез, ідей та пропозицій представників судових та правоохоронних органів вказує на відсутність комплексного дослідження поняття «рейдерство» [221]. На цей час різняться думки щодо критеріїв криміналізації протиправних поглинань підприємств, установ, організацій.

Сьогодні не існує надійної системи протидії незаконним захопленням підприємств, установ, організацій, відчуженню державного майна та корпоративних прав поза процесами приватизації, не зроблено значних кроків щодо усунення прогалин у законодавстві, що використовуються під час цих протиправних дій.

У зв'язку з цим висловлюються різні позиції щодо застосування норм КК України та можливості і потреби його зміни у напрямку боротьби з протиправним заволодінням майном підприємств, установ, організацій.

Так, наприклад, в одному випадку рекомендуються зміни до статей КК України, якими вже встановлено відповідальність за суспільно небезпечні діяння, що можуть складати сукупність протиправному заволодінню майном підприємств, установ, організацій, з метою посилення відповідальності за них та отримання можливості більш ефективно використовувати ці норми для протидії досліджуваному явищу. Прихильники такої позиції вважають, що протидіяти рейдерству у широкому розумінні можна за допомогою чинного КК України, в якому передбачено кримінальну відповідальність не тільки за протиправне заволодіння майном підприємств, установ, організацій, а й за зловживання владою або службовим становищем, підробку документів, постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, самоправство тощо, що сприяють вчиненню злочину, передбаченому ст. 206-2 КК України.

У теорії кримінального права висловлювались різні підходи щодо оптимізації криміналізації рейдерства.

1. Пропозиції щодо доцільності існування окремої норми КК України про відповідальність за всі дії, пов'язані з рейдерством:

а) Винокуров С. пропонує однією з кваліфікуючих ознак складу злочину, передбаченого цією нормою, визначити вчинення рейдерства організованою групою, а також участь у ньому службових осіб правоохоронних, державних органів та суддів [28, с. 12].

2. Пропозиції по внесенню часткових змін до КК України:

а) Швець В. вважає доцільним передбачити кримінальну відповідальність лише за організацію рейдерського нападу [218, с. 10];

б) Мойсик В. пропонує визначити окремою нормою в кодексі тільки створення організованої групи для незаконного встановлення контролю над юридичною особою або її активами, а інші супутні дії кваліфікувати за іншими статтями КК [122, с. 24];

в) Романюк Б. вважає доцільним введення кримінальної відповідальності лише за організацію рейду (рейдерського нападу). Злочинні

діяння, вчинені окремими виконавцями на всіх етапах організації і здійснення рейдерського нападу, є наслідком діяльності організатора (організація злочинного об'єднання, керівництво ним, забезпечення його злочинної діяльності) [171, с. 46];

г) Богатирьовим І. пропонувалось доповнити КК України ст.187-1 КК України такого змісту: «Рейдерство, тобто захоплення державного, комунального і приватного майна, яке перебуває у власності особи, шляхом нападу з метою володіння, користування та розпорядження ним» [17, с. 126];

д) Грек Б. висловлював думку, що правовою нормою, яка передбачає кримінальну відповідальність за рейдерство, може бути стаття, внесена до розділу VI «Злочини проти власності» Особливої частини КК України [34, с. 8].

Щодо підстав криміналізації рейдерства висловлювались різні точки зору. Так, Р.А. Панасенко вважає, що визначення підстав криміналізації рейдерства зумовлюється складністю цього явища. По-перше, рейдерство може вчинятися кількома альтернативними або сукупністю різних дій (ухвалення неправомірного рішення суду, незаконні дії службової особи, підробка документів, фальсифікація доказів, примушування до вчинення правочину чи відмови від його вчинення, самоправство або застосування фізичного насильства). По-друге, у вчиненні таких дій можуть брати участь різні співучасники (замовник або особа, в інтересах якої вчиняються рейдерські дії; особа, яка безпосередньо організовує рейдерську схему, а також виконавці незаконних дій тощо) [145].

На наш погляд, для визначення підстав криміналізації рейдерства необхідно визначити найбільш типові для цього діяння об'єктивні та суб'єктивні ознаки. До них слід віднести, зокрема, об'єкт цього посягання. Оскільки кінцевою метою будь-якого рейдерського захоплення є встановлення контролю над майном потерпілого, а, за можливості, і фіктивного права власності на це майно, то об'єктом цього посягання треба визнавати саме право власності, а предметом – майно потерпілого. Щодо способів заволодіння майном

потерпілого, то серед можливих доцільно виділити найбільш типові для рейдерських захоплень.

Так, А. Орлеан та Р. Дурдієв пропонували наступну редакцію статті, яка б встановлювала відповідальність за рейдерство: «Встановлення контролю над юридичною особою чи її активами, вчинене шляхом завідомого використання неправомірного рішення суду чи підроблених документів або злочинних дій службової особи, а так само шляхом примушування до вчинення (відмови від вчинення) правочину, самоправства, застосування фізичного насильства чи інших незаконних засобів» [145].

Проте існують й інші точки зору щодо особливостей криміналізації рейдерства. Так, О. Кальман та М. Погорецький стверджують, що, враховуючи численність існуючих форм рейдерства, визначити тільки один родовий об'єкт, на який посягають рейдери, і віднести відповідний склад злочину лише до одного розділу КК України, передбачивши при цьому усі форми рейдерства, не уявляється можливим. Вони пропонують введення кримінальної відповідальності лише за організацію такого заволодіння, відповідальність за яку буде нести організатор [145].

До Верховної Ради України подавались кілька законопроектів щодо криміналізації рейдерства. Наприклад, законопроект № 3330 від 13.03.2007 р. «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство)» пропонував включення до КК України ст. 224-1 «Захоплення підприємства – рейдерство» такого змісту:

1. Замовлення та (або) організація нападу на підприємство, установу, організацію з метою його захоплення, що потягло порушення його нормальної роботи, а так само напад на підприємство, установу, організацію, з метою його захоплення, вчинене організованою групою (рейдерство), – карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

2. Рейдерство, пов'язане із застосуванням насильства небезпечного для життя та здоров'я працівників підприємства, охорони або інших громадян, а

також, що потягло зупинення роботи підприємства, – карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна.

На наш погляд, у разі криміналізації рейдерства у такий спосіб притягти до відповідальності буде можливим лише незначну частину осіб, які вчиняють досліджуване діяння. Рейдери, які діють без застосування нападів та насильства, не охоплюються складом злочину у такій редакції норми. Крім того, рейдерство із силовим захопленням є, скоріше, винятком – мало хто вчиняє рейдерські дії із застосуванням нападу на підприємство.

Також законопроект пропонував доповнити ст. 172 КК України частиною третьою такого змісту: «Невиконання керівником підприємства рішення власника або уповноваженого ним органу щодо його звільнення з посади керівника цього підприємства, - карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

Слід зазначити, що диспозиція ч. 1 ст. 172 КК України є такою: «Незаконне звільнення працівника з роботи з особистих мотивів чи у зв'язку з повідомленням ним про порушення вимог Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» іншою особою, а також інше грубе порушення законодавства про працю». Об'єктом цього злочину за теперішньою редакцією виступають трудові права людини. У запропонованих змінах об'єктом злочину є волевиявлення власника підприємства. Тобто, у випадку внесення відповідних змін, об'єкт злочину буде різним у кількох частинах однієї статті. Різними будуть і потерпілі від цього злочину. Так, потерпілим від злочину, передбаченого чч. 1 і 2 ст. 172 КК, буде працівник, у частині ж третій (у випадку внесення такої зміни) потерпілим буде власник підприємства. Та сама ситуація з суб'єктом злочину – він також буде різний.

Також серед науковців, державних діячів та юристів виникали дискусії з приводу того, чи необхідно до КК України було вносити статтю, що передбачала

кримінальну відповідальність за рейдерську діяльність, оскільки була думка, що для притягнення до кримінальної відповідальності за рейдерські захоплення залежно від вчинених діянь можна застосовувати інші статті КК України.

Прихильники цієї позиції вважають, що боротися із силовими захопленнями підприємств можливо за чинним кримінальним законодавством і тому криміналізація рейдерства як окремого суспільно небезпечного діяння шляхом встановлення відповідальності за його вчинення у спеціальній кримінально-правовій нормі не вбачається доцільною, оскільки це призведе до надмірності криміналізації і потребуватиме доведення суб'єктивних ознак, тобто умислу на протиправне захоплення підприємств. Основна проблема, на їхню думку, полягає в тому, що статті, які містяться в КК України, не працюють або працюють неефективно, у зв'язку з чим особи, дії яких мають усі ознаки складу злочину, до кримінальної відповідальності не притягуються [1; 71, с. 28].

Прихильники іншої позиції стверджують, що проблема протидії рейдерству в Україні залишається актуальною. Це зумовлено, поряд з іншими чинниками, тим, що в КК України відсутня норма, яка б чітко передбачала відповідальність за захоплення підприємств, а також тим, що на практиці майже неможливо провести розмежування між цивільно-правовими і кримінально-правовими відносинами у цій сфері, чим успішно користуються рейдери для ухилення від кримінальної відповідальності [167].

На думку Р.А. Панасенка, цей напрям більш прийнятний та ефективний для боротьби з «українським рейдерством». Перш за все, він дозволить відокремити рейдерство від багатьох інших складів злочину, що мають значно менший ступінь суспільної небезпечності. При цьому такий шлях призведе до появи в КК України лише одного нового складу злочину, тоді як унаслідок криміналізації рейдерських дій як кваліфікуючих ознак інших складів злочинів виникне багато нових кваліфікуючих складів злочинів [145].

Серед державних та громадських діячів також існувала думка, що доцільним є введення кримінальної відповідальності лише за організацію рейду (рейдерського нападу). Злочинні діяння, вчиненні окремими виконавцями, на

всіх етапах організації та здійснення рейдерського нападу є наслідком діяльності організатора (організація злочинного об'єднання, керівництво ним, забезпечення його злочинної діяльності). Тому кримінальній відповідальності за всі злочини, вчинені рейдерськими групами чи організаціями, підлягає відповідно до закону (ч. 1 ст. 30 КК України) організатор [221].

Проаналізувавши вищевикладене, зазначимо, що рішення щодо криміналізації протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації дає можливість провести розмежування між цивільно-правовими і кримінально-правовими відносинами в цій сфері, а визначення у диспозиції ст. 206-2 КК конкретних видів неправомірних рейдерських діянь дозволяє їх відрізнити з-поміж діянь, що передбачені складами суміжних злочинів, тим самим забезпечуючи невідворотність кримінальної відповідальності за злочин, що посягає на сферу господарювання.

Щодо наявності системи здійснення соціального контролю, яка б виявляла факти протиправного заволодіння майном підприємств, установ, організацій, а також ефективної системи правоохоронних органів та судів, спроможних реагувати на них.

Вивчення слідчої та судової практики розслідування та розгляду кримінальних проваджень щодо злочинів, пов'язаних із захопленням підприємств, установ, організацій, свідчить про комплексний та організований, у деяких випадках міжрегіональний, характер цих злочинів.

Серед правоохоронних органів, які є суб'єктами виявлення злочинів, пов'язаних із захопленням підприємств, установ, організацій, можна назвати органи Національної поліції України, податкову міліцію, Службу безпеки України, прокуратуру.

Під час виявлення досліджуваного злочину правоохоронним органам доцільно дотримуватись певних правил. Так, інформація про підготовку до рейдерських захоплень підприємств, установ, організацій може надходити з різних джерел, зокрема, із засобів масової інформації, у тому числі інтернет-видань. У них можуть міститись факти правопорушень, які містять ознаки

«рейдерства», а саме: незаконних дій щодо скуповування акцій у дрібних акціонерів, розголошення даних реєстрів власників акцій, винесення незаконних судових ухвал (рішень) у справах з вирішення конфліктів, неправомірних дій органів державної виконавчої служби при виконанні таких судових ухвал (рішень), злочинних дій приватних охоронних структур та груп людей щодо захоплень підприємств тощо [72, с. 24].

Використовуючи надані законодавством засоби, правоохоронні органи, зокрема, Департамент захисту економіки та слідчі підрозділи Національної поліції України, відповідні підрозділи податкової міліції, Службі безпеки України мають дотримуватись наступних загальних правил при виявленні фактів протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації.

1. Підготовчий етап. З Фонду державного майна України необхідно отримати відомості про наявність на піднаглядній території підприємств з державною часткою у статутному капіталі. Від державного реєстратора витребувати реєстраційні документи вказаних підприємств. У випадку перевірки акціонерних товариств від Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку необхідно витребувати матеріали, що характеризують діяльність акціонерного товариства та його реєстратора.

Основною метою проведення перевірки є виявлення та усунення «слабких місць» підприємства, так як саме на них можуть бути спрямовані дії рейдера.

2. Вивчення історії створення підприємства. Історія корпоратизації та приватизації, випуск акцій при утворенні, оплата статутного капіталу, історія реорганізації тощо.

3. Перевірка установчих, інших внутрішніх документів підприємства.

3.1. Перевірка стану приведення документів у відповідність до вимог законодавства.

3.2. Перевірка порядку підготовки та проведення загальних зборів та органів управління товариством, дотримання процедур та відповідність прийнятих рішень законодавству й статуту. Рішення та протоколи загальних зборів акціонерів, засідань зборів ради директорів часто оформлюються на

основі «заведеного порядку», а не з урахуванням того, як будуть оцінюватися ці документи в суді. Тому, аналізуючи вже проведені збори, в документах реагування необхідно звертати увагу на конкретні недоліки та вимагати їх недопущення в майбутньому.

Часто рейдерське захоплення реалізується через використання помилок некомпетентного керівництва, яке, виходячи за межі своїх повноважень та порушуючи вимоги закону й установчих документів, створює умови для корпоративного конфлікту, позовів до суду та інших заходів, кінцевою метою яких є встановлення контролю (хоча б короточасного) над підприємством або окремим активом.

3.3. Перевірка наявності у підприємства належно оформлених правовстановлюючих документів на найбільш цінні активи – нерухомість, основні засоби, землю тощо. Найчастіше кінцевою метою агресора є отримання контролю саме над яким-небудь цінним активом і значно рідше на нинішньому етапі розвитку економіки загарбників цікавить працюючий бізнес як такий. Через це у комплексі превентивних заходів одне з ключових місць належить заходам щодо правового захисту майна підприємства.

3.4. Перевірка порядку ведення реєстру акціонерів в акціонерному товаристві. Якщо реєстр ведеться підприємством самостійно, то варто переконатися у належному його зберіганні, захищеності від несанкціонованого доступу до нього сторонніх осіб. Якщо ж реєстр ведеться незалежним реєстроутримувачем, то необхідно перевірити, наскільки надійно та сумлінно він ведеться, чи не траплялися випадки несанкціонованого доступу, порушення порядку обліку прав на акції акціонерів тощо.

3.5. Перевірка економічної діяльності підприємства та ефективності його розвитку, компетентності керівництва, обґрунтованості вчинення угод. Варто дослідити найбільш суттєві угоди на предмет загрози для підприємства у створенні суттєвої заборгованості, застосування до нього штрафних санкцій. При аналізі угод варто залучати фахівців-економістів, які могли б надати фахову оцінку вказаним угодам, або ж призначити ревізії діяльності підприємства.

4. Вивчення пред'явлених судових позовів до підприємства, що можуть поставити його у складне фінансове становище чи завдати іншої суттєвої шкоди інтересам. Необхідно вивчити підстави пред'явлення позовів, їх обґрунтованість та причини пред'явлення. У випадку виявлення, що позов до підприємства є цілком обґрунтованим – ініціювати службову перевірку щодо осіб, чії дії або бездіяльність призвели до його пред'явлення.

5. Перевірка системи захисту інформації підприємства, що може цікавити рейдера. Інформацію, що добуває агресор на етапі підготовки до захоплення, можна умовно поділити на 3 типи: 1) корпоративна інформація; 2) інформація про менеджмент; 3) фінансова інформація. Варто усвідомлювати, що будь-яке рейдерське захоплення обов'язково проходить стадію збирання та аналізу інформації, тому існування ефективної системи захисту дасть час для усунення суттєвих недоліків на підприємстві.

До корпоративної інформації належать: відомості, що містяться в установчих документах підприємства: положення, що регулюють діяльність органів управління; відомості про структуру корпоративного капіталу; випуск цінних паперів; склад акціонерів підприємства. Також до цієї категорії належать відомості про дочірні та залежні товариства, про наявність серед акціонерів менеджерів компанії та їх афілійованих осіб.

Інформація про менеджмент включає в себе відомості про займану особою посаду, строк роботи на підприємстві, належних їй акцій підприємства і дочірніх та залежних товариств. Варто зібрати інформацію, що має особистий характер (сімейне та майнове становище, освіта, наявність зв'язків у владі, проблеми матеріального та особистого характеру). Адже існування у ключових посадових осіб підприємства проблем майнового та особистого характеру дає можливість зловмисникам використати їх для «схиляння до співробітництва».

Фінансова інформація є однією з найважливіших складових, що дозволяє прийняти рішення про можливість здійснення поглинання. До цього блоку інформації належать відомості про дебіторську та кредиторську заборгованість,

наявність ліквідного майна, забезпечувальні угоди (застава, поручительство), кількість виданих та авальованих векселів.

Наведене свідчить про наявність у правоохоронних органів достатньо ефективних способів виявлення та фіксації фактів протиправного заволодіння майном підприємств, установ, організацій, які, за умови належно проведеного досудового розслідування, можуть бути розглянуті судами з постановленням обвинувального вироку.

Висновки до Розділу 1.

Узагальнення наведеного у розділі, дозволяє виділити, на наш погляд, чотири етапи розвитку кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації: перший – відсутність норми про кримінальну відповідальність за це діяння – до 1845 р.; другий – 1845-1917 рр. – наявність такої норми, проте з такою обов'язковою ознакою, як спосіб – напад з насильством; третій – 1917-2013 рр. – відсутність вказаної спеціальної норми; четвертий – 2013 р. по теперішній час – наявність такої норми з обов'язковим способом вчинення діяння – шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації.

З точки зору законодавця родовим об'єктом протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації є сфера господарської діяльності, про що свідчить розміщення ст. 206-2 у розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК України. Разом з тим КК України не містить у своєму складі норми, яка б мала назву «Рейдерство».

У законодавстві окремих зарубіжних країн, зокрема, держав – членів СНД можна виділити наступні підходи до криміналізації рейдерства: 1) передбачення у кримінальному законодавстві норми з назвою «Рейдерство» (Республіка Казахстан); 2) наявність такої норми, проте з іншою назвою (Україна, Російська Федерація); 3) відсутність норми про відповідальність за рейдерство, але

наявність пов'язаних з цим діянням норм (Республіка Білорусь, Республіка Молдова); 4) відсутність спеціальних норм про відповідальність за рейдерство та пов'язані з ним діяння.

Законодавці тих держав – членів СНД, які криміналізували рейдерство в окремих нормах, відносять це діяння до злочинів у сфері економічної (господарської) діяльності.

За способом опису ознак рейдерства у диспозиції норми можна виділити наступні підходи: 1) детальний опис (перелік) способів вчинення рейдерства (Республіка Казахстан, Російська Федерація); 2) загальний опис способів вчинення рейдерства (Україна).

Вважаємо, що підхід законодавця України до опису способів вчинення рейдерства у диспозиції норми є більш виправданим, оскільки надмірна деталізація цього діяння не здатна врахувати всі можливі способи його вчинення.

Разом з тим, позиція законодавців щодо віднесення рейдерства до злочинів у сфері економічної (господарської) діяльності вбачається спірною, оскільки об'єктивні та суб'єктивні ознаки цього діяння свідчать про його подібність за способом заволодіння чужим майном до злочинів проти власності, зокрема, до відкритого заволодіння, заволодіння майном шляхом нападу або шахрайства, а за суб'єктивними ознаками вчиняється з корисливих мотивів.

Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації відповідає ключовим підставам криміналізації. Суспільна небезпека такого роду діянь характеризується високим ступенем, а шкода є значною, що є безумовною підставою для кримінальної відповідальності за це діяння; воно має несприятливі стан і динаміку; співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації цього злочину свідчить про те, що позитивні соціальні результати застосування ст. 206-2 КК України істотно перевищують неминучі негативні наслідки; незважаючи на розбіжності в думках науковців щодо необхідності встановлення кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємств, установ, організацій, криміналізація діяння, передбаченого ст. 206-2 КК України, є доцільною, оскільки дає можливість виокремити кримінально-

правові відносини у сфері протиправного заволодіння майном підприємств, установ та визначає конкретний перелік «рейдерських» діянь, тим самим запобігає їх кваліфікації за іншими складами злочинів; держава має ефективну систему правоохоронних органів та судів, спроможних реагувати на вчинення злочинів, передбачених ст. 206-2 КК України.

РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО – ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРОТИПРАВНОГО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ

2.1. Об'єкт протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації

Об'єкт злочину, як практично одностайно визнається в кримінально-правовій літературі, є одним з найважливіших елементів та ознак складу злочину, вчення про нього визнається наріжним каменем вітчизняної кримінально-правової науки [31, с. 8]. Без точного визначення об'єкта злочину неможливо уявити сутність заподіяної злочинним діянням шкоди.

Вважаємо, що при вирішенні питання об'єкта злочину слід виходити із загально-філософського визначення його поняття: «те, що протистоїть суб'єктові у його предметно-практичній діяльності» [208, с.437]. Тому не може викликати заперечень наведена вище усталена дефініція, згідно якої об'єктом злочину є те, на що посягає особа, котра вчиняє протиправне діяння, і чому може завдати або завдає шкоди [119, с. 136]. Вона не суперечить також іншій філософській аксіомі, згідно з якою об'єкт – це завжди така частина об'єктивної реальності, яка перебуває у взаємодії з суб'єктом [208, с. 438]. Але на що саме посягає злочин та чому завдає шкоди, наука кримінального права однозначної відповіді не дає. Основними науковими концепціями щодо цього питання є такі, що визнають об'єктом злочину суспільні відносини [187, с. 8], людські, суспільні або державні цінності [119, с. 138], інтереси [64, с. 21], людей як таких [138, с. 5]. При цьому переважна більшість науковців залишаються прихильниками концепції суспільних відносин як об'єкта злочину.

Серед науково-теоретичних та практичних проблем, пов'язаних з кримінальною відповідальністю за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, важливе місце посідає проблема родового об'єкта цього злочину.

Розміщення ст. 206-2 у Розділі VII КК «Злочини у сфері господарської діяльності» робить неминучим розгляд у межах питання про об'єкт проблем, пов'язаних з визначення поняття злочинів у сфері господарської діяльності, їх класифікації, місця протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації серед злочинів у сфері господарської діяльності, механізму завдання його вчиненням суспільно небезпечної шкоди.

Показово, що зауваження окремих вчених викликає навіть назва розділу «Злочини у сфері господарської діяльності». Зокрема, В.О. Навроцький зазначає, що така назва, по-перше, «породжує питання про те, чи однакові значення «Злочини проти...» і «Злочини у сфері...», а по-друге, такі назви «не містять вказівки на родовий об'єкт, якому заподіюється шкода, а отже, й не підкреслюють характер благ, яким заподіюється шкода при вчиненні злочинів, передбачених відповідною главою КК» [123, с. 49]. Продовжуючи цю думку, О.О. Дудоров справедливо зауважує, що невдалість назви цього розділу «посилюється, якщо виходити з того, що у сфері господарської діяльності можуть бути скоєні злочини, які не є власне господарськими, наприклад, одержання хабаря, службове підроблення, шахрайство, привласнення або розтрата майна, грубе порушення законодавства про працю» [62, с. 21].

Водночас слід визнати, що така назва Розділу VII КК не є простою безпідставною помилкою законодавця. Причина вибору такої назви – об'єктивна неможливість визначення єдиного родового об'єкта всіх злочинів, які раніше називалися господарськими. Різноманіття людської діяльності у сфері господарювання та неоднорідність спрямування цих злочинів на досягнення того чи іншого суспільно небезпечного протиправного результату дійсно дозволяють говорити лише про сферу людської діяльності, в межах якої заподіюється суспільно небезпечна шкода певному об'єктові кримінально-правової охорони.

Що стосується безпосереднього поняття розглядуваної групи злочинів то, не враховуючи окремі деталі, більшість фахівців погоджуються, що ними є діяння, які завдають чи створюють загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам, що складаються у процесі та з приводу виробництва, обміну,

розподілу та використання (споживання) матеріальних та деяких нематеріальних благ [87, с. 259]. Деякі вчені звертають увагу на те, що окремі злочини, які ми звикли називати господарськими, посягають на фінансову діяльність держави, та включають цю ознаку у поняття господарських злочинів [98, с. 403] або пропонують виділити такі злочини в окрему групу, об'єднану власним родовим об'єктом – державними фінансами України [50, с. 84].

Відправним поняттям у визначенні господарських злочинів є поняття «господарська діяльність». Але воно, нажаль, дотепер не знайшло однозначної дефініції в законодавстві та науці. Навіть на законодавчому рівні це поняття визначається неоднаково, що ставить справедливе питання про досконалість нашого законодавства. Так господарською діяльністю слід вважати будь-яку діяльність особи, спрямовану на отримання доходу у грошовій, матеріальній чи нематеріальній формах, у випадку якщо безпосередня участь такої особи в організації такої діяльності є регулярною, постійною та істотною [109, с. 24]. Недосконалість такого визначення значно зменшує, а можливо, й виключає його застосування для потреб кримінально-правової кваліфікації, оскільки не існує чітких визначень регулярності, постійності та істотності такої діяльності, що робить ці категорії оціночними і не сприяє одноманітному застосуванню законодавства.

Новий етап розвитку вітчизняного законодавства, який розпочався з набранням чинності Цивільним, Господарським та Сімейним кодексами України, визначив і новий етап правового регулювання господарської діяльності. Так, відповідно ч. 1 ст. 3 Господарського кодексу України [33], господарська діяльність розглядається як діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення і реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарський кодекс провів чітку межу між некомерційною господарською діяльністю та підприємництвом, тобто господарською діяльністю, яка здійснюється для досягнення економічних і соціальних

результатів та з метою одержання прибутку. На нашу думку, таке визначення розглядуваних понять є більш вдалим і точніше відображає їх сутність.

Усе вищенаведене свідчить, що саме по собі поняття «сфера господарської діяльності» через свій узагальнений характер не дає вичерпної інформації про родовий об'єкт кожного зі злочинів, передбачених розділом VII КК України.

Законодавча точка зору визнає родовим об'єктом протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації саме сферу господарської діяльності, про що свідчить розміщення цього злочину у відповідному розділі КК України.

Як зазначалось, ст. 3 Господарського кодексу України у ч.ч. 1, 2 містить поняття господарської діяльності та підприємництва: «1. Під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. 2. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність)». Приблизно аналогічні поняття містяться і у п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності» від 25.04.2003 р. № 3, відповідно до якого: «господарська діяльність – це діяльність фізичних і юридичних осіб, пов'язана з виробництвом чи реалізацією продукції (товарів), виконанням робіт чи наданням послуг з метою одержання прибутку (комерційна господарська діяльність) або без такої мети (некомерційна господарська діяльність). Підприємницька діяльність є одним із видів господарської діяльності, обов'язкові ознаки якої – безпосередність, систематичність її здійснення з метою отримання прибутку» [70, с. 54].

Проте, не будь-яке протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації безпосередньо посягає на господарську чи підприємницьку діяльність, а лише таке, яке заподіює шкоду правам власника щодо вказаного майна з приводу можливості володіти, розпоряджатись та користуватись ним.

Тому вважаємо, що визначення родового об'єкта конкретного злочину залежить від його основного безпосереднього об'єкта.

Суспільно небезпечні посягання, як правило, заподіюють шкоду одразу декільком групам суспільних відносин, що становить небезпеку не лише родовому об'єкту, а й іншим об'єктам, оскільки у реальному житті відбувається постійна взаємодія одних груп суспільних відносин з іншими. У зв'язку з цим при визначенні основного безпосереднього об'єкта конкретного злочину необхідним є встановлення тих суспільних відносин, яким першочергово заподіюється злочинним посяганням шкода.

Законодавче визначення основного безпосереднього об'єкта протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації свідчить про визнання таким об'єктом суспільних відносин саме у сфері господарської діяльності, оскільки ст. 206-2 розміщена у розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК України.

Встановлення безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, потребує дослідження тих суспільних відносин, які створюють додатковий та факультативний безпосередні об'єкти протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. Складовими додаткового безпосереднього об'єкту цього злочину виступають суспільні відносини, що є об'єктом кримінально-правової охорони інших розділів Особливої частини КК, а тому виступають складовими частинами родових об'єктів злочинів, передбачених цими розділами.

Сучасна редакція диспозиції ст. 206-2 КК України дозволяє стверджувати, що вчинення цього злочину заподіює шкоду не тільки основному безпосередньому об'єкту, яким законодавець визнає господарську діяльність, а

й іншим об'єктам, до яких слід віднести життя, здоров'я та власність. Оскільки ч. 3 ст. 206-2 КК України передбачає як обтяжуючу обставину вчинення цього злочину службовою особою з використанням службового становища, то додатковим безпосереднім об'єктом цього складу злочину виступає, крім того, сфера службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Крім того, залежно від способів рейдерських захоплень, як додатковий факультативний об'єкт злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, можуть виступати воля, честь, гідність особи, громадський порядок, громадська безпека тощо.

Проте дослідження інших елементів складу протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації дозволяє стверджувати про схожість цих елементів зі злочинами проти власності, що вчиняються з корисливим мотивом.

Законодавець визнає предметом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, майно підприємств, установ, організацій, у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів. Цьому предмету, як і предмету абсолютної більшості злочинів проти власності притаманні специфічні ознаки фізичного, економічного та юридичного характеру. До фізичних ознак належить те, що вказане майно може бути вилученим з володіння законного власника або пошкоджене чи знищене. Економічними ознаками такого майна є те, що воно повинно: мати мінову та споживчу вартість, здатність задовольняти матеріальні та пов'язані з ними потреби людини; бути відокремленим від природного середовища чи бути створеним заново. Звичайним проявом вартості майна є його грошова оцінка [134, с. 441].

Юридичними ознаками майна як предмета злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, так і предмета злочинів проти власності є те, що, по-перше, таке майно повинно бути чужим для винного, по-друге, воно, як правило, має належати на праві власності іншому суб'єкту права власності, по-третє, воно не повинно виступати предметом злочинів, відповідальність за які передбачена іншими розділами Особливої частини КК [134, с. 442-444].

Протиправне заволодіння майном визначене як діяння у диспозиції ст. 206-2 КК України та полягає у активній поведінці особи, яка здійснює вилучення на свою користь або користь інших осіб з метою збагачення належного (такого, яке ввірене особі на законних підставах) іншій особі майна підприємства, установи, організації з її володіння, розпорядження, користування.

Протиправність заволодіння майном означає, що винний не має законних прав на таке заволодіння. Заволодіння здійснюється безоплатно, тобто власнику не відшкодовується вартість такого майна і воно йому не повертається. При цьому безоплатним визнається таке заволодіння майном підприємства, установи, організації, якщо воно взагалі не було оплаченим чи оплаченою була лише частина майна або ж оплата була суттєво заниженою. У цих випадках предметом досліджуваного злочину визнається та частина майна підприємства, установи, організації, яка не була сплачена.

За конструкцією злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, є матеріальним, тобто обов'язковою його ознакою є спричинення суспільно небезпечних наслідків – заподіяння майнової шкоди власнику підприємства, установи, організації.

Якщо особа має законні права на майно підприємства, установи, організації, але не дотримується передбаченого порядку одержання цього майна, її дії не можуть кваліфікуватися за ст. 206-2 КК України.

Закінченим протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації визнається з того часу, коли власник цього майна втрачає можливість володіти, користуватися та розпоряджатися ним.

З урахуванням усіх розглянутих ознак протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації може бути визначене як протиправне, корисливе і неоплатне заволодіння майном підприємства, установи, організації з метою звернути його у свою власність і стати його фактичним володарем, фактичним власником [10, с. 127].

Диспозиція ст. 206-2 КК України, аналогічно як і диспозиції статей КК України про злочини проти власності корисливої спрямованості, визначає спосіб

заволодіння майном підприємства, установи, організації (шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації) обов'язковою ознакою злочину.

Аналогічно, як і у злочинах проти власності корисливої спрямованості, законодавець не вказує у диспозиції ст. 206-2 КК України на корисливий мотив як обов'язкову ознаку цього злочину. Проте логічне тлумачення цієї норми дозволяє стверджувати, що заволодіння майном підприємства, установи, організації не може вчинятись без мотиву незаконного збагачення, а тому корисливий мотив слід визнати обов'язковим для цього складу злочину.

З урахуванням наведених об'єктивних та суб'єктивних ознак злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, можна зробити висновок про тотожність цього діяння зі злочинами проти власності корисливої спрямованості, а саме, з грабежом, розбоєм та шахрайством, у зв'язку з чим вважаємо, що основним безпосереднім об'єктом протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації є право власності.

Така точка зору висловлюється й іншими авторами. Зокрема, основним безпосереднім об'єктом цього злочину визнається право власності юридичної особи на майно (при заволодінні майном такої юридичної особи); корпоративні права фізичних або юридичних осіб (при заволодінні частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів) [135, с. 293]. Заволодіння майном шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток чи штампів вважають одним із різновидів шахрайства [90, с. 42].

Опосередковано на безпосередність власності як об'єкта протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації вказують і автори, які обґрунтовують доцільність розміщення статті, що передбачає відповідальність за вказане діяння, у розділі VII Особливої частини КК. Так, С.С. Титаренко при характеристиці цілей протиправних захоплень в Україні на перше місце ставить отримання контролю над активами (земля, будівлі тощо), а вже потім всі інші (усунення конкурента шляхом ліквідації підприємства та ін.) [191, с. 30-31].

Частина 2 ст. 206-2 КК України передбачає як кваліфікуючі ознаки вчинення тих самих дій з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна, а ч. 3 – вчинення таких дій службовою особою з використанням службового становища або якщо вони заподіяли велику шкоду чи спричинили інші тяжкі наслідки.

З огляду на таке розуміння ступеня суспільної небезпеки протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, необхідно здійснити дослідження додаткових безпосередніх об'єктів злочинів, передбачених чч. 2 та 3 ст. 206-2 КК України.

Частина 2 ст. 206-2 КК України передбачає як кваліфікуючу ознаку цього злочину погрозу вбивства, а ч. 3 – інші тяжкі наслідки, які охоплюють собою, у тому числі, і спричинення смерті людині. У цих випадках додатковим безпосереднім обов'язковим об'єктом протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації виступає життя людини.

Конституція України у ст. 3 закріпила новий підхід до ієрархії соціальних благ та їх значення і місця у суспільному житті. Так, людина, її життя та здоров'я, честь та гідність, недоторканність та безпека визнаються вищою соціальною цінністю, а це означає, що всі інші блага в системі суспільних пріоритетів є благами нижчого рівня. Такий підхід є абсолютно виправданим і відповідає прагненню України європеїзувати національне законодавство, адже відповідно до загальносвітових стандартів саме людина та її внутрішній духовний світ визнаються основною передумовою соціального розвитку [136]. Визначивши цілу низку вищих соціальних благ, законодавець умовчав питання диференціації їх між собою. На нашу думку, все ж таки доцільно було б визнати на законодавчому рівні, що серед усієї низки існуючих рівновеликих немайнових благ саме життя людини є тією основоположною складовою, яка стоїть на вершині усіх суспільних пріоритетів. І саме життя людини повинно займати визначальне становище серед інших соціальних цінностей. Адже за відсутності

життя людини всі інші блага та відповідні права, що виникають стосовно них, втрачають свій сенс.

Юридична природа права на життя має полігалузевий чи навіть надгалузевий характер. Так, право на життя закріплюється в цілій низці нормативно-правових актів, зокрема, у ст. 3 Загальної декларації прав людини (1948 р.), ст. 2 Європейської конвенції захисту прав людини та основних свобод (1950 р.), ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1966 р.), ст. 1 Протоколу № 6 Євроконвенції відносно смертної кари (1983 р.), ст. 2 Конвенції Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи людини (1995 р.), ст. 27 Конституції України (1996 р.), ст. 281 ЦК України (2003 р.) тощо. І внаслідок цього галузеву природу права на життя потрібно визначати залежно від того, якою галуззю права регулюються відносини, зміст яких становить зазначене право.

Невід'ємність права на життя свідчить про те, що дане право не може бути ніяким чином відділено від особи-носія – ні добровільно (шляхом відмови), ні примусово (шляхом позбавлення), ні постійно, ні тимчасово.

Під життям людини у кримінально-правовому значенні слід, на наш погляд, розуміти фізичний, психічний, духовний та біосоціальний стан її існування, який виникає з моменту народження і продовжує існувати до моменту її біологічної смерті, що констатується компетентними органами охорони здоров'я.

Частини 2 та 3 ст. 206-2 КК України передбачають як кваліфікуючі ознаки цього злочину погрозу заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або застосування насильства. У цих випадках додатковим безпосереднім обов'язковим об'єктом протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації виступає здоров'я людини.

Відповідно до статті 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я [142] здоров'ям є стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя людини, а не лише відсутність хвороб, інвалідності чи інших фізичних або душевних вад.

Частина 3 ст. 206-2 КК України передбачає як кваліфікуючу ознаку цього злочину вчинення його службовою особою з використанням службового становища. У цих випадках додатковим безпосереднім обов'язковим об'єктом протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації виступають суспільні відносини, які складають зміст та основні напрямки правильної діяльності окремої ланки державного і громадського апарату або окремих підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, а також авторитет органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій.

Частини 2 та 3 ст. 206-2 КК України передбачають як кваліфікуючі ознаки протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації пошкодження чи знищення майна, а також велику шкоду. При цьому, фактично, законодавець визнає у цих випадках право власності додатковим безпосереднім обов'язковим об'єктом досліджуваного злочину.

Право власності – це врегульовані законом суспільні відносини щодо прав володіння, користування і розпорядження своїм майном (ч. 1 ст. 317 ЦК) [215]. Володіння означає господарське панування власника над річчю, приналежність майна окремій людині. Під використанням розуміють отримання з речі корисних якостей шляхом її виробничого або ж особистого споживання. Розпорядження є вчиненням стосовно майна вчинків, які означають його подальшу долю (у т.ч. обміну, пошкодження або знищення [216].

Юридичне розуміння права власності, в першу чергу, залежить від того, що слід розуміти під поняттям об'єкта права власності. Відповідно до класичної точки зору, яка знаходить відображення у цивільному законодавстві, об'єктами права власності можуть бути лише «тілесні» речі. Поширення режиму права власності на неуречевлені об'єкти цивільних правовідносин неможливе, оскільки ці об'єкти за своєю природою не можуть підпадати під ті ж правила, які встановлено для речей [6, с. 58].

Розуміння власності як економічних відносин є надто широким і, як наслідок, значно розширює сферу кримінально-правової охорони. Слід

зауважити, що коло економічних відносин власності містить економічні відносини власності, які регулюються нормами права та економічні відносини власності, які не регулюються нормами права. Кримінальне право ставить під охорону не будь-які економічні відносини (в т. ч. і відносини власності), а лише ті, які врегульовані нормами права.

Одночасно слід звернути увагу, що розуміння власності лише як права власності, навпаки, значно звужує сферу відносин, які повинні охоронятися кримінальним законом. Власність в економічному розумінні опосередковуються не лише інститутом права власності. Право відображає власність не лише в інституті права власності, але й в інших правових інститутах.

Поза межами кримінально-правової охорони за умови розуміння власності у виключно юридичному змісті як права власності, опиняються відносини з приводу благ, які не є речами, як-от різного роду послуги, інформація, енергія, тощо. Не охоплює цивільно-правове поняття власності відносин, які складаються між учасниками речових відносин, які не є власниками (орендодавець і орендар, заставодавець і заставодержатель, і т.д.). Якщо поняття власності обмежити лише юридичним розумінням власності, складеться ситуація, за якої кримінальне законодавство забезпечуватиме охорону лише відносинам, які складаються з приводу належності речей суб'єктам права власності.

Змістом змішаного підходу до розуміння власності є підхід до визначення поняття власності з врахуванням економічних і юридичних начал у комплексі. На нашу думку, саме змішаний підхід до визначення права власності дозволяє правильно визначити власність як об'єкт злочинів.

Такий комплексний підхід до розуміння власності із розуміння об'єкта кримінально-правової охорони виключить економічні відносини власності, які не врегульовані нормами права, з однієї сторони, і забезпечить уникнення вузького підходу до розуміння власності як права власності, з іншої сторони. Економічні відносини власності, які повинні охоронятися кримінальним правом, отримають юридичну регламентацію за допомогою не лише інституту права власності, а й інших речових, зобов'язальних прав. Вбачається, що таке розуміння власності є найбільш

правильним, оскільки дозволить охопити кримінально-правовим захистом залучені в економічний обіг нові об'єкти власності (енергію, інформацію), які не є речами.

Додатковим факультативним об'єктом протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації можуть бути основи національної безпеки; воля, честь та гідність особи; суспільна безпека та інші різноманітні суспільні відносини, блага, цінності та інтереси, що охороняються кримінальним законом.

Крім об'єкта злочину обов'язковою ознакою протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації виступає і предмет цього злочину, оскільки диспозиція норми містить пряму вказівку на речі матеріального світу.

Наука кримінального права знає декілька дефініцій предмета злочину. Зокрема, одні автори предметом злочину визнають матеріальний прояв суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом [174, с. 85]. На думку інших предметом злочину слід визнавати певний матеріальний об'єкт, через який знаходять свій прояв певні сторони, якості суспільних відносин (об'єкта злочину), впливом фізичної чи психічної дії на який спричиняється суспільно небезпечна шкода тій сфері, яка регулюється цими суспільними відносинами [88, с. 122].

На наш погляд, предметом злочину слід визнавати речі матеріального світу, які законодавець визначив у диспозиції відповідної статті КК України у якості обов'язкової ознаки певного складу злочину.

Предметом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, виступає майно підприємств, установ, організацій у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів.

Майно – це речі матеріального світу, яким притаманні специфічні ознаки фізичного, економічного та юридичного характеру. До фізичних ознак належить те, що вказані речі можуть бути вилучені з володіння законного власника або пошкоджені чи знищені. Іншими словами, предметом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, можуть бути речі у фізичному розумінні цього слова. Людина як фізична особа не може бути предметом цього злочину. Економічними ознаками таких речей є те, що вони повинні: мати мінову та споживчу вартість,

здатність задовольняти матеріальні та пов'язані з ними потреби людини; бути відокремлені від природного середовища чи бути створені заново. Звичайним проявом вартості речі є її грошова оцінка [134, с. 442] [211, с. 125].

Майном підприємства, установи, організації, що виступає предметом досліджуваного злочину, визнається будь-яке майно (включаючи грошові кошти), яке належить юридичній особі на законних підставах. Залежно від економічної форми, якої майно підприємства набуває у процесі господарської діяльності, воно поділяється на: 1) основні фонди; 2) оборотні засоби; 3) кошти у складі майна суб'єктів господарювання; 4) товари у складі майна суб'єктів господарювання; 5) цінні папери [191, с. 134].

Так, наприклад, В. у період з вересня 2013 р. по 24.06.2014 р., діючи за попередньою змовою з невстановленими особами, умисно, протиправно, використовуючи підроблені документи, заволодів частками установчого фонду учасників товариства з обмеженою відповідальністю «Дніпро» [93]. К., вступивши у попередню змову з Н. та невстановленою особою, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених документів та печаток, 15.02.2002 р. протиправно заволоділи акціями ЗАТ «Прикарпатпромарматура» у кількості 4 355 566 штук на загальну суму 1088891,5 грн., які належали на праві власності Латвійській компанії SIA «Порцелак ЛТД» [92].

Що стосується співвідношення понять «підприємство», «установа», «організація», то для їх з'ясування необхідно проаналізувати цивільне законодавство.

Так, ст. 80 «Поняття юридичної особи» ЦК України встановлює, що юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку.

Згідно ч. 3 ст. 83 «Організаційно-правові форми юридичних осіб» ЦК України установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна [215].

Частина 4 ст. 62 «Підприємство як організаційна форма господарювання» ГК України встановлює, що підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків та може мати печатки [33].

Системне тлумачення наведених трьох понять, які даються законодавством України, дозволяє стверджувати, що загальним для них є поняття «організація», а «підприємство» та «установа» – підпорядкованими, тобто меншими за обсягом. Разом з тим, граматичне тлумачення диспозиції ст. 206-2 КК України свідчить про визнання у цій нормі законодавцем вказаних понять рівнозначними, що суперечить наведеним вище положенням.

Словник української мови визначає, що організація – це державна, партійна, громадська і т. ін. установа [177, с. 739].

На наш погляд, оскільки у нормативно-правових актах, юридичній літературі більш вживаним є поняття «юридична особа», яке також є загальним по відношенню до понять «підприємство» та «установа», з метою уніфікації кримінального та іншого законодавства України та унеможливлення неоднозначного тлумачення кримінального закону, при криміналізації досліджуваного діяння предметом цього злочину доцільно визнавати «майно юридичної особи».

Але, оскільки чинна редакція ст. 206-2 КК України визнає предметом злочину майно підприємств, установ, організацій у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, розглянемо його більш детально.

У ст. 62 ГК України визначено, що підприємство – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому ГК України та іншими законами. Підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної

господарської діяльності. Підприємство, якщо законом не встановлено інше, діє на основі статуту або модельного статуту. Підприємства незалежно від форми власності, організаційно-правової форми, а також установчих документів, на основі яких вони створені та діють, мають рівні права та обов'язки [33].

Законодавством України встановлені види та організаційні форми підприємств. Так, залежно від форм власності, передбачених законом, в Україні можуть діяти підприємства таких видів: приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи); підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності); комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади; державне підприємство, що діє на основі державної власності; підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності); спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами - суб'єктами співробітництва. В Україні можуть діяти також інші види підприємств, передбачені законом [33].

Залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного капіталу в Україні діють підприємства унітарні та корпоративні. До унітарного підприємства відносять підприємство, створене одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний капітал, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який призначається (обирається) засновником (наглядовою радою такого підприємства у разі її утворення), керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника [33].

Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання

майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб (ст. 63 ГК) [33].

Законодавство України визначає, що слід відносити до майна підприємства і, відповідно, до предмета досліджуваного злочину. Так, майно підприємства становлять виробничі і невиробничі фонди, а також інші цінності, вартість яких відображається в самотійному балансі підприємства. Джерелами формування майна підприємства є: грошові та матеріальні внески засновників; доходи, одержані від реалізації продукції, послуг, інших видів господарської діяльності; доходи від цінних паперів; кредити банків та інших кредиторів; капітальні вкладення і дотації з бюджетів; майно, придбане в інших суб'єктів господарювання, організацій та громадян у встановленому законодавством порядку; інші джерела, не заборонені законодавством України (ст. 66 ГК) [33].

Диспозиція ст. 206-2 КК України встановлює, що предметом злочину, передбаченого цією статтею, можуть виступати частки майна.

Поняття про часткову спільну власність надає цивільне законодавство України. Так, згідно ст. 355 ЦК майно, що є у власності двох або більше осіб (співвласників), належить їм на праві спільної власності (спільне майно). При цьому майно може належати особам на праві спільної часткової або на праві спільної сумісної власності. Спільна власність вважається частковою, якщо договором або законом не встановлена спільна сумісна власність на майно.

Власність двох чи більше осіб із визначенням часток кожного з них у праві власності є спільною частковою власністю. Суб'єктами права спільної часткової власності можуть бути фізичні особи, юридичні особи, держава, територіальні громади (ст. 356 ЦК).

Частки у праві спільної часткової власності вважаються рівними, якщо інше не встановлено за домовленістю співвласників або законом. Якщо розмір часток у праві спільної часткової власності не встановлений за домовленістю співвласників або законом, він визначається з урахуванням вкладу кожного з співвласників у придбання (виготовлення, спорудження) майна. Співвласник має право на відповідне збільшення своєї частки у праві спільної часткової власності, якщо поліпшення спільного майна, які не можна відокремити, зроблені ним своїм коштом за згодою всіх співвласників, з додержанням встановленого порядку використання спільного майна (ст. 357 ЦК) [215].

Наступним предметом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є акції. Згідно ст. 6 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» акцією визнається іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств [166].

Разом з тим, Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок», крім акцій, виділяє й інші види цінних паперів. До них відносяться інвестиційні сертифікати, сертифікати ФОН, акції корпоративного інвестиційного фонду (пайові цінні папери), облігації підприємств, державні облігації України, облігації місцевих позик, казначейські зобов'язання України, ощадні (депозитні) сертифікати, векселі, облігації міжнародних фінансових організацій, облігації Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (боргові цінні папери), іпотечні облігації, іпотечні сертифікати, заставні (іпотечні цінні папери), приватизаційні цінні папери, похідні цінні, товаророзпорядчі цінні папери.

Вважаємо, що вказівка у диспозиції ст. 206-2 КК України лише на акції, як один з видів предмету цього злочину, може дезорієнтувати правозастосувача при

тлумаченні цієї норми. Тому більш доцільним вбачається використання у нормі загального поняття – «цінні папери».

Наступним предметом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є паї. Згідно Указу Президента України «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» паєм слід визнавати розмір земельної частки у колективній власності на землю кожного члена колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства без виділення земельних ділянок в натурі (на місцевості) [161].

Для визнання конкретного майна підприємства, установи, організації предметом досліджуваного злочину необхідно, як і у злочинах проти власності, встановити наявність у майна чотирьох ознак: фізичної, економічної, соціальної та юридичної. Відсутність хоча б однієї з цих ознак унеможливує визнання дій винного злочином через відсутність такої обов'язкової ознаки складу злочину як його предмет [140, с. 61].

Предмет злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, повинен належати засновникам, учасникам, акціонерам, членам підприємства, установи, організації, які, фактично, виступають потерпілим від цього злочину.

Таким чином у складі досліджуваного злочину можна виділити таку ознаку, як спеціальний потерпілий від цього злочину.

Потерпілий від злочину – це соціальний суб'єкт (фізична чи юридична особа, держава, інше соціальне утворення або ж суспільство в цілому), благу, праву чи інтересу якого, що знаходиться під охороною кримінального закону, злочином заподіюється шкода або створюється загроза такої [153, с. 60].

Потерпілий – фізична особа – присутній далеко не у всіх злочинах, але там, де він є, можна вести мову про злочини з потерпілим. Потерпілий є факультативною ознакою складу злочину, яка має безпосереднє відношення до об'єкта злочину. Коли ж, згідно із законом, потерпіла особа характеризується певними ознаками, можна вести мову про «спеціального» потерпілого, наявність

якого впливає на кваліфікацію діяння і, отже, має кримінально-правове значення [153, с. 77].

Чинне законодавство не дає визначень понять засновник, учасник, акціонер, член підприємства, установи, організації.

Разом з тим, вони вживаються у нормативно-правових актах, що регулюють діяльність юридичних осіб.

Так, наприклад, згідно ч. 1 ст. 87 ЦК України, для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження. Юридична особа приватного права може створюватися та діяти на підставі модельного статуту, затвердженого Кабінетом Міністрів України, що після його прийняття учасниками стає установчим документом. Засновники (учасники) юридичної особи, утвореної на підставі модельного статуту, можуть у встановленому законом порядку затвердити статут, який є установчим документом, та провадити діяльність на його підставі [215].

Частина 3 ст. 57 ГК України визначає, що у засновницькому договорі засновники зобов'язуються утворити суб'єкт господарювання, визначають порядок спільної діяльності щодо його утворення, умови передачі йому свого майна, порядок розподілу прибутків і збитків, управління діяльністю суб'єкта господарювання та участі в ньому засновників, порядок вибуття та входження нових засновників, інші умови діяльності суб'єкта господарювання, які передбачені законом, а також порядок його реорганізації та ліквідації відповідно до закону [33].

Поняття ж акціонера можна вивести з визначення поняття акції, яке надається у ч. 1 ст. 6 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок». Акціонером є власник акції – іменного цінного паперу, який посвідчує майнові права [166].

Отже, розміщення ст. 206-2 у розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК України свідчить про визнання законодавцем

основним безпосереднім об'єктом протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації суспільних відносин у сфері господарської діяльності. Проте об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, свідчать про тотожність цього діяння зі злочинами проти власності корисливої спрямованості, а саме, з грабежом, розбоєм та шахрайством, у зв'язку з чим вважаємо, що основним безпосереднім об'єктом протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації є право власності. Предметом цього злочину виступають майно підприємств, установ, організацій у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів.

2.2. Об'єктивна сторона протиправного заволодіння охорони майна підприємства, установи, організації

Під об'єктивною стороною злочину розуміється зовнішня сторона (зовнішнє вираження) злочину, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією чи бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також знаряддями та засобами вчинення злочину [101, с. 106].

Об'єктивна сторона є основним конструктивним елементом будь-якого складу злочину. Саме в зовнішніх ознаках діяння знаходять своє безпосереднє відображення негативні установки винного щодо охоронюваних законом суспільних відносин. Думки, ідеї, які навіть і мають антигромадську спрямованість, не заподіюють шкоди інтересам особи, суспільства і держави, через що не можуть мати кримінально-правових наслідків [96, с. 187]. Тому В.П. Тихий цілком справедливо відносить принцип «*cogitationes poenae nemo patitur*» (ніхто не підлягає покаранню за думки) до загальноновизнаних демократичних положень, які гарантують права людини [194, с. 490].

Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації за конструкцією є злочином з матеріальним складом, тобто його обов'язковими ознаками є діяння, суспільно небезпечні наслідки та причинно-наслідковий зв'язок між ними.

Діяння у цьому злочині полягає у протиправному заволодінні майном підприємства, установи, організації.

Заволодіння як обов'язкова ознака об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, передбачає активну поведінку (дію) – вилучення майна підприємства, установи, організації з володіння, розпорядження, користування власника або особи, якій воно ввірене на законній підставі, на користь винного або інших осіб і збагачення його або інших осіб за рахунок цього майна.

Заволодіння має бути протиправним. Це означає, що суб'єкт не має права на це майно, оскільки воно для нього є чужим. Ознака протиправності свідчить про те, що винний не має ні дійсного, ні уявного права на заволодіння цим майном. Він усвідомлює, що це майно чуже, що воно йому не належить і він захоплює його протиправно. Таке заволодіння має бути безоплатним, тобто майно не повертається, не оплачується, не відшкодовується власнику еквівалент його вартості.

Так, наприклад, К. у період з вересня 2013 р. по 24.06.2014 р., діючи за попередньою змовою з невстановленими особами, умисно, протиправно, використовуючи підроблені документи, заволодів частками учасників ТОВ «Дніпро» за наступних обставин.

09.10.2008 К. у приватного нотаріуса Дніпропетровського міського нотаріального округу В. в м. Дніпропетровську нотаріально посвідчено заяву про вихід зі складу засновників ТОВ «Дніпро» та передачу М. своєї частки установчого фонду в розмірі 13%. Відповідно до вказаної заяви 04.12.2008 р. державним реєстратором Генічеської РДА Херсонської області Н. проведено державну реєстрацію змін до статутних документів ТОВ «Дніпро», відповідно до яких єдиним засновником ТОВ «Дніпро» залишився М. 07.02.2011 р. на підставі рішення № 9 засновника ТОВ «Дніпро» від 07.02.2011 до складу засновників ТОВ «Дніпро» увійшли О. та Х., розмір статутного фонду товариства збільшено до 92500 гривень.

На початку 2014 р. при невстановлених досудовим слідством обставинах невстановлені досудовим слідством особи, матеріали відносно яких виділено в окреме провадження, з метою заволодіння частками засновників ТОВ «Дніпро» залучили К., як колишнього засновника ТОВ «Дніпро», до вчинення злочину, вступивши між собою у змову.

З метою створення видимості законності переходу права власності на частки учасників у статному фонді ТОВ «Дніпро» до К., невстановлені особи, які діяли за попередньою змовою з К., підробили рішення третейського суду для вирішення конкретного спору від 12.06.2014 р. у справі № кс-20/2014, до якого

внесли завідомо неправдиві відомості, а саме: про наявність спору між К. та ТОВ «Дніпро»; особу третейського судді; дату та місце розгляду неіснуючого спору; укладення 21.04.2014 р. між К. та ТОВ «Дніпро» третейської угоди; подання К. позову про визнання права власності на частку в статутному капіталі ТОВ «Дніпро»; довіреність від імені директора ТОВ «Дніпро» М. на право представляти інтереси товариства у вказаному спорі З.; а також про прийняте рішення щодо визнання недійсними змін до установчих документів ТОВ «Дніпро», проведених 15.11.2008 р., 02.06.2009 р., 05.06.2009 р., 07.02.2011 р. та поновлення статуту і складу учасників станом на 16.04.1999 р.

На підставі зазначеного рішення третейського судді від 12.06.2014 р., Горностаївським районним судом Херсонської області в порядку письмового провадження розглянуто заяву К. щодо видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду та 17.06.2014 р. винесено ухвалу про задоволення заяви К. та видачу виконавчого листа на виконання рішення третейського суду для вирішення конкретного спору по справі № кс-20/2014 про визнання недійсними статутних документів та скасування реєстрації змін до установчих документів ТОВ «Дніпро».

Продовжуючи виконувати дії, спрямовані на заволодіння частками учасників ТОВ «Дніпро» невстановлені особи, які діяли за попередньою змовою з К., надали державному реєстратору реєстраційної служби Генічеського районного управління юстиції Херсонської області Н. підроблені документи, в які внесено неправдиві дані щодо фактів проведення зборів учасників юридичних осіб, включення та виключення зі складу учасників, питань, що розглядалися, прийнятих рішень, підписів учасників, фактів переходу права власності, а саме: 20.06.2014 р. реєстраційну картку про вихід зі складу засновників ТОВ «Дніпро» Ж., Д., ТОВ «Козеріг», ТОВ «Топаз ЛТД» К., М., Ч., протокол № 1 позачергових зборів учасників ТОВ «Дніпро» від 19.06.2014 р., додаток № 1 до нього та статут ТОВ «Дніпро» від 20.06.2014 р., в результаті чого державним реєстратором до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців внесено зміни за номером 14871050021000533;

20.06.2014 р. реєстраційну картку про зміну керівника та видів економічної діяльності ТОВ «Дніпро» в результаті чого державним реєстратором до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців внесено зміни за номером 14871070020000533; 23.06.2014 р. реєстраційну картку про зміну керівника та видів економічної діяльності ТОВ «Дніпро» в результаті чого державним реєстратором до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців внесено зміни; 24.06.2014 р. реєстраційну картку про зміну складу засновників ТОВ «Дніпро» - вихід зі складу засновників К., ТОВ «Козеріг», ТОВ «Топаз ЛТД» та включення до складу компанії «Норслінк Юнайтед ЛТД», протокол № 2 загальних зборів учасників ТОВ «Козеріг» від 22.06.2014 р. та додаток № 1 до нього, протокол № 4 загальних зборів учасників ТОВ «Топаз-ЛТД» від 22.06.2014 р. та додаток № 1 до нього, протокол № 2 позачергових зборів Учасників ТОВ «Дніпро» від 23.06.2014 р. та додаток № 1 до нього, договір купівлі-продажу частки в статутному капіталі ТОВ «Дніпро» від 23.06.2014 р. між ТОВ «Топаз ЛТД» та компанією «Норслінк Юнайтед ЛТД», договір купівлі-продажу частки в статутному капіталі ТОВ «Дніпро» від 23.06.2014 р. між ТОВ «Козеріг» та компанією «Норслінк Юнайтед ЛТД», в результаті чого державним реєстратором до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців внесено зміни за номером 14871050023000533.

23.06.2014 р. К., знаходячись в приміщенні офісу приватного нотаріуса Херсонського міського нотаріального округу У., шляхом укладення договору купівлі-продажу частки в статутному капіталі ТОВ «Дніпро» протиправно здійснив відчуження часток учасників М., О., Х. у статутному капіталі ТОВ «Дніпро» на користь компанії «Норслінк Юнайтед ЛТД», що знаходиться за адресою: 103 Шам Пенг Тонг, Плаза, Вікторія, Має, Республіка Сейшельські Острови.

24.06.2014 р. невстановленими особами, які діяли від імені компанії «Норслінк Юнайтед ЛТД» здійснено відчуження часток учасників ТОВ «Дніпро» на користь компаній «Еллевія Холдінг Корп.» та «Крокон Бізнес ЛТД».

З метою доведення умислу щодо заволодіння частками учасників ТОВ «Дніпро» до кінця К., діючи за попередньою змовою з невстановленими особами, 25.06.2014 р. близько 10.00-11.00 год., знаходячись по вул. Леніна, 7 в с. Фрунзе Генічеського району Херсонської області захопили адміністративну будівлю ТОВ «Дніпро» [93].

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони досліджуваного злочину є настання злочинних наслідків – зменшення майна власника і збагачення за його рахунок злодія, тобто обов'язковою об'єктивною ознакою заволодіння майном підприємства, установи, організації є заподіяння майнової шкоди власникові.

До основних ознак майнової шкоди як суспільно небезпечного наслідку злочинного діяння, що посягає на відносини власності, слід віднести: 1) вартісний характер і, відповідно, грошовий еквівалент; 2) є результатом вторгнення в чужу майнову сферу; 3) перебуває у причинно-наслідковому зв'язку із злочинним діянням-порушенням; 4) наявність співрозмірності між розміром порушеного майнового права або предмета майнового права й розміром витрат на їх поновлення чи не відбутого збільшення майнового фонду потерпілого [55, с. 341].

Не можуть кваліфікуватися як вказане заволодіння дії особи, яка має право на отримання певного майна, але порушує встановлений порядок його передачі – отримання.

Заволодіння майном підприємства, установи, організації визнається неоплатним, якщо воно не було оплачене зовсім або була оплачена лише його частина чи оплата була значно нижчою від його дійсної вартості. Коли була оплачена частина привласненого майна, то предметом цього злочину визнається неоплачена частина.

Заволодіння майном підприємства, установи, організації вважається закінченим з моменту заподіяння майнової шкоди власнику, тобто з того моменту, коли власник втрачає можливість володіти, користуватися та розпоряджатися вказаним майном.

Так, у наведеному вище прикладі, у результаті вчинення злочину, передбаченого ст. 206-2 КК, М. заподіяно шкоду в сумі 46250 грн., О. - в сумі 32375 грн., Х. - в сумі 13875 грн. [93].

Поки у злочинця немає можливості використовувати майно підприємства, установи, організації, яким він незаконно заволодів, та розпоряджатись цим майном його дії не можуть бути визнані такими, що вчинені у повному обсязі для досягнення злочинного результату – незаконного збагачення. У цьому випадку дії винної особи слід кваліфікувати як замах на злочин за відповідними частинами ст.ст. 15 і 206-2 КК.

Якщо особа вчинила замах на протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації і від завершення злочину добровільно відмовилась, то вона не підлягає відповідальності за замах на таке заволодіння.

Таким чином можна надати наступне визначення злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України: незаконне, вчинене з корисливих мотивів, безоплатне заволодіння майном підприємства, установи, організації для обернення цього майна у свою фактичну власність.

Між вказаним заволодінням та майновою шкодою власника підприємства, установи, організації повинен бути необхідний причинно-наслідковий зв'язок, тобто така шкода спричинена саме заволодінням, а не іншими діями чи обставинами.

Для об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК, обов'язковою ознакою є спосіб його вчинення – шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації.

Під вчиненням правочинів у ст. 206-2 КК слід розуміти як власне їх вчинення самим винним, так і забезпечення (організацію) ним вчинення таких правочинів іншими особами (зокрема, забезпечення вчинення правочину між двома юридичними особами). Якщо правочин здійснюється у формі договору, то він вважається учиненим з моменту досягнення сторонами згоди з усіх його істотних умов (ч. 1 ст. 638 ЦК) [135, с. 295].

У теорії кримінального права під документом розуміється предмет установленної форми як у матеріально-речовинному, так і в електронному вигляді, на паперовому, електронному або іншому носіїві (пластику, металі), який містить інформацію, що засвідчує (підтверджує) факти, які мають юридичне значення [59, с. 8].

Ми вважаємо, що під документом у ст. 206-2 КК слід мати на увазі офіційний документ, визначення якого дається у примітці до ст. 358 КК і під яким маються на увазі документи, що містять зафіксовану на будь-яких матеріальних носіях інформацію, яка підтверджує чи посвідчує певні події, явища або факти, які спричинили чи здатні спричинити наслідки правового характеру, чи може бути використана як документи – докази у правозастосовчій діяльності, що складаються, видаються чи посвідчуються повноважними (компетентними) особами органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, юридичних осіб незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, а також окремими громадянами, у тому числі самозайнятими особами, яким законом надано право у зв'язку з їх професійною чи службовою діяльністю складати, видавати чи посвідчувати певні види документів, що складені з дотриманням визначених законом форм та містять передбачені законом реквізити [104].

До таких документів у ст. 206-2 КК відносяться, зокрема, документи, передбачені Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 р. [157], а саме: реєстраційна картка, установчі документи (установчий акт, статут або засновницький договір, положення) юридичної особи, документ про підтвердження реєстрації іноземної юридичної особи в країні її місцезнаходження, електронні документи, подані для проведення державної реєстрації та ін.

Під підробленими документами слід розуміти як повністю сфальсифіковані документи, так і справжні документи з частковою фальсифікацією їх змісту (виправлення, внесення фіктивних записів, знищення

частини тексту, витравлення, підчистка, змивання, підробка підпису, переклеювання фотографій, проставлення на документі відбитка підробленої печатки тощо). Якщо особа підроблює відбиток штампу або печатки, її дії слід вважати внесенням в документи завідомо неправдивих відомостей, оскільки вказаний відбиток є необхідним реквізитом документа [132, с. 743].

Використання підроблених або викрадених документів, печаток або штампів юридичної особи у контексті ст. 206-2 КК означає їх залучення до процесу вчинення правочину та має місце лише тоді, коли за їх відсутності цей правочин не відбувся би (наприклад, без викраденого документу не вдалося б підтвердити свої повноваження як представника юридичної особи) [135, с. 295].

Так, наприклад, П., реалізуючи злочинний умисел на протиправне заволодіння майном підприємства, з використанням підроблених документів, печаток підприємства, діючи умисно та усвідомлюючи протиправність своїх дій, у невстановленому досудовим розслідуванням час, перебуваючи у службовому приміщенні державного реєстратора Р. у будинку № 49 по вул. Львівській, що в м. Києві, використовуючи завідомо підроблений офіційний документ - протокол загальних зборів компанії «Веліус інвестмент ЛТД» від 07.06.2016 року, до якого було внесено завідомо неправдиву інформацію про те, що учасником компанії «Веліус Інвестмент ЛТД» прийнято рішення про продаж корпоративних прав ТОВ «Стессо» та надання повноважень П. на підписання договору купівлі - продажу статутного капіталу ТОВ «Стессо» у розмірі 100% надав його державному реєстратору Р. для проведення державної реєстрації змін відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб щодо Товариства з обмеженою відповідальністю «Стессо».

Так, 09.06.2016 року о 16:00 в єдиному реєстрі юридичних осіб на підставі поданих П. документів, які мають ознаки підробки, були незаконно зареєстровані зміни складу учасників та Генерального директора, та замість єдиного учасника ТОВ «Стессо» компанії ВЕЛІУС ІНВЕСТМЕНТ ЛТД на підставі підроблених документів, було внесено відомості про компанію «ТПН С.А.», а директором зазначено П.

В подальшому, достовірно знаючи, що згоду компанія «Веліус інвестмент ЛТД» на відчуження належної їй частки ТОВ «Стессо» вона не надавала, що підтверджує афідевіт єдиного Директора компанії «Веліус інвестмент ЛТД» З. (складений 17.06.2016 року під присягою в Окружному суді м. Лімассол), з метою закінчення свого злочинного умислу, направленого на протиправне заволодінням майном ДП «Апрітек» П. у вигляді корпоративних прав на ТОВ «Стессо» та об'єкту нерухомого майна, достовірно знаючи про наявність обтяжень, накладених на вказаний об'єкт згідно ухвал слідчих суддів Дніпровського району м. Києва, надав до КП «Солом'янка-сервіс» документи, щодо поділу вказаного об'єкту нерухомого майна на частки з метою подальшого продажу.

03.10.2016 року державним реєстратором КП «Солом'янка-сервіс» Ж., на підставі акту приймання-передачі нерухомого майна від 01.10.2016 року між ТОВ «Стессо» та ТОВ «Срібна зірка», зареєстровано право власності на користь ТОВ «Срібна зірка» на приміщення загальною площею 924,2 м² та на групу приміщень №8 загальною площею 998,9 м², не переніши при цьому відомості про обтяження, відповідно до ухвали Дніпровського районного суду м. Києва про накладення арешту на майно у межах кримінального провадження №12016100040008861 від 24.06.2016 року.

В результаті вказаних дій, П., діючи умисно, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених документів, печаток, вчинив всі дії, спрямовані на незаконне заволодіння корпоративними правами ТОВ «Стессо» та незаконне отримання права власності на об'єкт нерухомого майна: нежитловий будинок - адміністративний (літ. А), вартістю 40 483 000 грн., які фактично належали ДП «Апрітек», з метою його відчуження на користь третіх осіб [92].

Викрадення документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації можливе у будь-який спосіб, відповідальність за які передбачена ст. 358 КК.

Правочини, згідно п. 1 ч. 2 ст. 11 ЦК України, є підставами виникнення цивільних прав та обов'язків. До них відносяться різного роду договори (купівлі-продажу, дарування тощо).

Використання підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації – це їх пред'явлення або представлення. Пред'явлення означає ознайомлення (демонстрацію, показ) з документом певних осіб (наприклад, пред'явлення підробленого договору купівлі-продажу у суді). При представленні документ передається (пересилається) в певну організацію і виходить з володіння особи.

Печатки і штампи, які використовуються при вчиненні злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, – це спеціальні форми (прилади, кліше), на яких містяться рельєфні або заглиблені дзеркальні відображення текстів, малюнків, інших позначок і які призначені для отримання відбитків на папері, сургучі, воску, металі, інших матеріалах. Відбитки печаток і штампів на документах посвідчують справжність останніх. Печатки можуть використовуватися для посвідчення не лише документів, а й фактів, які мають юридичне значення [191, с. 140].

Найближчими за конструкцією і, відповідно, суміжними з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації діяннями є злочини проти власності корисливої спрямованості, передбачені ст.ст. 185, 186, 190 КК України. При цьому одним з основних критеріїв їх відмежування є спосіб як обов'язкова ознака цих злочинів.

Слід зазначити, що до внесення до КК України ст. 206-2 дії, пов'язані з протиправним захопленням майна підприємств, установ, організацій, кваліфікувались саме як злочини проти власності, зокрема, за ст. 190 КК України, оскільки вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації за своєю сутністю є різновидом обману як способу шахрайства. У кримінальному праві поняття обману є подібним до загальноживаного значення цього слова. Так, у КК УСРР 1922 р. в примітці до ст. 187 містилося його законодавче визначення,

відповідно до якого обманом вважалося як повідомлення неправдивих відомостей, так і свідоме приховування обставин, повідомлення про які було обов'язковим. З ухваленням нової редакції КК УСРР у 1927 р. поняття обману зникло, і до цього часу воно не має законодавчого закріплення. Але перше його законодавче визначення не втратило своєї актуальності й у науці кримінального права застосовується досі [68, с. 91].

Як зазначає Дорохіна Ю.А., аналіз змісту ст. 206-2 КК України в аспекті практики застосування приписів ст. 190 КК України дозволяє стверджувати, що заволодіння майном шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток чи штампів є одним із найпоширеніших та цілком «традиційних» способів учинення шахрайства [61, с. 598].

Прикладом є наступний.

В., вступивши у попередню змову з Б. та невстановленою слідством особою, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених документів та печаток, 15.02.2002 року знаходячись у приміщенні ТОВ «Зберігач цінних паперів «Комекс Брок» розташованого у м. Києві по вул. Кловський узвіз 8, протиправно заволоділи акціями ЗАТ «Прикарпатпромарматура» в сумі 4 355 566 штук, на загальну суму 1 088 891,5 грн., які належали на праві власності Латвійській компанії SIA «Порцелак ЛТД» за наступних обставин.

Так, 27.09.00 SIA «Порцелак ЛТД» придбало у ЗАТ «Генеральна інвестиційна компанія» по договору купівлі-продажу цінних паперів №PR-LAT/ARM 200900; К-4-09-00 цінні папери, а саме прості іменні акції ВАТ «Прикарпатпромарматура», в кількості 4 355 566 штук, номінальною вартістю 0,25 грн. за штуку, на загальну суму 1 088 891,5 грн.

Надалі, В., одержав від директора SIA «Порцелак ЛТД» К. довіреність №15, якою останній уповноважив В. бути представником компанії SIA «Порцелак ЛТД» на загальних зборах акціонерів акціонерного товариства «Прикарпатпромарматура», проведення яких планувалось на 14.06.2001 року. Вказана довіреність видана В. без права передовіри та дійсна на період виконання, але не більше трьох місяців, тобто до 13.09.2001 року.

Крім того, в червні 2001 року, в невстановлений слідством день, В. також одержав від директора компанії SIA «Порцелак ЛТД» Г., ще одну довіреність без номера, якою останній уповноважив О. на виконання наступних дій: управляти пакетом акцій ВАТ «Прикарпатпромарматура» в кількості 1 355 566 штук, що належать на праві власності компанії SIA «Порцелак ЛТД»; укласти усі дозволені законом угоди по управлінню акціями ВАТ (Прикарпатпромарматура), без права продажу, даріння, обміну або застави; отримувати належні компанії документи від усіх осіб, установ, підприємств, організацій, установ банку, відділів зв'язку та телеграфу про інформацію, яка стосується акцій ВАТ «Прикарпатпромарматура» та інше.

Після отримання вказаних довіреностей, у В., який усвідомлював, що довіреності не надають йому права здійснювати та укласти угоди від імені SIA «Порцелак ЛТД», направлені на зміну права власності на акції ВАТ «Прикарпатпромарматура», виник злочинний умисел, направлений на протиправне заволодіння вищезазначеними акціями, та в такий спосіб поліпшити майнове становище ЗАТ «Порцелак», де він є одним з співзасновників, шляхом безоплатного продажу простих іменних акцій ВАТ «Прикарпатпромарматура», в кількості 4 355 566 штук на загальну суму 1 088 891,5 грн., які належали на праві власності Латвійській компанії SIA Порцелак ЛТД» і які були йому ввірені.

Реалізуючи свій злочинний умисел, В. вирішив підробити печатку та фінансово-господарські документи компанії SIA «Порцелак ЛТД», які в подальшому використати для безоплатного продажу ЗАТ «Порцелак», де він був одним із співзасновників, простих іменних акцій ВАТ «Прикарпатпромарматура» в кількості 4 355 566 штук, на загальну суму 1 088 891,5 грн.

З цією метою В., підшукав та отримав на початку 2001 року, в невстановлений слідством день та час, від невстановленої слідством особи, завідомо підроблену печатку Латвійської компанії SIA «Порцелак ЛТД».

Надалі, 28.02.01, В. реалізовуючи спільний з Б. злочинний умисел, направлений на протиправне заволодіння акціями підприємства, використовуючи раніше отриману ним підроблену печатку компанії SIA «Порцелак ЛТД», вчинив підробку довіреності №7 від 28.02.01 від імені директора SIA «Порцелак ЛТД» А. на своє ім'я, внівши у текст завідомо неправдиві відомості, що нібито А. уповноважує В. управляти та розпоряджатися майном компанії SIA «Порцелак ЛТД». При цьому В. поставив на вказану довіреність відбиток наявної в нього підробленої печатки SIA «Порцелак ЛТД».

Використовуючи вказану підроблену довіреність №7, В., діючи за попередньою змовою з Б., від імені компанії SIA «Порцелак ЛТД» 14.02.02 року, уклав договір доручення №К-01/В-06 з АТ «Українські цінні папери», згідно умов якого АТ «Українські цінні папери» зобов'язуються здійснювати дії по відкриттю рахунку у цінних паперах SIA «Порцелак ЛТД», в тому числі укладати зі зберігачем договір про відкриття рахунку у цінних паперах; здійснювати дії по управлінню рахунком у цінних паперах та ін. При цьому В. 14.02.02 року умисно надав керівництву АТ «Українські цінні папери» раніше підроблену довіреність №7 від 28.02.01 року, та поставив на вказаний договір доручення №К-01/В-06 від 14.02.02 відбиток підробленої печатки SIA «Порцелак ЛТД» на свій підпис.

14.02.02 В., діючи від імені ЗАТ «Порцелак» на підставі статуту уклав з ТОВ «Зберігач цінних паперів «Комекс Брок» договір №50/02/Д про відкриття у цінних паперах рахунку №004244. Відповідно до даних документів, розпорядниками цього рахунку призначено В. та Б.

14.02.02 В. реалізовуючи свій спільний з Б. злочинний умисел, направлений на протиправне заволодіння акціями підприємства, а саме майном компанії SIA «Порцелак ЛТД», уклав з ТОВ «Зберігач цінних паперів «Комекс Брок» договір №217/01/Дл про відкриття у цінних паперах рахунку №003255. Відповідно до наданих ТОВ «Зберігач цінних паперів «Комекс Брок» документів розпорядниками цього рахунку призначено В. При укладенні вказаного договору В., надав раніше підроблену ним довіреність №7 від 28.02.01. Крім цього, В.

поставив на договір №217/01/Дл відбиток підробленої печатки SIA «Порцелак ЛТД» на свій підпис.

15.02.02 В., діючи від імені SIA «Порцелак ЛТД», використовуючи підроблену довіреність №7 від 28.02.01р., уклав з АТ «Українські цінні папери» договір доручення «К-02П, згідно якого АТ «Українські цінні папери» зобов'язується приймати участь в укладанні договору купівлі-продажу цінних паперів, в якому SIA «Порцелак ЛТД» виступає як продавець. При укладанні вказаного договору В., надав керівництву АТ «Українські цінні папери» раніше підроблену ним довіреність №7 від 28.02.01р. Крім цього, Л. поставив на договір доручення №К-02П відбиток підробленої печатки SIA «Порцелак ЛТД» на свій підпис.

Цього ж числа, Л., діючи від імені SIA «Порцелак ЛТД» (продавець) використовуючи раніше підроблену ним довіреність №7 від 28.02.01 уклав договір №К-02П\1 купівлі-продажу цінних паперів з ЗАТ «Порцелак» (Покупець) в особі Б. Предметом вказаного договору було 4 355 566 простих іменних акцій ВАТ «Прикарпатпромарматура» на загальну суму 1 088 891,5 грн., при цьому поставивши на вказаний договір відтиск раніше підробленої ним печатки SIA «Порцелак ЛТД».

Сума вказаного договору склала 600 000 грн., яка не надійшла на рахунок SIA «Порцелак ЛТД», оскільки 18.02. 2002 року між В., який виступав від імені SIA «Порцелак ЛТД» та Б., який виступав від імені ЗАТ « Порцелак», які діяли за спільним злочинним умислом, направленим на протиправне заволодіння акціями підприємства, було укладено акт взаєморозрахунків згідно якого ЗАТ «Порцелак» розрахувалось з SIA «Порцелак ЛТД» шляхом надання векселя № 51322313066474 векселедавцем якого значився ДП « Порцелак».

Також, 18.02.2002 року між В., який виступав від імені SIA «Порцелак ЛТД» та Б., який виступав від імені ЗАТ « Порцелак» було укладено акт приймання - передачі вищевказаного векселя, згідно якого В. у якості представника SIA «Порцелак ЛТД» отримав від ЗАТ « Порцелак» вищевказаний вексель № 51322313066474. Але цей вексель не був переданий В. до SIA

«Порцелак ЛТД», а був ним знищений, тому цього векселя не було пред'явлено SIA «Порцелак ЛТД» до оплати.

З метою закінчення свого злочинного умислу направлено на протиправне заволодіння акціями ВАТ «Прикарпатпромарматура», які належали на праві власності SIA «Порцелак ЛТД» 15.02.02 В., діючи від імені SIA «Порцелак ЛТД» видав ТОВ «Зберігач цінних паперів «Комекс Брок» розпорядження на поставу на рахунок №004244, який належав ЗАТ «Порцелак» простих іменних акцій ВАТ «Прикарпатпромарматура» у кількості 4 355 566 шт. загальною номінальною вартістю 1 088 891,5 грн., при цьому поставивши на вказані документи відбиток раніше підробленої ним печатки SIA «Порцелак ЛТД».

В цей же день, тобто 15.02.02 р. на підставі виданого В. розпорядження, прості іменні акції ВАТ «Прикарпатпромарматура» у кількості 4 355 566 шт. загальною номінальною вартістю 1 088 891,5 грн. безоплатно переведені на рахунок № 004244, який належав ЗАТ «Порцелак», в результаті чого Латвійській компанії SIA «Порцелак ЛТД» завдано велику шкоду на суму 1 088 891 гривня 50 копійок.

Таким чином, В. та Б. вчинили злочин передбачений ч.3 ст. 206-2 КК України, тобто протиправне заволодіння акціями підприємства шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених документів, печаток, вчинених за попередньою змовою групою осіб, що заподіяли велику шкоду, та злочин передбачений ч.2 ст. 358 КК України, тобто підроблення документа, який видається підприємством і який надає права з метою використання підроблювачем, а також виготовлення підроблених печаток, вчинене повторно, за попередньою змовою групою осіб, а також використання завідомо підробленого документа [92].

На думку експертів, на збільшення числа рейдерських атак на підприємства впливають, по-перше, корумпованість судової системи (73,3 %), по-друге, можливість добре заробити після вдалого захоплення (66,7 %), по-третє – безкарність (33,3 %) і, нарешті, слабкість контролю з боку держави

(близько 20 %), а також недоліки діючого законодавства та експансія із закордону спеціальних корпоративних технологій, які стимулюють бездіяльність української влади [169, с. 67].

В узагальненому вигляді зупинимося на деяких обставинах, які можуть бути характерними для об'єктивної сторони протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації.

1) Захоплення через акціонерний капітал.

Захоплення через акціонерний капітал свідчить про те, що він сильно розпорошений або недостатньо контролюється. Початком атаки є скупка акцій. Як правило, рейдери намагаються скупити міноритарний пакет акцій (близько 5-10%) – ця кількість є достатньою, щоб ініціювати проведення зборів акціонерів з «потрібним» порядком денним, наприклад, зміною керівництва підприємства. Акціонерне товариство, власником якого є трудовий колектив, найпривабливіший об'єкт для рейдера. Одержуючи невисокі зарплати, працівники без особливих коливань продають свої цінні папери тому, хто пропонує ціну в 5-10 разів більше номінальної вартості (однак все одно менше їхньої реальної вартості) [76].

Так, наприклад, компанія «Сармат» свого часу скупила через ІК «Керамет-Інвест» 41,5 % акцій київського пивзаводу «Оболонь» [24, с. 131].

Правопорушення, пов'язані зі скуповуванням акцій, знаходять свою конкретну реалізацію у певних діях: переведення акцій директором компанії без згоди загальних зборів акціонерів; порушення встановленого порядку переважного придбання акцій в ЗАТ; недотримання чинного законодавства в ході спадкування акцій; протиправне відчуження акцій, що перебувають у заставі, або відчуження акцій без згоди співвласника; порушення чинного законодавства в процесі приватизації нерухомого майна; недотримання істотних умов договору, зокрема, наявність дефектних форм договору дарування [34, с. 8].

2) Емісійна схема.

Емісійна схема також пов'язана із захопленням через акціонерний капітал та є найбільш популярною у здійсненні протиправного заволодіння майном

підприємства, установи, організації. Мажоритарні акціонери скуповують акції, випущені під час додаткової емісії. Спочатку всі акціонери користуються переважним правом купівлі своєї частки у додатковій емісії, але за рахунок прихованих порушень з боку мажоритаріїв вони такого права практично позбавляються. У результаті пакети акцій міноритарних акціонерів (зазвичай, блокуючі) «розмиваються», наприклад з 20 до 1 % голосів [34, с. 8].

Прикладом застосування емісійної рейдерської схеми є захоплення у 2003-2005 рр. ВАТ «Нафтохімік Прикарпаття». ФПГ скуповує незначний пакет акцій ВАТ «Нафтохімік Прикарпаття» та забезпечує реалізацію схеми щодо додаткової емісії акцій, у результаті якої державна частка знизилася в кілька разів. Підприємство перейшло під контроль ФПГ.

У 2006 р. рейдерами були вдало поєднані додаткова емісія та силове захоплення. Рейдерська компанія, володіючи 1% акцій ЗАТ «ДОПСОК» (м. Дніпропетровськ), провела нелегітимний збір акціонерів, на якому було оголошено додаткову емісію акцій, яка збільшила частку рейдерської компанії в акціонерному капіталі до 90%. За допомогою підконтрольної приватної охоронної фірми було здійснено силове захоплення приміщень та майна.

Застосовуючи емісійну схему, рейдери, маючи на меті захоплення підприємства, не переймаються дотриманням законного порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів. Об'єктивна сторона злочину може проявитися у формі: 1) здійснення випуску (емісії) цінних паперів (акцій, облігацій підприємств чи інвестиційних сертифікатів) у формі їх відкритого розміщення без реєстрації емісії у встановленому законом порядку; 2) внесення в документи, які подаються для реєстрації емісії цінних паперів, свідомо недостовірної інформації, а також затвердження таких документів [85].

3) Захоплення через кредиторську заборгованість.

У другій половині 90-х роках минулого століття найбільш популярним способом було відбирання власності через кредиторську заборгованість. Застосовується цей спосіб й у сучасних умовах. Прострочені борги підприємства скуповуються у дрібних кредиторів за низькими цінами, потім консолідується й

пред'являються до одночасної виплати. Нездатність підприємства розрахуватися за своїми обов'язками дає підстави для початку процедури банкрутства або санації з усіма наслідками, що випливають з цих процедур. Підприємство, що перебуває на санації, не підконтрольне ні його власнику, ні менеджменту. Головна діюча особа – керуючий санацією, якого, як правило, рейдери легко можуть зацікавити «співпрацею» [24, с. 132].

Упродовж 1999-2004 рр. ФПГ скуповує незначний пакет акцій ВАТ «Дніпровський металургійний завод ім. Петровського», після чого одержує права на керування 42,2 % акцій, що належать державі, та формування складу Наглядової ради ВАТ, куди ввійшли представники ФПГ (контроль над менеджментом). Після отримання контрольних функцій над підприємством застосовується схема боргового захоплення через накопичення великої кредиторської заборгованості, що призводить до банкрутства підприємства. Згодом ФПГ володіє понад 40% акцій підприємства та встановлює контроль над комітетом кредиторів. Бере участь у конкурсі з продажу державного пакета акцій, що призводить до консолідації понад 90% акцій ВАТ у власності ФПГ.

4) Захоплення через органи управління.

Однією зі слабких ланок підприємства, яким зацікавились рейдери, може бути наймане керівництво. Наділений значними повноваженнями директор може сприяти швидкому виведенню майна з підприємства на підконтрольні рейдеру структури. Таким чином, власник підприємства може залишитися з акціями, які нічого не варті. Менеджмент може спровокувати фінансові проблеми на заводі, наприклад, санкціонувавши покупку сировини за завищеними цінами або взявши кредит під нереальні відсотки. Переконати керівництво діяти на користь рейдера можна різними способами: від підкупу до підсаджування на «гачок» шляхом шантажу, кримінального переслідування та погроз. Атака через менеджмент дешевше всього обходиться на держпідприємствах, на яких відсутній ефективний контроль над оперативною діяльністю з боку власника [15, с. 58].

У випадку доведення підприємства керівним складом до банкрутства, таке діяння може бути кваліфіковане за ст. 219 КК України «Доведення до банкрутства».

Об'єктивна сторона цього злочину характеризується наявністю дій, що призводять до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності: наслідків – великої матеріальної шкоди державі чи кредиторам; причинного зв'язку між діянням та наслідком.

Стітка фінансова неспроможність означає, що суб'єкт господарської діяльності не здатний відновити свою платоспроможність протягом визначеного законом періоду часу після настання терміну виконання грошових зобов'язань у певному розмірі. Цього фінансового становища достатньо для порушення справи про банкрутство. Основні положення з цих питань містяться у Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Особливості у справах про банкрутство банків регулюються Законом України «Про банки і банківську діяльність» від 7 і рудня 2000 р. [99, с. 367].

5) Захоплення через оспорювання підсумків приватизації.

Прикладом такого способу протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації є реприватизація. Тка, у 2006 р. фондова компанія, опосередковано володіючи міпоритарним пакетом акцій (1%) ВАТ «Дніпропетровський маслоекстракційний завод», на замовлення однієї з ФПГ розпочинає «рейдерську» акцію про визнаний приватизації підприємства у 1994 р. незаконною. Через подані від імені кількох акціонерів ВАТ судові позови та отримані «необхідні» ухвали здійснюють тиск на власників підприємства щодо спонукання на продаж ВАТ.

6) Через виконання ухвал суду про забезпечення позову.

Одним із найпоширеніших способів вчинення рейдерського захоплення вважається використання ухвал суду щодо забезпечення позову.

Згідно з ч. 1 ст. 151 ЦПК України суд за заявою осіб, які беруть участь у справі, може вжити заходи забезпечення позову: 1) заборона вчиняти певні дії;

2) встановлення обов'язку вчинити певні дії; 3) передача речі, яка є предметом спору, на зберігання іншим особам; 4) інші види забезпечення позову.

Під час застосування схем рейдерського захоплення використовується подання позову акціонера 1 до акціонера 2 про усунення перешкод до діяльності товариства.

Суд вживає відповідних заходів щодо забезпечення позову, які «замовлені» компанією-рейдером, а саме: 1) призначає на посаду голови правління акціонера 3 (який є підконтрольний рейдеру); 2) забороняє проведення або участь у загальних зборах, голосуванні; 3) забороняє реєстрацію додаткової емісії; 4) зобов'язує передати речі, які є предметом спору – у цих справах мова найчастіше йде про печатки, штампи, установчі документи, реєстр акціонерів – одному з акціонерів (зацікавленому в управлінні підприємством, який входить до рейдерської групи); 5) застосовує інші види забезпечення позову (заборона керівнику виконавчою органу товариства приймати на роботу та звільняти з роботи працівників; виплачувати заробітну платню; накладення арешту на майно; банківські рахунки і т.ін.).

Звичайно, якщо навіть такі рішення суду не будуть пов'язані з прямим передаванням керівних повноважень акціонеру – представнику рейдерської групи, то вони можуть паралізувати діяльність підприємства, що є також на користь рейдерам.

Використання перелічених заходів рейдерами у своїй злочинній діяльності пов'язано із застосуванням схеми «моделювання штучного спору» для прийняття судових ухвал із заходами забезпечувального характеру [34, с. 8].

7) Через неправові судові рішення

Під час дослідження об'єктивної сторони протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації до неправових судових рішень, які активно використовуються рейдерами, слід віднести: винесення неправових судових рішень, наприклад, без участі іншої зацікавленої сторони; неправомірна зміна територіальної підсудності під час розгляду справ зазначеної категорії; умисне приховування раніше прийнятого судового рішення з цього питання;

надання судового рішення зацікавленій стороні тільки в день силового захоплення об'єкта; прийняття судовими органами різних регіонів з однієї й тієї ж справи судових рішень, які мають взаємовиключний характер [34, с. 8-9].

Зміна підсудності дозволяє за одним і тим самим спором щодо одного й того ж самого предмета приймати різними судами протилежні рішення. За час встановлення правомірності рішення рейдери проводять певні заходи на підставі «вигідного» їм рішення, доки воно залишається в силі. Потім можуть бути застосовані протиправні заходи, які стануть на перешкоді встановлення того, яке ж з двох рішень судів було саме правомірним. Можуть бути викрадені фіктивні документи, на підставі яких було прийняте неправове рішення.

Підсудність, хоча й встановлена за загальними правилами ГПК та ЦПК – позов розглядається за місцем знаходження відповідача, але діюче цивільно-процесуальне законодавство (ст.ст. 26-30 ЦПК) дозволяє позивачеві обрати підсудність за місцем знаходження одного з позивачів, крім того, за правилами виключної підсудності вирішення спорів може провадитись за місцезнаходженням спірного нерухомого майна і земельних ділянок.

Нерідко судові рішення приймаються заочно за відсутності відповідача. Мотивується це тим, що він був належним чином повідомлений, але проігнорував інформацію щодо судового засідання. Хоча за загальнопоширеним правилом подібних процесуальних порушень припускаються спеціально. Або відповідач умисно не інформується про місце і час засідання, або засідання відбувається в інший час, або відповідач елементарно не пускається до зали засідань тощо. Судове рішення вступає в силу через 10 днів, але компанія відповідач може дізнатися про нього безпосередньо в день виконання. Зазвичай «зацікавлений» судовий виконавець також сприяє наданню виконавчого листа прямо відповідачеві саме в день фактичного захоплення контролю над активами підприємства.

15 грудня 2006 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів». Підсудність господарському суду за

вказаним Законом судових справ стосовно рейдерських атак визначається за місцем знаходження акціонерного товариства та його майна. Але підстави для проведення рейдерських захоплень залишаються. Так, у випадку існування двох реєстрів акціонерів одного й того ж товариства підвідомчість спорів залишається невизначеною, чим користуються рейдери.

Кваліфікуючи діяння вчинення під час рейдерського захоплення за цією схемою за ст. 375 «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» КК України, треба враховувати об'єктивну сторону цього злочину.

Об'єктивна сторона злочину полягає у постановленні суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. Неправомірним є судове рішення, в якому завідомо неправильно застосовано норму матеріального права, яке постановлено з грубим порушенням норм процесуальною права, або в якому завідомо є невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи. Злочин вважається закінченим з моменту постановлення суддею (суддями) судового рішення [86].

Щодо притягнення до кримінальної відповідальності за ознаками злочину, передбаченого ст. 375 КК України, у зв'язку з вчиненням незаконного захоплення підприємства, у наукових публікаціях наводиться наступний приклад.

За матеріалами, зібраними СБУ, Генеральною прокуратурою було порушено кримінальну справу за фактом винесення неправомірною рішення суддею Вишгородського районного суду Київської області Л. У листопаді 2007 року прокуратурою Київської області було порушено кримінальну справу стосовно судді Згурівського районного о суду Київської області П. за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 375 КК України, у справі стосовно ЗАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця»». Встановлено, що зазначені рішення суду прийнято з грубим порушенням норм матеріальною та процесуального права, зокрема, вимоги п. 4 ч. 1 ст. 12, ч. 5 ст. 16 ГПК України, п. 13 роз'яснень Вищого господарського суду України «Про деякі питання підвідомчості та підсудності

справ господарським судам» від 27 червня 2007 р., відповідно до яких вищезазначені спори повинні розглядатися господарським судом за місцезнаходженням товариства, а також з порушенням правил підсудності.

Як правило, об'єктивній стороні протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації властиве поєднання різних схем.

Класичним прикладом відпрацьованої тактики рейдерського захоплення (так званого «каскадного» методу) є події щодо спроби рейдерської атаки на Харківське підприємство «Імтокс». Спеціалізація підприємства – складні металоконструкції для елітних будинків. Ставши акціонерним товариством «Імтокс», підприємство успішно розвивалось, а його акціонери очікували дивіденди, поки в їхні плани не втрутилися рейдери. Останні, отримавши можливість володіти міноритарним відсотком (0,03%) акцій АТ, звернулися до суду з позовом про виплату 170000 гривень недоотриманих дивідендів. З метою забезпечення позову через ухвалу суду було накладено арешт на нерухоме майно «Імтокса» і банківські рахунки. Забезпечення позову було скасовано в апеляційному порядку, однак одразу в іншому районному суді Харкова з'явився новий позов, в якому позивач вимагав повернути йому слюсарний верстат, який нібито був переданий ним підприємству за усним договором. Позивач також вимагав накладення арешту на майно. Крім того, в господарському суді також з'явилась заява про забезпечення позову по справі за позовом орендаря, з яким «Імтокс» нібито збирався укласти угоду купівлі-продажу нерухомості. У суді, втім, представники позивача не з'являються – існують лише заяви про забезпечення позовів. У цей самий час дрібні акціонери «Імтокса» почали одержувати пропозиції про продаж акцій. За сертифікат на 21 акцію пропонували близько 100 доларів США. У результаті протягом 2-х місяців рейдери скупили більше 10 % акцій, які були зареєстровані на одну особу. Після чого дана особа звернулася до реєстратора й подала заявку на проведення декількох позачергових зборів акціонерів, не повідомивши про це правління підприємства. Хронологія проведення зборів була такою: 2 березня – збори в Івано-Франківську, 5 березня – у Макіївці, 6 березня – у Києві, 7 березня - у

Сімферополі, 9-го – знову у Макіївці, 12-го – знову в Івано-Франківську. Тобто у випадку з «Імтокс» були використані практично всі методи, які можливі при протиправному заволодінні майном підприємства, установи, організації [24, с. 133].

Схеми незаконних захоплень підприємств розробляють і організовують, як правило, потужні юридичні компанії на замовлення представників ФПГ, інших крупних компаній, які застосовують поєднання різних схем рейдерства. Упродовж 2003-2009 рр. Одна з ФПГ через афілійовані іноземні компанії скуповує 42 % пакета акцій державного ВАТ «УкрНафта», що дозволило ввести своїх підконтрольних топ-менеджерів до членства в правлінні та наглядовій раді, встановивши таким чином контроль над ВАТ. Кількаразові спроби держави відновити свій вплив на діяльність «УкрНафта» припинялися власниками ФПГ, що не дозволяли провести загальні збори акціонерів (контроль над менеджментом).

Поширеним явищем є розміщення «замовних» публікацій в засобах масової інформації, які ганьблять керівництво (власників) підприємств-об'єктів, що поглинаються, або виправдувальні відомості про дії підконтрольних рейдерам структур.

У 2001 р. до ВАТ «Балаклавський цементний завод» було застосовано інформаційний вплив, що призвело до відсторонення іноземного інвестора від участі у приватизаційному конкурсі підприємства, після чого ВАТ за заниженою ціною було придбано однією з ФПГ.

У Дніпропетровській області є популярним застосування рейдерами численних судових позовів від міноритарних акціонерів про захист їхніх прав або від інших осіб на різних підставах.

У 1997-2003 рр. на підставі рішення суду за позовом та з допомогою силових заходів було змінено керівництво ВАТ «Дніпроазот». Це дозволило рейдерській компанії придбати понад 60 % акцій ВАТ та встановити повний контроль над підприємством, після чого держава в ході приватизації кілька разів

не могла продати свій пакет акцій (25 %) Пізніше цей пакет був проданий ФПГ за заниженою ціною.

У 2006 р. рейдерська група навмисно створила конфліктну ситуацію навколо додаткової емісії акцій одного з банків, який був тримачем акцій відкритого акціонерного товариства, що стало об'єктом зацікавленості рейдерської групи. Структурний підрозділ рейдера, як міноритарний акціонер банку, вдався до оспорювання в одному із підконтрольних районних судів Черкаської області підсумків проведеної капіталізації банку, чим загострив конфлікт. Фактично даний захід був направлений на змушення основного власника банку, який, у свою чергу, був співвласником ВАТ «Нікопольський завод феросплавів», зробити певні господарчі дії на користь рейдерської групи.

Для періоду 2005-2009 рр. у Дніпропетровській області характерним є незаконне захоплення підприємств силовим шляхом. Майже усі факти забезпечувалися силовим підкріпленням підконтрольних або найнятих за значну винагороду охоронних структур (агентств), які навмисно порушували законодавство, нехтуючи дотриманням ліцензійних умов.

У 2008 р. представниками рейдерської групи було вчинено силове захоплення комунального підприємства Дніпропетровська на підставі призначення нового директора відповідно до рішення нелегітимних зборів частки трудового колективу, які увійшли під контроль зацікавленої компанії. Новий керівник із групою приватних охоронців прибули на територію підприємства та силою відсторонили від виконання посадових обов'язків чинного директора, таким чином отримавши керівні функції.

У тому ж році державним реєстратором Управління з питань державної реєстрації юридичних і фізичних осіб - підприємців Дніпропетровської міської ради був зареєстрований нелегітимний протокол загальних зборів акціонерів АТВТ «Концерн «Весна», відповідно до якого було силовим шляхом відсторонено від виконання посадових обов'язків чинного керівника товариства та обрано нового.

Аналіз фактів незаконних захоплень (у тому числі силових) підприємств на території Дніпропетровської області свідчить про те, що найбільшу зацікавленість для компаній-рейдерів становили такі об'єкти: ВАТ «Дніпровський металургійний завод ім. Петровського», ВАТ «Дніпроазот», ВАТ «Нікопольський завод феросплавів», ВАТ «Криворізький залізорудний комбінат», ВАТ «Дніпропетровський маслоекстраційний завод», ВАТ «Центральний ГЗК», ВАТ «Будинок побуту», комунальне підприємство «Дніпроуніверсал», АТВТ «Концерн «Весна»», ЗАТ «ДОПСОК». Дніпропетровський центральний ринок «Озерка», торговий центр «Гранд-плаза», ВАТ «Центральний універмаг», готелі «Асторія» і «Європейський» та ін.

Проведений аналіз ознак об'єктивної сторони протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації дозволяє стверджувати, що діяння, тобто «протиправне заволодіння», співпадає за ознаками з такими діяннями злочинів проти власності, як «викрадення» та «заволодіння»; визначення моменту закінчення цього злочину співпадає з визначенням моменту закінчення, зокрема, таких злочинів, як крадіжка, грабіж, шахрайство. Однією з відмінностей злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, від злочинів проти власності корисливої спрямованості, є спосіб його вчинення. Наведене дозволяє стверджувати доцільність включення цієї норми до розділу VI «Злочини проти власності» Особливої частини КК України і віднесення її до групи корисливих злочинів.

2.3. Суб'єкт протиправного заволодіння охорони майна підприємства, установи, організації

Вичерпне визначення кола осіб, що виступають суб'єктами злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є умовою правильного застосування цієї норми. Для її дотримання необхідним є вирішення ряду питань, що стосуються кримінально-правових та кримінологічних ознак вказаних осіб.

Проблемні питання суб'єкта злочину у кримінальному праві розглядалися у працях таких вчених, як М.С. Таганцев, П.С. Дагель, М.І. Ветров, Ю.М. Антонян, Р.І. Міхєєв, А.В. Наумов, А.С. Нікіфоров, В.В. Устименко, В.Г. Павлов та ін.

Визначення кримінально-правових ознак суб'єкта злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, можливе шляхом проведення аналізу національного кримінального законодавства.

КК України 2001 р., на відміну від КК України 1960 р., має чітке визначення понять суб'єкта злочину та спеціального суб'єкта злочину. Це безумовно сприяє правильному розумінню як Загальної частини КК, так і його Особливої частини.

Відповідно до ст. 18 КК України, суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Із цього визначення випливає, що суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа, яка усвідомлювала під час вчинення злочину свої діяння і могла керувати ними, тобто була осудною. Окремою ознакою суб'єкта злочину є вік, оскільки вчинення суспільно небезпечного діяння будь-якою особою, яка не досягла на момент його вчинення потрібного віку, означає, що немає суб'єкта цього злочину, а отже, і немає ознаки складу злочину, а тому кримінальна відповідальність за це діяння унеможливується [6, с. 48].

Наведене вище є визначенням так званого загального суб'єкта злочину, який характеризується трьома обов'язковими ознаками: 1) це особа фізична, 2) осудна, 3) яка досягла певного віку.

Кримінальній відповідальності підлягає лише особа фізична. «У кримінальному законодавстві радянського періоду ця ознака злочину не називалася, а лише малася на увазі» [144, с. 9]. КК України 2001 р. вирішив цю проблему на законодавчому рівні, заперечуючи кримінальну відповідальність юридичних осіб.

Разом з тим у зарубіжному кримінальному законодавстві (Англія, Італія, Канада, Франція, США, Нідерланди, ФРН та ін.) не виключається кримінальна відповідальність юридичних осіб, які визнаються суб'єктом злочину.

Дискусійним є питання визнання суб'єктом злочину юридичних осіб. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23.05.2013 р. [155] КК України доповнений розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб».

Так, згідно ч. 1 ст. 96-3 КК підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою: 1) від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 209, 306, частиною першою і другою статті 368-3, частиною першою і другою статті 368-4, статтями 369, 369-2 КК; 2) від імені юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 258-258-5 КК; 3) від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 109, 110, 113, 146, 147, 160, 260, 262, 436, 437, 438, 442, 444, 447 КК. Отже, до юридичної особи, фактично, можуть застосовуватись кримінально-правові заходи (штраф, конфіскація майна, ліквідація), які містять тотожні покаранню ознаки.

У окремих країнах, здебільшого англо-саксонської системи права, допускається кримінальна відповідальність юридичних осіб. Разом з тим практика у країнах, де цей інститут існує, за висновками вчених, які її вивчали, свідчить про численні труднощі і досить малу ефективність при його застосуванні. «Існують досить серйозні сумніви, - зазначають Б.С. Никифоров та

Ф.М. Решетников, - стосовно реальності тих заходів, яким піддаються корпорації, у тих рідкісних випадках, коли порушені проти них кримінальні справи закінчуються судовим процесом і винесенням обвинувального вироку. Збитки від штрафу, накладеного на корпорацію, нерідко перекладаються нею на пересічних утримувачів акцій, які не мають ніякого відношення до зловживань ради директорів чи інших службовців корпорації, або взагалі компенсуються тим, що послуги, які надаються нею, після сплати штрафу сплачуються споживачами за більш високою ціною» [183].

Малиновський О.О. вважає, що визначення юридичної особи суб'єктом злочину, суперечить принципам особистої і винної відповідальності, не узгоджується з цілями кримінального покарання, також автор звертає увагу на те, що припинити соціальну шкідливу діяльність практично будь-якої корпорації чи громадської організації можна використовуючи засоби не кримінально-правового характеру [116, с. 82-87]. Натомість Єгорова Н.А. стверджує, що юридична особа цілком може нести кримінальну відповідальність за такі злочини як заподіяння смерті або тяжкої шкоди здоров'ю через необережність, заподіяння майнової шкоди шляхом обману чи зловживання довірою, незаконне підприємництво і незаконну банківську діяльність, відмивання грошей тощо [67, с. 26].

На недоцільність визнання юридичної особи суб'єктом злочину вказували провідні юристи ще наприкінці XIX – початку XX ст. «Суб'єктом, - писав Л.С. Білогриць-Котляревський, - може бути тільки людина, як особа, обдарована відповідальною волею ... Безумовно, що юридична особа, хоча й реальна установа, але суб'єкт фіктивний, воля якого не є волею його безпосередньо, а фізичних осіб, які її складають, та при тому не всіх, а тільки більшості та часто навіть уявної...» [126].

Стаття 96-6 КК України, яка введена Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23.05.2013 р., визначає заходи

кримінально-правового характеру, що можуть застосовуватись до юридичних осіб: 1) штраф; 2) конфіскація майна; 3) ліквідація. На нашу думку, прийняття цих положень дублює відповідні положення адміністративного та цивільного законодавства, а тому їх доцільність та ефективність викликає певні сумніви.

Кримінальній відповідальності підлягає лише осудна особа. Відповідно до ч. 1 ст. 19 КК України «осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними». КК України 2001 р. визначив поняття осудності в законі. У раніше чинному кримінальному законодавстві це поняття можна було вивести лише з протилежного йому поняття неосудності, яке було закріплене на законодавчому рівні.

Як зазначала Н.С. Лейкіна «здатність розуміти та оцінювати суспільну небезпечність своїх вчинків та усвідомлено керувати ними притаманна, як правило, осудній людині. Моральні підстави для притягнення особи до кримінальної відповідальності полягають не у тому, що злочинець не зміг би вчинити злочинів, а у тому, що злочинне діяння є не чим іншим як втіленням свідомості та совісті людини» [144, с. 124].

До обов'язкових ознак суб'єкта злочину належить і вік, з якого, відповідно до КК України, може наставати кримінальна відповідальність. Закон не дає визначення поняття віку. Ми згодні з В.Г. Павловим, який зазначає, «що найбільш повно та змістовно поняття віку сформульоване Р.І. Міхеєвим, який визначає його як у широкому, так і вузькому розумінні слова. У першому випадку під віком мається на увазі календарний проміжок часу від народження до певного хронологічного моменту у житті людини, а у другому – визначений період психофізичного стану у житті тієї чи іншої людини, з яким пов'язані як медико-біологічні, соціально-психологічні, так і правові зміни» [144, с. 125].

Стаття 22 КК України встановлює вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Частина перша статті зазначає, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років. Частина друга містить в собі перелік складів злочинів, кримінальна відповідальність за вчинення яких настає з чотирнадцяти років.

Проблема встановлення віку суб'єкта злочину як у нашій державі, так і в багатьох країнах світу обумовлює його досить динамічний характер. Ця обставина, як уявляється, пояснюється в першу чергу волею законодавця, що виходить із відповідних історичних умов розвитку суспільства й кримінальної політики держави по боротьбі зі злочинністю на певних етапах її розвитку. При цьому, встановлюючи вік кримінальної відповідальності, законодавець враховує дані медицини, психології, педагогіки й інших наук, а також виходить із типових для більшості підлітків умов їхнього розвитку й формування на різних етапах життєвого шляху [144, с. 127].

Частина 2 ст. 18 КК дає визначення спеціального суб'єкта злочину, яким є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа.

Отже, спеціальний суб'єкт – це особа, яка крім обов'язкових загальних ознак (фізична осудна особа, яка досягла певного віку) має додаткові спеціальні (особливі) ознаки, передбачені в статті Особливої частини для суб'єкта конкретного складу злочину [97, с. 133].

Стаття 206-2 КК України в диспозиції (крім особливо кваліфікуючої ознаки у ч. 3) не містить вказівок на якісь додаткові спеціальні (особливі) ознаки суб'єкту злочину. Саме тому суб'єкт злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України (крім особливо кваліфікуючої ознаки у ч. 3), загальний. Тобто це фізична осудна особа, яка вчинила протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Частина 1 ст. 22 КК України встановлює загальний вік кримінальної відповідальності – шістнадцять років. Частина 2 цієї ж статті визначає вичерпний перелік злочинів, кримінальна відповідальність за які настає з чотирнадцяти років. Злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, не міститься у ч. 2 ст. 22 КК України, тому можна казати, що суб'єкт розглядуваного злочину повинен досягти на момент його вчинення загального віку кримінальної відповідальності – шістнадцяти років.

На підставі викладеного зазначимо, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК (крім особливо кваліфікуючої ознаки у ч. 3), є фізична осудна особа з 16 років.

Посилання в диспозиції ч. 1 ст. 206-2 КК на вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів суб'єкта господарювання додатково підкреслює ту обставину, що цей господарський злочин вчиняється зазвичай не якоюсь сторонньою особою, а саме представником компанії, причому переважно керівної ланки, або особою, яка має ділові чи інші контакти з такою компанією (її працівниками), тобто добре обізнана зі станом речей у суб'єкта господарювання [191, с. 149].

Особи, які не виконують об'єктивну сторону протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, але умисно йому сприяють шляхом дії або бездіяльності, повинні притягуватись до відповідальності за це діяння як пособники (ч. 5 ст. 27 КК). Зокрема, це може стосуватися окремих працівників підприємств, установ, організацій, майном яких заволодівають, тощо.

Виникає закономірне питання, чи можуть особи у віці від 16 до 18 років, які мають неповну цивільну дієздатність, притягуватись до кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації як безпосередні виконавці цього злочину, оскільки вони не вправі самостійно вчиняти більшість правочинів (крім передбачених ст.ст. 31, 32 ЦК України, хоча при цьому можуть бути учасниками (засновниками) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи).

Дії неповнолітніх, за відповідних умов, можуть бути кваліфіковані як пособництво у протиправному заволодінні майном підприємства, установи, організації (ч. 5 ст. 27 та відповідна частина ст. 206-2 КК України).

Мова про виключення осіб, яким не виповнилось 18 років, з кола суб'єктів, а точніше, виконавців кримінально караного діяння, передбаченого ст. 206-2 КК України, як і ряду інших злочинів у сфері господарської діяльності, є неприйнятним. По-перше, відповідно до ст. 22 Закону України від 26 квітня 2001

р. «Про охорону дитинства» діти, які досягли 16-річного віку, мають право займатися підприємницькою діяльністю. По-друге, ст. 32 ЦК встановлює певні види договорів, які можуть бути самостійно укладені неповнолітніми віком від 14 до 18 років (наприклад, вони вправі самостійно укласти договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним на своє ім'я (грошовими коштами на рахунку) [64, с. 451].

За ст. 206-2 КК України як виконавець має відповідати той, хто для протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації використовує інших осіб, які, відповідно до закону, не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне. Так, посереднє виконавство вбачається у поведінці керівника підприємства, який наказує підлеглому працівнику, що не здогадується про суть справи, вчинити правочин з використанням підроблених документів.

У випадках потурання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації кримінальній відповідальності можуть підлягати службові особи, винні у неприпиненні або ж неперешкоджанні вчиненню цього злочину. Так, наприклад, службові особи суб'єктів первинного фінансового моніторингу, у тому числі банківських установ, які необережно порушують правила, встановлені з метою запобігання та протидії злочинам у сфері господарської діяльності за наявності ознак складу злочину, передбаченого ст. 367 КК, можуть притягуватись до відповідальності за службову недбалість. Для наявності цього складу злочину слід встановити, що: 1) дії, невиконання чи неналежне виконання яких інкримінується винному (наприклад, в частині перевірки достовірності платіжних документів клієнтів банку), входили до кола службових повноважень службової особи; 2) вона мала реальну можливість належним чином виконати свої обов'язки [64, с. 455].

Соціально-демографічна характеристика осіб, які вчинили протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, має певні особливості, пов'язані перш за все з тим, що вони стосуються сфери господарської діяльності,

а це, в свою чергу, знаходить відображення у таких соціально-демографічних показниках, як стать, вік, освіта тощо.

Вивчення судової практики показує, що до кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у 100 % випадків притягувались особи чоловічої статі.

Потенційними рейдерами можуть бути: окремі особи, що використовують корумпованість певних структур влади й управління, що прагнуть заволодіти чужою власністю; особи, що об'єдналися у спеціальні фірми або групи з метою професійного зайняття протиправним заволодінням майном підприємств, установ, організацій, у тому числі групи, що спеціалізуються на захопленні земель, підприємств, акцій тощо; особи, які створюють галузеві холдинги та прагнуть до усунення конкурентів у своїй сфері шляхом їхнього поглинання; представники великих холдингів і фінансово-промислових груп, що знаходяться, як правило, у великих містах, володіють великими ресурсами й можливостями, скуповують корпоративні права, бізнес у різних галузях економіки, приваблюють земельні ділянки для збільшення своїх капіталів; особи, які є несумлінними керівниками, що мають доступ до особливо важливих для компанії документів, схем керування та активів; особи – партнери по бізнесу або дрібні акціонери тощо [75].

Разом з тим, замалий відсоток розглянутих судами кримінальних справ по злочинах, передбачених ст. 206-2 КК України, не дозволяє створити узагальнений портрет особи злочинця. Як вже зазначалось, у 2014 р. обліковано 13 злочинів, передбачених ст. 206-2 КК України, і тільки 2 кримінальних провадження направлені до суду з обвинувальним актом; у 2015 р. обліковано 25 таких злочинів, а до суду направлене лише 1 кримінальне провадження, 2016 р. – 66 та 3, відповідно, 2017 р. – 68 та 4, 2018 р. – 62 та 3 [182].

У літературі виділяють наступні типологічні групи рейдерів в Україні: 1) окремі особи, які використовують корумпованість органів влади і структур управління для заволодіння чужою власністю; 2) спеціальні фірми або групи осіб, які об'єдналися для професійного зайняття рейдерством; 3) галузеві

холдинги, що прагнуть усунути конкурентів шляхом їхнього поглинання; 4) великі холдинги й фінансово-промислові групи, які поглинають чужий бізнес для збільшення власних активів; 5) несумлінні керівники, що мають доступ до особливо важливих для компанії документів, схем управління та активів; 6) партнери по бізнесу або дрібні акціонери [195, с. 3-4].

Наведемо окремі приклади ознак особи суб'єкта злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України.

Так, Генічеським районним судом Херсонської області за досліджуваний злочин засуджений К.: українець, громадянин України, розлучений, освіта вища, непрацюючий, раніше судимий: 30.06.2009 р. Красногвардійським районним судом м. Дніпропетровська за ч. 1 ст. 175 КК України до 2 років позбавлення волі з іспитовим строком 2 роки із позбавленням права займати керівні посади; 16.11.2012 р. Красногвардійським районним судом м. Дніпропетровська за ч. 5 ст. 191 КК України до 7 років 6 місяців позбавлення волі з позбавленням права займати керівні посади на 3 роки та з конфіскацією всього майна, вирок змінено ухвалою Вищого спеціалізованого суду України від 13 червня 2013 р., покарання призначено у вигляді 3 років 5 місяців позбавлення волі з позбавленням права займати керівні посади на 3 роки та з конфіскацією всього майна; 16.08.2013 р. Красногвардійським районним судом м. Дніпропетровська за ч.1, ч.2 ст. 302 КК України до 2 років позбавлення волі з іспитовим строком 2 роки [93].

Городищенським районним судом Черкаської області за досліджуваний злочин засуджений Д.: уродженець м. Макіївка Донецької області, громадянин України, українець, з середньою освітою, розлучений, не працюючий, раніше не судимий [94].

Дніпровським районним судом м. Києва за досліджуваний злочин засуджений П.: уродженець с. Вичівка Зарічненського району Рівненської області, українець, громадянин України, з повною загальною середньою освітою, непрацюючий, неодружений, раніше не судимий [92].

Таким чином, проведений аналіз чинного кримінального законодавства України дозволяє зробити висновок, що для визнання фізичної особи суб'єктом

злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України (крім особливо кваліфікуючої ознаки у ч. 3), за наявності всіх інших елементів складу злочину, достатньо встановити, що вона є осудною і досягла на момент вчинення злочину 16-річного віку.

Частина 3 ст. 206-2 КК України містить таку особливо кваліфікуючу це діяння ознаку як вчинення його службовою особою з використанням службового становища.

Радянським кримінальним законодавством і КК України 1960 р. посадова (службова) особа визначалась як особа, яка здійснювала постійно чи тимчасово функції представника влади, а також обіймала постійно чи тимчасово в державних або громадських установах, організаціях чи на підприємствах посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, чи виконувала такі обов'язки в зазначених установах, організаціях і на підприємствах за спеціальним повноваженням [12, с. 6-7]. Частково схоже визначення службової особи відображене і в чинному КК України. Службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом (ч. 3 ст. 18 КК) [104].

Водночас, у ч. 4 ст. 18 КК України зазначено, що службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для

іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів [104].

Окремо КК України у примітці до ст. 45 визнає корупційними злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 КК України.

Стаття 206-2 КК України у переліку корупційних злочинів не зазначена. Разом з тим вважаємо, оскільки цей злочин пов'язаний із заволодінням майном і за багатьма об'єктивними та суб'єктивними ознаками схожий зі злочинами проти власності, зокрема, зі злочином, передбаченим ст. 191 КК України, то досліджуваний злочин доцільно віднести до корупційних. Рейдерські захоплення прямим чином залежать від корупції і не можуть існувати без відповідного сприяння та корупційного впливу представників органів влади, судової системи, правоохоронних і контролюючих органів. Рейдерство і корупцію називають «близнюки-брати», оскільки за більшістю рейдерських акцій стоять корумповані чиновники й правоохоронці [32, с. 94].

Поняття службової особи, яке міститься у ч. 3 ст. 18 КК України, за своїми ознаками схоже з поняттям посадової особи, яке містилось у КК України 1960 р. (ч. 1 ст. 164).

Паралельне закріплення в законодавстві двох понять без їх належного тлумачення і розмежування створювало труднощі в правозастосовній практиці. Визначення поняття «посадова особа», яке давалося Законом України «Про державну службу» від 16.12.1993 р., з кримінально-правовим тлумаченням цього терміну не співпадало, бо охоплювало тільки осіб органів державної влади та

місцевого самоврядування, а КК України 1960 р. вів мову про посадових осіб усіх підприємств, установ та організацій [27].

Чинний Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. також не дає поняття «службова особа», а використовує «посадова особа». Разом з тим цей Закон у ч. 2 ст. 1 дає визначення іншого поняття – «державний службовець», яким є громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті) (далі - державний орган), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби [158].

Проблемне питання застосованої в законодавстві термінології та тлумачення юридичних визначень «посадова особа» і «службова особа» ускладнилося з прийняттям Конституції України, яка визначила, що посадові і службові особи – це різні категорії суб'єктів, з різним правовим статусом та різною юридичною відповідальністю. Спеціалісти зазначали, що службовцями є всі працівники державних установ, але не всі вони – посадові особи. Тобто кримінально-правове поняття «службова особа» суперечить положенням Конституції України, адже в ст. 19 визначено, що органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Цим аргументується необхідність заміни в КК України терміну «службова особа» на «посадова особа». Наведена точка зору заслуговує на увагу, однак нею не охоплюються службові особи за межами сектора державного управління, місцевого самоврядування, адже і Конституція України, і чинний Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. не ведуть мови про службових осіб приватних підприємств, громадських організацій [27].

На наш погляд, розмежування понять службової та посадової осіб слід шукати у розрізі предмета регулювання (охорони) тієї чи іншої галузі права. Так, адміністративне право регулює суспільні відносини у діяльності органів

державної влади. Тому для цілей такого регулювання законодавцем використовуються поняття «посадова особа» та «державний службовець», передбачені Законом України «Про державну службу». Кримінальне ж право охороняє суспільні відносини, на які здатна вчинити посягання особа, ознаки якої законодавець визначив у понятті «службова особа», передбаченому КК України.

Саме тому це принципово різні поняття, оскільки їх призначення обумовлене предметом регулювання (охорони) тієї галузі права, до сфери якої вони відносяться.

На сьогоднішній день питання відповідальності службової особи, яка одержує неправомірну вигоду за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, врегульоване шляхом введення до КК України ст. 369² КК України, яка передбачає у ч. 2 відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, або пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди.

Виникає питання, як кваліфікувати дії службової особи, яка безпосередньо не вчиняла дій, спрямованих на протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, але вплинула на іншу службову особу, яка такі дії вчинила. Дії такої особи слід кваліфікувати як співучасника у вчиненні злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, у формі організатора, пособника або підбурювача залежно від ознак та характеру впливу.

У ст. 206-2 КК України така додаткова ознака суб'єкта злочину, як «службова особа» пов'язана з можливістю такої особи використовувати службове становище при вчиненні протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. При цьому мається на увазі наявність у службової особи регламентованого законодавством переліку повноважень (прав та обов'язків), які надають можливість чинити вплив на прийняття тих чи інших рішень в тій юридичній особі, де вона працює.

Можливість службової особи чинити вказаний вплив не обмежується лише наявним у неї правовим статусом, обумовленим законодавством. Завдяки займаній посаді службова особа користується певним авторитетом серед підлеглих осіб та інших працівників, який надає можливості діяти не тільки в межах нормативно-закріплених повноважень, а й виходити за них.

Оскільки підприємства, установи та організації можуть бути різних форм власності виникає питання щодо можливості визнання спеціальним суб'єктом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, тобто службовою особою – власника приватного підприємства.

Існує думка, що такого власника, який не має найманих працівників, не можна визнавати службовою особою, оскільки функціями службової особи не може охоплюватися керівництво самим собою чи своїм власним майном. Проте, реєстрація в державних органах, обов'язкове ведення обліку та звітності господарської діяльності вказують на створення юридичної особи. Оскільки суб'єкт самостійно розпоряджається своїм майном, фінансами, укладає угоди, підписує звітні та фінансові документи, він виконує адміністративно-господарські і організаційно-розпорядчі функції та є службовою особою відповідно до її кримінально-правового визначення. Адже для кваліфікації злочину визначальне значення мають не назва посади, не форма власності установи (організації, підприємства), а характер обов'язків, які виконує особа по службі. Власник юридичної особи керує не собою, а саме цією юридичною особою. Тобто визначальним тут є те, що власник приватного підприємства може шляхом, хай досить формального здійснення розпорядчих обов'язків, породжувати за їх допомогою специфічні правові наслідки [27].

Ми погоджуємось з наведеною точкою зору, згідно якої для визнання власника приватного підприємства службовою особою обов'язковою ознакою є не наявність у нього підлеглих осіб і виконання організаційно-розпорядчих функцій щодо них, а можливість такого власника вчиняти дії, які визнаються юридичними фактами на підставі чинного законодавства і які за своєю компетенцією може вчинити лише службова особа.

Також хотілося б звернути увагу на неоднозначне вживання у різних складах злочинів поняття службової особи: «службова особа підприємства, установи, організації незалежно від форми власності», «службова особа підприємства, установи чи організації», «службова особа суб'єкта господарської діяльності» [50, с. 300-301]. На наш погляд, термінологія закону повинна бути уніфікованою, тому доцільно привести наведені поняття до єдиної форми.

Для вірного встановлення ознак службової особи, правильної кваліфікації злочину необхідно чітко визначити правовий статус особи, яка притягується до відповідальності, коло її повноважень і характер покладених на неї обов'язків.

Так, наприклад, В., на момент інкримінування злочину працюючий головою спостережної ради ВАТ «Прикарпатпромарматура», вступивши у попередню змову з Б., на момент інкримінування злочину працюючого членом спостережної ради ВАТ «Прикарпатпромарматура», та невстановленою особою, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених документів та печаток, 15.02.2002 р. протиправно заволоділи акціями ЗАТ «Прикарпатпромарматура» у кількості 4 355 566 штук на загальну суму 1088891,5 грн., які належали на праві власності Латвійській компанії SIA «Порцелак ЛТД» [92]. У даному випадку, хоча В. та Б. і мали певні повноваження щодо нагляду за діяльністю ВАТ «Прикарпатпромарматура», вони не виконували на цьому підприємстві організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, а тому не були визнані службовими особами.

Слід зазначити, що розділ XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» КК України виділяє службових осіб державних та комунальних підприємств, до яких прирівнюються юридичні особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 відсотків або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства, а також службових осіб

юридичних осіб приватного права незалежно від організаційно-правової форми [104].

Визначення службових осіб державних та комунальних підприємств міститься у п. 1 примітки до ст. 364 КК України. Оскільки ст. 206-2 КК України не розмежовує форми власності підприємств, установ, організацій майном яким можуть протиправно заволодіти, то службовою особою у ч. 3 цієї статті слід визнавати службову особу будь-якої юридичної особи незалежно від форми власності.

Отже, суб'єктом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК (крім особливо кваліфікуючої ознаки у ч. 3), є фізична осудна особа з 16 років. Особи, які не виконують об'єктивну сторону протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, але умисно йому сприяють шляхом дії або бездіяльності, повинні притягуватись до відповідальності за це діяння як пособники (ч. 5 ст. 27 КК). Зокрема, це може стосуватися окремих працівників підприємств, установ, організацій, майном яких заволодівають, тощо. У ч. 3 ст. 206-2 КК України така додаткова ознака суб'єкта злочину, як «службова особа» пов'язана з можливістю такої особи використовувати службове становище при вчиненні протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. При цьому мається на увазі наявність у службової особи регламентованого законодавством переліку повноважень (прав та обов'язків), які надають можливість чинити вплив на прийняття тих чи інших рішень в тій юридичній особі, де вона працює.

2.4. Суб'єктивна сторона протиправного заволодіння охорони майна підприємства, установи, організації

Суб'єктивна сторона складу злочину має теж важливе значення при аналізі протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. У теорії кримінального права дається таке визначення суб'єктивної сторони: «Суб'єктивна сторона злочину – це внутрішня сторона злочину, тобто психічна діяльність особи, що відображає ставлення її свідомості і волі до суспільно небезпечного діяння, яке нею вчиняється, і до його наслідків» [99, с. 142]. Характерними ознаками суб'єктивної сторони є вина, мотив та мета вчинення злочину. Основною і обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є вина. Чинний кримінальний закон так визначає вину: «Виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності» (ст. 23 КК України).

Зміст вини, як кримінально-правової категорії, в юридичній літературі визначається як психічне ставлення, яке проявляється в певному злочині при комбінації двох елементів: свідомості і волі. Вина завжди виражається у вчиненні певних суспільно небезпечних дій. Комбінація елементів свідомості і волі фіксується категорією «форми вини», що виражає спосіб існування її змісту.

КК України у ст. 24 та ст. 25 виділяє дві форми вини: умисел та необережність. У чинному законодавстві умисна форма вини визначена по відношенню до так званих матеріальних складів злочинів. Так, у ч. 2 ст. 24 КК дається визначення прямого умислу. У вказаній частині статті констатується, що прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання.

З цього визначення випливає, що інтелектуальною ознакою прямого умислу є усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру вчинюваного діяння та передбачення його суспільно небезпечних наслідків. При цьому винна

особа розуміє не лише фактичні обставини, що стосуються об'єкта і об'єктивної сторони складу злочину, а і його суспільну небезпеку.

Вольова ознака при прямому умислі виражається в бажанні настання передбачених в законі суспільно небезпечних наслідків діяння.

Суб'єктивна сторона злочину тісно пов'язана з об'єктивною, оскільки проявляється і становить предмет дослідження лише у зв'язку з реалізацією, проявом у дійсності суспільно небезпечного діяння. До речі, А.А. Пінаєв обґрунтовано зазначив, що суб'єктивна сторона злочину завжди має встановлюватися як факт об'єктивної дійсності, оскільки психічна діяльність особи під час вчинення злочину об'єктивується в її діянні [149, с. 128].

Принцип кримінального права – відповідальність тільки за наявності вини, прямо відображено у ст. 62 Конституції України та ст.ст. 2 та 11 КК України. Відповідно до теорії суб'єктивного інкримінування, особа підлягає кримінальній відповідальності лише за вчинення тих суспільно небезпечних діянь, щодо яких встановлено її вини. Вина як психологічна категорія визначається так: психічне ставлення особи до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння, його суспільно небезпечних наслідків та інших юридично значущих обставин вчинення злочину [196, с. 197]. Вина є основною і обов'язковою ознакою складу будь-якого злочину.

Диспозиція ст. 206-2 КК України не визначає форми вини протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. Однак форму вини можуть визначати інші ознаки складу злочину, зокрема, його мотиви, мета форми та способи об'єктивної сторони. Форми протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації надають можливості визначити, що формою вини у цьому злочині може бути лише прямий умисел. Особа не здатна протиправно заволодіти майном підприємства, установи, організації з необережності, оскільки вчинення правочинів щодо чужого майна потребує усвідомлення цього діяння та передбачення неминучості або реальної можливості настання суспільно небезпечних наслідків.

Саме спосіб вчинення злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, вказує на умисність цього діяння: шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації. Навряд чи можна уявити необережне вчинення таких правочинів.

Відповідно до психологічної теорії вини, кожне суспільно небезпечне діяння осудної особи є вольовим і усвідомленим [196, с. 198]. Тому під час характеристики вини виділяють інтелектуальну і вольову ознаки. Дослідження інтелектуальної і вольової ознак умислу під час протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації дозволить правильно визначити вид умислу під час вчинення цього злочинного діяння.

Першим елементом прямого умислу є усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру своїх діянь. Предметом усвідомлення як елемента умислу є ті фактичні обставини, з яких складається суспільно небезпечне діяння [168, с. 27]. Однак усвідомлення лише фактичних обставин справи має різне психологічне навантаження залежно від конкретної ситуації вчинення злочину й індивідуальних особливостей винного [51, с. 30]. У зміст умислу, крім усвідомлення фактично вчинюваного діяння, має входити усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру вчиненого. Винний усвідомлює, що не має законних прав на майно підприємства, установи, організації, усвідомлює, що вчиняє правочини з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації.

Отже, суб'єкт злочину повністю усвідомлює протиправність і суспільну небезпеку своїх діянь, тобто фактичні і соціальні обставини справи. Особа повністю усвідомлює, що не має права заподіювати шкоду власнику підприємства, установи, організації [98, с. 134; 196, с. 209].

Для правильного визначення виду умислу, з яким може вчинитися протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, потрібно встановити, чи суб'єкт під час вчинення цього злочину передбачає неминучість

заподіяння шкоди об'єкту посягання чи лише ймовірність, можливість її заподіяння.

Момент виникнення та момент закінчення умислу не мають самостійного розмежувального значення. Вони є лише способами встановлення змісту вини. Зокрема, кваліфікація вчиненого багатоепізодного діяння як одиничного злочину має місце тоді, коли всі епізоди здійснювались для реалізації єдиного умислу. Якщо ж щодо кожного епізоду умисел виникав заново, то має місце реальна сукупність злочинів [21, с. 98].

Вчиняючи діяння, передбачене ст. 206-2 КК України, винний передбачає неминучість, невідворотність заподіяння шкоди власнику підприємства, установи, організації. Передбачення неминучості і невідворотності настання суспільно небезпечної шкоди є ознакою прямого умислу.

Вольова ознака умислу полягає у встановленні бажання або свідомого допущення заподіяння шкоди охоронюваним законом суспільним відносинам. Це основна розмежувальна ознака між прямим і непрямим умислом. Прямий умисел характеризується бажанням особи спричинити суспільно небезпечні наслідки, а непрямий – відсутністю спрямованості волі особи на досягнення таких наслідків, вона їх не бажає, але свідомо припускає.

Фактично для того, щоб зробити висновок щодо виду вини, слід з'ясувати як винний відноситься до заподіяння шкоди суспільним інтересам.

Очевидно, що винний бажає протиправно заволодіти майном підприємства, установи, організації. Осудна особа усвідомлює, що факт вчинення зазначених вище дій призведе до втрати власником майна. Вважаємо, що ставлення винного до результатів таке ж як і до діяння. Адже, очевидним є той факт, що особа не може не бажати тих результатів діяння, невідворотність яких передбачає [54, с. 10; 115, с.107].

Вважаємо, що якщо винний усвідомлює суспільну небезпечність свого діяння, передбачає неминучість настання суспільно небезпечної шкоди (що ми вже встановили), то слід констатувати наявність у винного бажання чинити саме так.

Таким чином злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, може бути вчинений із прямим умислом, тобто особа під час вчинення злочинних дій усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх діянь (те, що вона посягає на чужу власність – майно підприємства, установи або організації, не маючи права на неї), передбачає неминучість настання суспільної шкоди охоронюваним законом інтересам (матеріальну шкоду власнику підприємства, установи або організації) і бажає їх настання.

Винуватий у вчиненні злочину, передбаченого ст. 206-2 КК, має також усвідомлювати, що документи, печатки або штампи, які використовуються ним для вчинення відповідного правочину, є підробленими або викраденими. Якщо особа не усвідомлювала цього (підроблення або викрадення здійснювалось іншою особою, про що особа, яка пізніше використовувала відповідні предмети, не знала), то відповідальність за ст. 206-2 КК повинна виключатись [90, с. 42].

Факультативними ознаками суб'єктивної сторони складу злочину виступають мотив і мета злочину. Однак, навіть якщо мотив і мета (ціль) не є обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони злочину, вони мають встановлюватися для з'ясування суті злочину. Адже без цього неможливо скласти уявлення про характер процесу, що проходить у свідомості суб'єкта в момент вчинення злочину. Мотив – це спонукання, яким керувалася особа під час вчинення злочину [30, с. 6]. Від мотиву залежить як особа пояснює свою поведінку, з якими обставинами її пов'язує, якої цілі намагалася досягнути внаслідок вчинення злочину.

Мотив і мета є взаємообумовленими поняттями, однак характеризують різні сторони вольового процесу. Мета злочину – це той результат, до досягнення якого прагне особа, те, що особа бажає отримати в результаті вчинення злочину. Мотив відповідає на питання, для чого особа вчиняє ті чи інші діяння; мета визначає напрям діяльності. Отримання тих чи інших благ за рахунок використання чужого майна, ухилення від передачі коштів чи майна за надані послуги чи виконані роботи, є тим результатом, якого намагається досягнути суб'єкт злочину, і становить мету злочину.

На відміну від мотиву, мета у злочині характеризує той безпосередній результат, якого прагне досягнути винна особа, вчиняючи суспільно небезпечне діяння. Корислива мета під час вчинення злочину, за М.І. Пановим, становить уявну модель матеріального блага у вигляді вигоди майнового характеру, якої буде досягнуто вчиненням [146, с. 69].

Очевидно, що в більшості випадків винний має на меті збагатитися за рахунок протиправного заволодіти майном підприємства, установи, організації. Мова іде про бажання винного збагатитися самому та прагнення збагатити людей, у добробуті яких він зацікавлений.

Найчастіше метою винного є перехід права власності на майно підприємства, установи організації у незаконний спосіб і, відповідно, отримання матеріальних благ. У такому випадку винний переслідує корисливу мету та має корисливий мотив, оскільки бажає збагатитися, отримати матеріальну вигоду незаконним шляхом.

Корисливий мотив – це прагнення одержати матеріальну вигоду для себе або інших осіб, спонукання до незаконного збагачення за рахунок чужого майна [97, с. 127].

Однак, слід зазначити, що чинний КК України не містить розкриття суб'єктивної сторони розглядуваного злочину. Тому розкриття цього елемента ґрунтується на положеннях теорії кримінального права. А у ній існують певні проблеми, зокрема, ті, що стосуються визнання корисливого мотиву обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони певної категорії злочинів, у тому числі і протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації.

Санталов А.І., справедливо стверджуючи, що викрадення (а протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, фактично, є різновидом викрадення) без корисливої мети неможливе, разом з тим відзначав наступне: «Здійснюється корислива мета при викраденні шляхом протиправного і безоплатного обертання майна у свою власність чи у власність інших осіб. В останньому випадку здійснюється прагнення до наживи не того, хто передає державне чи суспільне майно, а того, хто його безоплатно одержує у свою

власність (наприклад, матеріально відповідальна особа систематично роздає довірене йому майно особам, що не мають на це майно ніякого права)» [110, с. 366-368].

Виходячи з позиції А.І. Санталова, логічно припустити, що будь-яка безоплатна передача чужого майна на користь третіх осіб повинна свідчити про наявність в останніх корисливої мети, а їх дії варто розглядати як викрадення. Причому для матеріально відповідальної особи, що фактично вчинила розтрату, але не збагатилась за рахунок чужого майна, відповідальність за викрадення виключається, тому що корисливі прагнення до особистої наживи в неї відсутні. Навпаки, особи, що прийняли майно від матеріально відповідальної чи службової особи, не усвідомлюючи, що воно незаконно вилучене останніми у власника, повинні притягуватись до кримінальної відповідальності, оскільки вони безоплатно заволоділи чужими матеріальними цінностями.

При такому трактуванні стає очевидно, що ні особа, яка передає довірені їй цінності, ні особа, що приймає ці цінності, не прагнуть до наживи, користі і, отже, треба або відмовитися від притягнення їх до кримінальної відповідальності, або допустити можливість викрадення без корисливої мети, тобто безкорисливих викрадень.

Деякі вчені вважають, що корислива мета «припускає все ж таки прагнення до особистої матеріальної вигоди всіх, чи хоча б одного з учасників викрадення» [4, с. 137]. Отже, користь, властива будь-яким викраденням взагалі, у кожному окремому випадку конкретизується в корисливих спонуканнях усіх чи навіть одного із співучасників викрадення.

Наведена позиція також припускає можливість притягнення до кримінальної відповідальності за групові викрадення осіб, що не переслідували особистої корисливої мети. Досить встановити корисливу мету для всього діяння (викрадення). Окремі учасники викрадення в деяких випадках не переслідують корисливої мети, а керуються такими спонуканнями, як страх перед погрозою з боку інших учасників викрадення і т.п. З наведеної позиції впливає також і те, що для кваліфікації викрадень, вчинених поодиночку, необхідно обов'язково

встановити корисливу зацікавленість суб'єкта. Відсутність її виключає можливість кваліфікувати діяння, що посягає на не приналежну суб'єкту власність як викрадення. Однак корислива зацікавленість нерідко трактується як прагнення тільки до особистого матеріального збагачення. На думку Б.В. Волженкіна, «корислива мета має місце, якщо чуже майно незаконно і безоплатно вилучалося і (чи) зверталось: 1) на користь винного; 2) на користь осіб, близьких винному, у поліпшенні матеріального становища яких він особисто зацікавлений; 3) на користь інших осіб, що є співучасниками викрадення» [91].

Безумовно, у перерахованих випадках корислива мета присутня і яскраво виражена. Разом з тим ця досить змістовна корислива мета не відображає один важливий аспект, що стосується тих випадків, коли майно вилучається і передається на користь зовсім сторонніх винному осіб, що і не підозрювали про його кримінальне походження.

Якщо виходити з вищенаведеного трактування корисливої мети, то не можна притягти до кримінальної відповідальності осіб, що протизаконно заволоділи будь-яким способом (навіть насильницьким) майном для передачі цього майна іншим особам чи організаціям і не переслідували цілей особистого збагачення (наприклад, суб'єкт шляхом розбійного нападу викрадає майно для передачі його в який-небудь благодійний фонд).

Зрозуміло, інтереси охорони власності вимагають відповідної спрямованості теорії і практики, оскільки в умовах ринкових відносин, розмаїття форм власності, господарської самостійності підприємств вилучення в них майна може заподіяти істотну матеріальну шкоду і свідчити про реалізацію чиїхось корисливих інтересів.

Викладене диктує необхідність дати наведеному і подібним випадкам кримінально-правову оцінку, пов'язану з уточненням поняття «користь».

Користь – складна соціально-економічна і правова категорія, що включає в себе ряд компонентів. Кримінальний закон не формулює поняття користі. Тлумачення користі, включає кілька аспектів: 1) прагнення до особистої наживи,

що виражається в бажанні збагатитися за рахунок незаконного вилучення майна (придбання всякого роду майнових благ); 2) бажання позбутися від матеріальних витрат (незаконне безоплатне користування послугами, що вимагають визначеного грошового чи трудового еквіваленту), сплати аліментів, боргу і т.п.; 3) прагнення забезпечити майнову вигоду іншим особам. Їхнє збагачення відбувається шляхом свідомого заподіяння винним збитку чужій власності [121, с. 123].

У деяких випадках перераховані корисливі прагнення можуть виступати у певному сполученні. Так, прагнення до збагачення інших осіб чи організацій шляхом заподіяння збитку чужій власності може виступати способом реалізації індивідуальних цілей винного. Такі дії позбавляють його особистих матеріальних витрат. Наприклад, незаконне заволодіння і передача майна від одного власника, володаря до іншого з мотивів, не пов'язаних з особистим збагаченням, або незаконне нарахування премій з метою завоювати прихильність підлеглих, одержати репутацію «своєї людини» і т.д.

Задовольняючи матеріальні потреби інших людей, винний тим самим виявляє і свої приховані мотиви, корисливу позицію, внутрішню близьку до позиції осіб, що безпосередньо збагатилися, відбувається як би перенесення, переміщення своїх корисливих спонукань на інших осіб. Їхнє безпосереднє збагачення свідчить про прояв користі і в особи, що сприяла цьому.

Інакше кажучи, якщо суб'єкт свідомо сприяв поведінці, яку він вважає прийнятною для інших, то це характеризує і його внутрішню згоду, готовність до відповідної власної поведінки, що означає наявність у психології суб'єкта таких самих корисливих якостей, як і в осіб, що незаконно збагатилися за рахунок чужої власності [121, с. 124]. Тому корисливими, крім спонукань до особистої наживи чи бажання позбутися від матеріальних витрат, можна визнати і прагнення забезпечити майнову вигоду іншим особам шляхом свідомого заподіяння винним шкоди чужій власності.

Таким чином, хоч корисливий мотив прямо не визначений у ст. 206-2 КК України як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони цього складу злочину,

відсутність чи наявність цього мотиву в деяких учасників злочинної діяльності не впливає на рішення питання про притягнення їх до кримінальної відповідальності. Досить встановити корисливу мету для всього діяння. Окремі учасники протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації в деяких випадках не переслідують корисливої мети, а керуються такими спонуканнями, як страх перед погрозою з боку інших учасників викрадення і т.п. Проте у цілому таке заволодіння переслідує корисливу мету.

Наведені положення, на наш погляд, цілком відповідають характеру та соціальній суті злочину, передбаченого ст. 206-2 КК, а тому вважаємо, що корисливий мотив є його обов'язковою ознакою.

Проте у літературі існують й інші точки зору з приводу обов'язковості мотиву при кваліфікації протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. Так, С.С. Титаренко зазначає, що хоча мотив і не може впливати на кваліфікацію вчиненого, він повинен братись до уваги при призначенні покарання. При цьому, розглядаючи мотив як ознаку суб'єктивної сторони відповідного складу злочину, варто виходити з необхідності встановлення і кримінально-правової оцінки лише основних спонукань на злочинну поведінку, які домінували в свідомості суб'єкта злочину [191, с. 157].

Певні особливості суб'єктивної сторони властиві такій формі протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, як участь у злочині службової особи, яка, використовуючи свої владні повноваження, надає їм відповідної юридичної сили, допомагає вчинити протиправні дії, за які настає юридична відповідальність. На нашу думку, така особа усвідомлює суспільно небезпечний характер протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, передбачає і має передбачати настання суспільно небезпечних наслідків цього діяння у вигляді захоплення державної, комунальної чи приватної власності шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації і бажає настання таких наслідків.

Окремо зупинимось на помилці у кримінальному праві та її значення для кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації.

У кримінальному праві помилкою вважається неправильне уявлення особи про юридичні чи фактичні властивості вчиненого нею діяння та його наслідки. Помилкове уявлення особи може в деяких випадках за певних умов впливати на форму вини, а тим самим і на вирішення питання про кримінальну відповідальність особи, яка припустила помилку. Юридична помилка – це неправильні уявлення особи про юридичні властивості і правові наслідки діяння, яке вона чинить. Фактична помилка – це помилкове уявлення особи про фактичний характер чи фактичні наслідки своїх дій [184].

Для кримінальної відповідальності за вчинення протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації помилка в предметі не має значення. Якщо злочинці хотіли заволодіти майном, вважаючи, що воно знаходиться у приватній власності, а виявилось, що майно належить державі, то це не має значення для кваліфікації.

Помилка може торкатися кваліфікуючих ознак. Особа вважає. Що протиправно заволодіває майном, що становить велику шкоду, а насправді шкода невелика. У цьому випадку вчинене слід кваліфікувати як замах на протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, що заподіяло велику шкоду.

Аналіз вироків судів дозволяє стверджувати, що при їх ухваленні судді або взагалі не вказують форму і вид вини, або не визначають вид умислу, з яким діяли винні особи, обмежуючись лише вказівкою на те, що особа діяла умисно.

Так, наприклад, у вирокі щодо К. зазначено, що він, у період з вересня 2013 року по 24.06.2014, діючи за попередньою змовою з невстановленими особами, матеріали відносно яких виділено в окреме провадження, умисно, протиправно, використовуючи підроблені документи, заволодів частками учасників ТОВ «Дніпро» [93].

У вирокі щодо В. зазначено, що він, вступивши у попередню змову з Б. та невстановленою слідством особою, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених документів та печаток, 15.02.2002 року знаходячись у приміщенні ТОВ «Зберігач цінних паперів «Комекс Брок» розташованого у м. Києві по вул. Кловський узвіз 8, протиправно заволоділи акціями ЗАТ «Прикарпатпромарматура» в сумі 4 355 566 штук, на загальну суму 1 088 891,5 грн., які належали на праві власності Латвійській компанії SIA «Порцелак ЛТД» [92].

Згідно п. 2 ч. 3 ст. 374 КПК України у мотивувальній частині вироку у разі визнання особи винуватою зазначаються: формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним, із зазначенням місця, часу, способу вчинення та наслідків кримінального правопорушення, форми вини і мотивів кримінального правопорушення.

Вважаємо, що з метою індивідуалізації покарання необхідно вказувати всі ознаки складу злочину, зокрема, не тільки форму, а й вид вини.

Що стосується зазначення у вироках судів мотивів злочинів, то ця вимога виконується при ухваленні вироків не у всіх випадках.

Наприклад, у вирокі щодо Д. зазначені мотиви його злочинної поведінки і вказано, що він у невстановленому досудовим та судовим слідством місці та час, за попередньою змовою з особами, стосовно яких матеріали виділені в окреме провадження Ш. і Т., та іншими невстановленими слідством особами, умисно, з корисливих мотивів, протиправно створили всі необхідні умови для заволодіння майном ТОВ «ЧЕРКАСИ-ДНІПРО АГРО», у тому числі часткою його засновника - Ж., шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених документів від імені указанного товариства [94].

Інші факультативні ознаки суб'єктивної сторони протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, зокрема, мета злочину як правило визначається через проміжні цілі, які ставлять перед собою винні особи.

Наприклад, у вироку щодо П. зазначено, що він у невстановлений досудовим розслідуванням час та у невстановленому досудовим розслідуванням місці, діючи умисно, з метою протиправного заволодіння майном ТОВ «Стессо» у вигляді нерухомого майна, надав до державного реєстратора - приватного нотаріуса Київського міського нотаріального округу заяву та документи, які мають ознаки підробки для проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи ТОВ «Стессо» [92].

У вироку щодо К. зазначено, що, з метою створення видимості законності переходу права власності на частки учасників у статному фонді ТОВ «Дніпро» до К., невстановлені особи, які діяли за попередньою змовою з К., підробили рішення третейського суду для вирішення конкретного спору [93].

У вироку щодо В. зазначено, що, реалізуючи свій злочинний умисел, він вирішив підробити печатку та фінансово-господарські документи компанії SIA «Порцелак ЛТД», які в подальшому використати для безоплатного продажу ЗАТ «Порцелак», де він був одним із співзасновників, простих іменних акцій ВАТ «Прикарпатпромарматура» в кількості 4 355 566 штук, на загальну суму 1 088 891,5 грн. З цією метою В., підшукав та отримав на початку 2001 року, в невстановлений слідством день та час, від невстановленої слідством особи, завідомо підроблену печатку Латвійської компанії SIA «Порцелак ЛТД» [94].

Отже, інтелектуальна ознака прямого умислу у злочині, передбаченому ст. 206-2 КК України, характеризується тим, що винний усвідомлює фактичну сторону діяння (протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації; спосіб цього заволодіння – шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації), передбачає настання матеріальної шкоди для власників цих підприємств, установ, організацій. Вольова ж ознака прямого умислу при цьому характеризується бажанням настання такої шкоди. Для цього злочину обов'язковим є корисливий мотив.

Висновки до Розділу 2.

Узагальнення наведеного у розділі, дозволяє стверджувати, що з точки зору законодавця основним безпосереднім об'єктом протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації свідчить є суспільні відносини у сфері господарської діяльності, оскільки ст. 206-2 розміщена у розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК України. Однак оскільки об'єктивні та суб'єктивні ознаки цього злочину є тотожними зі злочинами проти власності корисливої спрямованості, а саме, з грабежом, розбоєм та шахрайством, вважаємо, що основним безпосереднім об'єктом протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації є право власності.

Додатковим безпосереднім обов'язковим об'єктом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, у разі вчинення його з обтяжуючими чи особливо обтяжуючими обставинами виступають: життя, здоров'я людини, право власності (чч. 2 та 3), суспільні відносини, які складають зміст та основні напрямки правильної діяльності окремої ланки державного і громадського апарату або окремих підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, а також авторитет органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій (ч. 3).

Предметом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, виступає майно підприємств, установ, організацій у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів. При цьому КК не встановлює мінімальних обмежень вартості такого майна як предмета злочину.

Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації за конструкцією є злочином з матеріальним складом, тобто його обов'язковими ознаками є діяння, суспільно небезпечні наслідки та причинно-наслідковий зв'язок між ними. Заволодіння як обов'язкова ознака об'єктивної сторони, передбачає активну поведінку (дію) – вилучення майна підприємства, установи, організації з володіння, розпорядження, користування власника або особи, якій

воно ввірене на законній підставі, на користь винного або інших осіб і збагачення його або інших осіб за рахунок цього майна. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони досліджуваного злочину є настання злочинних наслідків – зменшення майна власника і збагачення за його рахунок злодія, тобто обов'язковою об'єктивною ознакою заволодіння майном підприємства, установи, організації є заподіяння майнової шкоди власникові. Заволодіння майном підприємства, установи, організації вважається закінченим з моменту заподіяння майнової шкоди власнику, тобто з того моменту, коли власник втрачає можливість володіти, користуватися та розпоряджатися вказаним майном. Між заволодінням та майновою шкодою власника підприємства, установи, організації повинен бути необхідний причинно-наслідковий зв'язок, тобто така шкода спричиняється саме заволодінням, а не іншими діями чи обставинами. Для об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК, обов'язковою ознакою є спосіб його вчинення – шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації.

Стаття 206-2 КК України у диспозиції (крім особливо кваліфікуючої ознаки ч. 3) не містить вказівок на якісь додаткові спеціальні (особливі) ознаки суб'єкту злочину. Тому суб'єкт злочину, передбаченого цією статтею КК України (крім особливо кваліфікуючої ознаки у ч. 3), загальний. Тобто це фізична осудна особа, яка вчинила протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Частина 2 ст. 22 КК України не містить у своєму переліку ст. 206-2 КК України, тому суб'єкт розглядуваного злочину повинен досягти на момент його вчинення загального віку кримінальної відповідальності – шістнадцяти років.

Частина 3 ст. 206-2 КК України містить таку особливо кваліфікуючу це діяння ознаку як вчинення його службовою особою з використанням службового становища. При цьому ст. 206-2 КК України у переліку корупційних злочинів згідно примітки до ст. 45 КК України не зазначена. Разом з тим вважаємо, оскільки цей злочин у разі його вчинення службовою особою з використанням

службового становища за об'єктивними та суб'єктивними ознаками схожий зі злочином, передбаченим ст. 191 КК України, то його доцільно віднести до корупційних. Кримінально-правові заходи запобігання корупції є одними з найбільш ефективних, оскільки на сучасному етапі корупція в Україні є не лише криміногенною проблемою, а й чинником, який руйнує ринкові основи розвитку нашого суспільства і загрожує економічній безпеці країни загалом [18, с. 272].

Злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, вчиняється з прямим умислом, тобто особа під час вчинення злочинних дій усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх діянь (те, що вона посягає на чужу власність – майно підприємства, установи або організації, не маючи права на неї), передбачає неминучість настання суспільної шкоди охоронюваним законом інтересам (матеріальну шкоду власнику підприємства, установи або організації) і бажає їх настання.

У більшості випадків винний має на меті збагатитися за рахунок протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. Мова йде про бажання винного збагатитися самому та прагнення збагатити людей, у добробуті яких він зацікавлений. Хоч корисливий мотив прямо не визначений у ст. 206-2 КК України як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони, відсутність чи наявність цього мотиву в деяких учасників злочинної діяльності не впливає на рішення питання про притягнення їх до кримінальної відповідальності. Досить встановити корисливу мету для всього діяння. На наш погляд, у диспозиції ст. 206-2 КК України доцільно визначити корисливий мотив як обов'язкову ознаку цього злочину.

РОЗДІЛ 3. СПЕЦІАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОТИПРАВНЕ ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ

3.1. Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації

Однією з найважливіших умов призначення справедливого покарання за вчинення злочину є диференціація кримінальної відповідальності, яка спрямована на пошук найбільш адекватних заходів кримінально-правового впливу залежно від рівня суспільної небезпечності злочинів. Однією з її форм є закріплення у кримінальному законі кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих) ознак [124, с. 314].

Частина 2 ст. 206-2 КК України передбачає відповідальність за вчинення дій, передбачених ч. 1 цієї статті: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб; 3) з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень; 4) поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я; 5) поєднані з пошкодженням чи знищенням майна.

Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, вчинене повторно. Відповідно до ч. 1 ст. 32 КК України повторністю злочинів визнається вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК (так звана загальна повторність). Частина 3 ст. 32 КК України зазначає, що вчинення двох або більше злочинів, передбачених різними статтями КК України, визнається повторним лише у випадках, передбачених в Особливій частині КК України (спеціальна повторність).

Стаття 206-2 КК України не вказана у нормах КК України, які передбачають спеціальну повторність тих чи інших злочинів. Тому можна зробити висновок, що повторність протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації є загальною.

Спеціальна повторність виражається у вчиненні особою двох чи більше аналогічних або однорідних злочинів. Вона знаходить своє законодавче вираження в ряді норм Особливої частини кримінального закону і додає останнім кваліфікований вид. Такими, зокрема, є норми про відповідальність за викрадення чужого майна. При цьому поняттям «повторність викрадення» охоплюються не тільки аналогічні викрадення, але і досить широке коло однорідних діянь. Відповідно п. 1 примітки до ст. 185 КК у статтях 185, 186 та 189-191 повторним визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених цими статтями або статтями 187, 262 КК.

Оскільки злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, за своїми ознаками подібний до корисливих злочинів проти власності вважаємо, що його також доцільно включити до переліку злочинів, вказаних у п. 1 примітки до ст. 185 КК України як такі, що становлять спеціальний вид повторності.

Для наявності повторності не має значення, чи був винний, який знову вчинив протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, засуджений і чи відбув він покарання за перший злочин. Сам факт вчинення протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації не в перший раз утворює повторність.

Повторність досліджуваного злочину відсутня у випадку, коли кількарізкові дії винного утворюють один продовжуваний злочин. Неодноразове заволодіння майном у одного і того ж потерпілого, якщо воно складалося із ряду тотожних дій, охоплювалося з самого початку єдиним умислом на заволодіння конкретним майном і вчинене одним способом, належить розглядати як один продовжуваний злочин.

У цьому визначенні продовжуваного протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації вказується чотири основні його ознаки: єдність безпосереднього об'єкта, тотожність способу дій, наявність загальної мети і єдиного умислу.

Єдність безпосереднього об'єкта припускає посягання на одну форму власності (приватну, комунальну або державну).

Тотожність дій означає дворазове чи багаторазове вчинення дій, пов'язаних з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації, кожна з яких, узята окремо, утворює закінчений склад злочину, а всі разом вони представляють комплекс взаємозалежних дій, що складають у своїй сукупності один злочин. Крім того, багаторазові дії винного при продовжуваному протиправному заволодінні майном підприємства, установи, організації, відбуваються єдиним способом (шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації). При цьому мається на увазі юридична, а не фактична тотожність дій винного.

Третьою ознакою продовжуваного протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації є єдність мети. При цьому у винного вже при заволодінні першою частиною майна є умисел на заволодіння іншим майном підприємства, установи, організації аналогічним чином. Прикладом може слугувати проведення кількох фіктивних зборів акціонерів, на яких приймаються рішення щодо відчуження окремих частин майна підприємства.

Головною ознакою у цьому випадку є передбачення єдиного результату (мети дій) і спрямованість до нього злочинної діяльності. Про вказану мету злочинної діяльності в процесі кількарізкових злочинних дій і, відповідно, спрямованість умислу на протиправне заволодіння всім майном підприємства, установи, організації свідчать інші ознаки продовжуваного злочину.

Одним з них є вилучення майна з одного джерела (підприємства, установи, організації). Встановлення цієї обставини нерідко допомагає визначити наявність у злочинця єдиного умислу і загальної мети. Додатковою ознакою продовжуваного злочину нерідко виступає також незначний проміжок часу між окремими його епізодами. Очевидно, значний проміжок часу, що минув з моменту попереднього протиправного заволодіння майном може свідчити про відсутність єдиної мети [213].

На вирішення питання кваліфікації протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації як продовжуваного злочину впливає,

зокрема, вирішення питання співвідношення розмірів заподіяної майнової шкоди залежно від спрямованості умислу винної особи вчинити повторний чи продовжуваний злочин.

Для правильної кваліфікації декількох протиправних заволодінь майном, вчинених однією особою і спричинивших шкоду у великому розмірі, необхідно встановити, чи однакові ці заволодіння за способом їх вчинення чи різні, вчинені вони з умислом на великий розмір чи є самостійними. Якщо особа вчинила два чи більше тотожних (за об'єктом і за способом) протиправних заволодінь, що заподіяли в цілому шкоду у великому розмірі, то це дає підставу розглядати таку злочинну діяльність або як повторну, або як продовжувану. Кількаразові протиправні заволодіння майном підприємства, установи, організації, вчинені одним способом, що заподіяли шкоду у великих розмірах, за наявності умислу на заподіяння шкоди в таких розмірах, утворюють один продовжуваний злочин, який треба кваліфікувати за ознакою заподіяння шкоди у великих розмірах. Наявність у винного самостійного умислу на кожне з вчинених одним способом діянь охоплюється поняттям повторності, хоча б такими діями і була заподіяна в цілому шкода у великому розмірі.

Раніше вчинений злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, не може служити підставою для визнання наступного такого злочину повторним у тому випадку, коли за перше діяння було знято чи погашено судимість або винну особу звільнено від кримінальної відповідальності.

Хотілося б також звернути увагу на певні протиріччя, які є у чинному кримінальному законодавстві і стосуються загальних питань повторності злочинів та повторності у злочинах проти власності.

Так, у ст. 32 КК дається визначення спеціальної повторності. Стаття 67 КК в якості обтяжуючої покарання обставини має на увазі загальну повторність, оскільки спеціальна повторність не може виступати зазначеною обставиною, тому що врахована в конкретних складах злочинів у Особливій частині КК як кваліфікуюча ознака. Тому, на наш погляд, доцільно доповнити ст. 32 КК визначенням повторності злочинів як обтяжуючої покарання обставини.

Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, вчинене за попередньою змовою групою осіб. Відповідно до ч. 2 ст. 28 КК злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення.

Для визнання протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації вчиненим за попередньою змовою групою осіб необхідно, щоб змова відбулася до початку цього діяння (у період готування або безпосередньо перед замахом), але не на стадії замаху.

Кожен злочин, у тому числі і передбачений ст. 206-2 КК України, вчинений за попередньою змовою групою осіб, тим і небезпечний, що ще до його вчинення поєднуються зусилля декількох осіб для досягнення більш реального завдяки цьому злочинного результату.

Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, вчинене за попередньою змовою групою осіб, являє собою одну з форм співучасті в злочині. У зв'язку з цим виникає питання, чи охоплює вчинення такого заволодіння за попередньою змовою групою осіб діяльність усіх співучасників, які приймали участь у попередній змові, чи тільки дії виконавців злочину?

Вирішення цього питання тісно пов'язане з загальною конструкцією норми кримінального закону (ст. 29 КК), при якій тільки виконавство (співвиконавство) злочину кваліфікується безпосередньо за статтями Особливої частини. При цьому слід зазначити, що КК України у ст. 28 не містить вказівки на те, що злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб лише у випадку співвиконавства двох чи більше осіб, що є, на наш погляд, недоліком цієї норми.

Поняттям «виконавець злочину» охоплюється будь-яка особа, яка приймала безпосередню участь у виконанні такої дії, що утворює склад визначеного злочину. У силу цього протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації повинне кваліфікуватись за ознакою

вчинення його за попередньою змовою групою осіб лише тоді, коли ці особи взяли безпосередню участь у його виконанні. Це означає, що кожний з учасників при попередній змові безпосередньо вчинив такі дії або частину дій, що є складовими об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України. Це та ситуація, коли об'єктивну сторону конкретного злочину виконує не одна особа, а декілька осіб, що об'єднаними зусиллями, діючи організовано і спільно, виконують об'єктивну сторону злочину в повному обсязі. Так, при вчиненні протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації не обов'язково, щоб кожний зі співвиконавців безпосередньо вилучав майно з ведення власника. Для визнання учасника групи виконавцем цього злочину досить вчинення їм такої дії, що безпосередньо спрямована на досягнення загального злочинного результату – заволодіння майном (наприклад, особа вчиняє правочин з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації, а інші дії роблять співвиконавці).

Дії осіб, що безпосередньо не брали участь у виконанні протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, а обмежились спонуканням інших до такого злочину або тільки обіцяли (до початку заволодіння чи у момент його вчинення) сприяти такому діянню, повинні кваліфікуватись як дії інших співучасників – з посиланням на відповідні частини ст. 27 КК України.

Розглядаючи співвиконавство як самостійну форму співучасті, Ф.Г. Бурчак з достатніми до того підставами зазначає, що «спільні дії, при яких одна особа, діючи в процесі виконання злочину, навмисно допомагає іншій вчинити головну дію, повинні розглядатись як співвиконавство злочину. Оскільки така особа робить якусь частину об'єктивної сторони складу, передбаченого Особливою частиною, вона виходить за межі того, що охоплюється поняттям пособництва, і стає співвиконавцем» [23, с. 130].

Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, вчинене з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень.

Погроза вбивством чи заподіянням тяжких тілесних ушкоджень з зовнішньої сторони є різновидом психічного насильства. Частина 1 ст. 115 КК України містить визначення поняття «вбивства», під яким мається на увазі умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині. До тяжких тілесних ушкоджень відносяться: тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, каліцтво статевих органів, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя (ч. 1 ст. 121 КК України).

До характеристик вказаної погрози слід, на наш погляд, віднести її адресата, форми і зміст, а також такі критерії погрози як її наявність, конкретність і реальність.

Адресатом погрози може бути як власник, так і інші особи, у володінні, веденні чи під охороною яких знаходиться майно підприємства, установи чи організації. Незважаючи на те, що ст. 206-2 КК України не містить вказівки, яка б зазначала, що погроза може бути обернена і до інших осіб, зазначена погроза при може мати своєю метою залякування будь-яких осіб, які намагались перешкодити протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації.

Таким чином, відповідальність за досліджуване діяння за ознакою застосування погрози вбивством чи заподіянням тяжких тілесних ушкоджень настає не тільки тоді, коли вона була засобом подолання опору потерпілого, але і тоді, коли вона була засобом подолання перешкод до заволодіння майном у виді протидії зі сторони будь-якої особи. Цю обставину особливо важливо мати на увазі тоді, коли потерпілий, майном якого має намір заволодіти винний, міг знаходитись в такому стані, що для здійснення задуманого не було потреби застосування до нього ніякого насильства, або взагалі був відсутній у місці вчинення злочину. Однак якщо потреба в такому виникає в зв'язку зі спробою якої-небудь іншої особи перешкодити цим діям, то вчинене стосовно неї вже

зобов'язує кваліфікувати вчинене як протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, вчинене з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень.

Для визнання погрози наявною необхідно, щоб вона була виявлена зовні у будь-якій зрозумілій потерпілому та іншим особам формі, наприклад, усно, за допомогою відповідних жестів, міміки чи демонстрації будь-яких предметів, здатних заподіяти смерть чи тяжкі тілесні ушкодження (зброя тощо) і доводиться до свідомості потерпілого безпосередньо.

За своїм змістом погроза при протиправному заволодінні майном підприємства, установи, організації може полягати у певних діях, що спрямовані на залякування потерпілого, усвідомлення ним можливості негайного заподіяння смерті чи спричинення тяжких тілесних ушкоджень, або заподіяння їх через певний проміжок часу у випадку невиконання потерпілим висунутих винним вимог.

Конкретність погрози означає, що з її змісту повинно бути досить ясно, кому загрожував винний (адресна конкретика), а також чим саме (змістова конкретика) і яким чином він мав намір привести цю погрозу до виконання [19, с. 457].

Погроза вбивством чи заподіянням тяжких тілесних ушкоджень повинна бути реальною. Поняття та ознаки реальності аналогічних погроз можна подивитись у окремих постановках Пленуму Верховного Суду України.

Так, пункт 2 постанови «Про судову практику у справах про необхідну оборону» № 1 від 26.04.2002 р. зазначає, зокрема, що стан необхідної оборони виникає не лише в момент вчинення суспільно небезпечного посягання, а й у разі створення реальної загрози заподіяння шкоди. При з'ясуванні наявності такої загрози необхідно враховувати поведінку нападника, зокрема спрямованість умислу, інтенсивність і характер його дій, що дають особі, яка захищається, підстави сприймати загрозу як реальну. Перехід використовуваних при нападі знарядь або інших предметів від нападника до особи, яка захищається, не завжди свідчить про закінчення посягання [163].

Пункт 12 постанови «Про судову практику у справах проти власності» № 10 від 06.11.2009 р. зазначає, що погроза застосування насильства при розбої полягає в залякуванні негайним застосуванням фізичного насильства, небезпечного для життя і здоров'я потерпілого (погроза вбити, заподіяти тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження, легке тілесне ушкодження з розладом здоров'я чи незначною втратою працездатності, або вчинити певні дії, що у конкретній ситуації можуть спричинити такі наслідки), а при грабежі – насильства, що не є небезпечним для його життя чи здоров'я. Погроза при вимаганні має місце тоді, коли винна особа, висловлюючи її в будь-якій формі (словами, жестами, демонстрацією зброї тощо), бажає, щоб у потерпілого склалося враження, що якщо він протидіятиме винній особі або не виконає її вимог, то ця погроза буде реалізована. Це стосується і випадків, коли винна особа погрожує застосуванням предметів, які завідомо для неї не можуть бути використані для реалізації погроз (зіпсована зброя, макет зброї тощо), але потерпілий сприймає ці предмети як такі, що являють собою небезпеку для життя чи здоров'я. Така погроза може стосуватись як потерпілого, так і його близьких родичів і завжди містить у собі вимогу майнового характеру щодо передачі майна в майбутньому [165].

Узагальнення наведених у вказаних постановках Пленуму Верховного Суду України ознак реальності погрози дозволяє зробити висновок, що погроза вбивством чи заподіянням тяжких тілесних ушкоджень при протиправному заволодінні майном підприємства, установи, організації буде реальною, якщо має місце залякування негайним спричиненням вказаних наслідків або коли винна особа, висловлюючи погрозу у будь-якій формі (словами, жестами, демонстрацією зброї тощо), бажає, щоб у потерпілого склалося враження, що якщо він протидіятиме винній особі або не виконає її вимог, то ця погроза буде реалізована. При цьому необхідно враховувати поведінку нападника, зокрема спрямованість умислу, інтенсивність і характер його дій, що дають особі, якій погроза висловлюється, підстави сприймати її як реальну [163] [165].

Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, поєднане з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я.

Визначення насильства важливе для правильної кваліфікації протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації за відповідними частинами та відмежування цього складу злочину від злочинів проти життя та здоров'я особи.

Насамперед необхідно зазначити, що кожний (у всякому разі умисний) злочин є різновидом антисоціальної поведінки людини, яка посягає на життєво важливі умови існування людського співтовариства, може бути охарактеризована як спроба змінити насильницьким (неправовим) шляхом існуючий у цьому співтоваристві порядок відносин між людьми.

З таким розумінням насильства співвідноситься тлумачення загальнозживаного значення цього слова, що В. Далем характеризується як «дія соромлива, образлива, незаконна і свавільна» [52, с. 1218].

Однак, якщо будь-який умисний злочин являє собою насильницький спосіб вирішення протиріч між індивідуалістичними інтересами особи й інтересами суспільства, аж ніяк не кожен злочин поєднаний із застосуванням специфічного способу – насильства в кримінально-правовому значенні цього поняття [19, с. 459].

У теорії кримінального права існує питання щодо віднесення до насильства дій людини, яка безпосередньо не контактує з тілом іншої людини, проте заподіює їй фізичної шкоди (шляхом використання різних механічних пристроїв, хімічних речовин, цькування тварин на потерпілого тощо).

Проте такого роду поведінку винної особи не можна виключати з переліку насильницьких дій щодо потерпілого. У цьому випадку слід виходити з суб'єктивного ставлення у вину особі того, що вона вчинила. Вольова ознака вини такої особи охоплює собою бажання або свідоме припущення насильства щодо потерпілого шляхом опосередкованого його заподіяння.

Насильство як явище виникло і спочатку існувало у виді переважно прямого фізичного зіткнення сторін, що, як правило, полягало у силовому впливі

однієї людини на іншу. І сьогодні застосування грубої фізичної сили залишається досить поширеним способом вчинення ряду злочинів, причому не тільки в силу його ефективності, відносної легкості у реалізації і низькоінтелектуального рівня визначеної категорії злочинців, що здебільшого орієнтовані на застосування грубої фізичної сили для досягнення своїх цілей, але й у силу того, що саме дана форма насильства більш, ніж інша, виявляє наше генетичне споріднення з тваринами, яким крім як на свої ікла, пазурі і м'язи сподіватися більше нема на що [19, с. 459].

У кримінальному праві поняття «насильство» розглядається у двох аспектах: як дія і як наслідок такої дії. Тому при вирішенні питання кваліфікації конкретного діяння треба з'ясувати у якому контексті вжитий цей термін у диспозиції тієї чи іншої статті.

При цьому слід зазначити, що напад і насильство – не тотожні поняття. Напад, як правило, - це створення обстановки, яка зумовлює реальне застосування насильства до потерпілого з метою заволодіння його майном [81, с. 4].

Частина 2 ст. 206-2 КК України передбачає відповідальність за таке протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, яке, по-перше, поєднане з насильством, по-друге, це насильство не є небезпечним для життя і здоров'я особи. У цьому випадку під насильством слід розуміти процес застосування до потерпілого певних дій, а під відсутністю небезпеки для життя і здоров'я особи – суспільно небезпечні наслідки у виді певної шкоди здоров'ю потерпілого.

Насильство як процес – це активна, свідомо, суспільно небезпечна, протиправна, вольова поведінка. У фізичному плані таке насильство є актом, що безпосередньо переносить енергію на іншу людину або приводить предмети, до яких вона подається, у новий стан, а також їх пересування у просторі з подальшим впливом на іншу людину. Насильство як процес може виражатися в одному (поодинокому) русі тіла або їх множинності. Рухи тіла, які складають насильство, повинні мати цілеспрямований характер, а отже об'єднуватися

метою в єдиний вольовий акт поведінки. Мета насильства визначає, обмежує його обсяг та межі, обумовлює його предметний зміст.

Як зазначалось, необхідно розрізнати насильство як безпосередній фізичний вплив однієї людини на іншу та насильство з використанням технічних засобів, механізмів або інших сил (наприклад, підливання отрути у напій непомітно для потерпілого). Проте обидва цих процеси з точки зору кваліфікації злочину є рівнозначними. У випадку застосування останнього з названих видів насильства робота механізмів, дії сил природи або поведінка третіх осіб, використані злочинцем, є продовженням об'єктивної сторони злочину, часто вже є незалежними від волі суб'єкта і охоплюється поняттям причинного зв'язку між діями та шкідливими наслідками.

У теорії кримінального права фізичним насильством визнають умисне, протиправне застосування або використання фізичної сили, спрямоване на спричинення шкоди іншій людині проти її волі, а психічне насильство може проявитися і без проголошення погроз, а набути форми агресивного фізичного впливу на потерпілого чи його близьких або на їхнє майно з метою вимусити їх до вигідної зловмиснику поведінки [47, с. 4].

Фізичне насильство може бути як відкритим, так і таємним (напад ззаду, насильство щодо особи, яка знаходиться у безпорадному стані та ін.), або з використанням обману чи зловживання довірою (введення в організм отруйних та інших сильнодіючих речовин, насильство над психічно хворим, який не усвідомлює фактичного характеру дій, та ін.). Головне, що у всіх цих випадках злочинець усвідомлює, що заподіює фізичну шкоду всупереч дійсним потребам потерпілого, який не бажає чи не побажав би стати жертвою насильницького злочину [19, с. 460].

Таким чином, об'єктом насильства може бути будь-яка людина, незалежно від того усвідомлює вона вплив, що чиниться щодо неї, чи ні. При цьому суттєвою ознакою фізичного насильства незалежно від характеру дій, знарядь та засобів, що при цьому застосовуються, є енергетичний вплив безпосередньо на фізіологічну складову людини.

Частина 2 ст. 206-2 КК України передбачає як кваліфікуючу ознаку реальне застосування насильства, що не є небезпечним для життя і здоров'я потерпілого.

Що слід розуміти під насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я потерпілого, КК України роз'яснень не дає. Проте у даному випадку слід застосовувати положення п. 5 постанови Пленуму Верховного суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06.11.2009 р. № 10, згідно якого під насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого при грабежі, слід розуміти умисне заподіяння легкого тілесного ушкодження, що не спричинило короточасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності, а також вчинення інших насильницьких дій (завдання удару, побоїв, незаконне позбавлення волі) за умови, що вони не були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння. Такі насильницькі дії, вчинені під час грабежу, повністю охоплюються частиною другою статті 186 КК і додаткової кваліфікації за іншими статтями КК не потребують [165].

Отже, заподіяння при протиправному заволодінні майном підприємства, установи, організації насильства, що не є небезпечним для життя і здоров'я потерпілого, не потребує додаткової кваліфікації за злочини проти здоров'я особи.

Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень від 17 січня 1995 р. розуміють під тілесними ушкодженнями порушення анатомічної цілості тканин, органів та їх функцій, що виникає як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів – фізичних, хімічних, біологічних, психічних, поєднуючи тим самим у єдине ціле всі різноманітні форми насильницької поведінки [154].

Відповідно до зазначених Правил енергетичний вплив факторів зовнішнього середовища на органи і тканини людини, який порушує їхню анатомічну цілість чи фізіологічні функції, може бути класифіковано, у залежності від застосовуваних засобів, на фізичне, хімічне і біологічне. Фізичний вплив тягне заподіяння шкоди здоров'ю внаслідок дії кінетичної енергії якого-небудь предмета (удари твердими тупими і гострими предметами, застосування

вогнепальної зброї і вибухових пристроїв, падіння потерпілого з висоти, наїзди транспортними засобами, і т.п.), припускає використання для заподіяння шкоди здоров'ю дії високих і низьких температур, підвищеного і зниженого барометричного тиску, електричного струму, різних видів променистої енергії та ін. Хімічний вплив досягається шляхом використання різних отруйних і сильнодіючих речовин у рідкому, твердому чи газоподібному стані. Біологічний вплив полягає в зараженні потерпілого різного роду патогенними мікробами, бактеріальними токсинами, що викликають хворобливі стани організму [19, с. 461].

Поділ насильства на фізичне, хімічне та біологічне залежно від особливостей впливу на організм потерпілої особи ушкоджуючих факторів на кваліфікацію злочину не впливає. Проте з точки зору теорії кримінального права виникає питання, наскільки виправданим є віднесення хімічного та біологічного впливу на тіло іншої людини до різновидів насильства, оскільки цілком можлива ситуація, коли потерпілий самостійно вводить у свій організм ті чи інші речовини, про дію яких він не обізнаний, або взагалі не знає про їх наявність під час такого введення (наприклад, коли особа приймає без її відома додану до страви отруту). У цьому випадку безпосередній фізичний вплив тіла винного на тіло потерпілого відсутній. Однак при вирішенні питання віднесення вказаного діяння до насильства слід виходити з позиції, що поведінка потерпілого у наведеному прикладі не мала вольового характеру, тобто він не усвідомлював і не міг усвідомлювати факту введення до свого організму (хоч і своїми руками) сторонніх речовин.

Аналогічно слід визнавати насильством випадки застосування винною особою для спричинення потерпілому шкоди здоров'ю чи життю різного роду механічних пристроїв, сил природи тощо (наприклад, викопування глибокої ями та укриття її з метою потрапляння у неї потерпілої особи).

Психічний вплив на потерпілу особу, який призводить до спричинення шкоди її здоров'ю або життю, за наявності умислу на це винного, також слід визнавати насильством, оскільки такий вплив носить вольовий характер з боку

винного (наприклад, особа, знаючи про наявність у потерпілого тяжкого серцево-судинного захворювання, умисно доводить останнього до стресового стану з метою спричинити йому тяжку шкоду здоров'ю).

Отже, насильство, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого при протиправному заволодінні майном підприємства, установи, організації може носити характер фізичного, хімічного, біологічного, психічного впливу на потерпілу особу, застосування механічних пристроїв, сил природи та ін., що призводить до умисного спричинення останній легкого тілесного ушкодження, що не спричинило короткочасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності, а також може полягати у вчиненні інших насильницьких дій (завдання удару, побоїв, незаконне позбавлення волі) за умови, що вони не були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння.

Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень від 17 січня 1995 р. розуміють під короткочасним розладом здоров'я тривалістю понад шість днів, але не більше як три тижні (21 день). Під незначною стійкою втратою працездатності – втрату загальної працездатності до 10%. Легке тілесне ушкодження, що не спричинило короткочасного розладу здоров'я чи незначної стійкої втрати працездатності, – це ушкодження, що має незначні скороминущі наслідки, тривалістю не більш як шість днів [154].

Для кваліфікації діяння як протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, важливо встановити, що протидія потерпілого була спрямована на перешкоджання заволодінню майном (об'єктивний критерій), а застосоване до нього насильство мало на меті усунути цю протидію для безперешкодного захоплення цього майна (суб'єктивний критерій). Звідси випливає, що насильство при вчиненні протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації загалом випереджає заволодіння майном, виступаючи як засіб його вилучення, але в ряді випадків воно може йти після заволодіння майном, використовуючись для його утримання.

Таким чином, не має значення, коли було застосоване насильство – до заволодіння майном, одночасно з ним чи безпосередньо після його заволодіння. Важливо лише, щоб у всіх цих випадках насильство було засобом заволодіння цим майном або засобом його утримання.

Разом з тим, ми погоджуємось з тим, що відсутність законодавчого визначення понять «насильство», «фізичне насильство», «психічне насильство» призводить до неоднозначного і довільного їх тлумачення у правозастосовчій практиці [60, с. 8].

Насильницькі дії, які чиняться не для заволодіння майном підприємства, установи, організації, а з іншою метою, не можуть розглядатися як злочин, передбачений ч. 2 ст. 206-2 КК України, і потребують самостійної кваліфікації.

Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, поєднане з пошкодженням чи знищенням майна.

Пошкодженням майна визнається погіршення якості, зменшення цінності речі або приведення речі на якийсь час у непридатний за її цільовим призначенням стан. У разі пошкодження майна користування ним за його первісним призначенням неможливо або суттєво ускладнено без попереднього ремонту – при цьому реальна можливість відновлення колишніх якостей пошкодженої речі повинна зберігатись (інакше слід говорити про знищення майна). Пошкоджена річ лише частково, не в повному обсязі, втрачає свої споживчі характеристики та економічну цінність.

Знищення майна – це доведення його до повної непридатності щодо цільового призначення. Унаслідок знищення майно перестає існувати або повністю втрачає свою цінність і не може використовуватися за призначенням. Право власності на майно припиняється з моменту його знищення (ч. 1 ст. 349 ЦК). Якщо знищено майно, права на яке підлягають державній реєстрації, право власності на нього припиняється з моменту внесення за заявою власника змін до державного реєстру (ч. 2 ст. 349 ЦК).

Загальною для знищення і пошкодження майна ознакою є така негативна зміна фізичної структури речі, при якій ця річ повністю або частково, постійно

або тимчасово не може бути використана за своїм цільовим призначенням. Ця обставина негативно впливає на вартість зіпсованого майна, яка, в свою чергу, визначає масштаб (розмір) заподіяної майнової шкоди. Така властивість дає можливість законодавцю встановлювати відповідальність за дві зазначені форми поведінки в одній і тій самій статті КК [135, с. 189].

При цьому, на наш погляд, пошкодженням може бути лише таке майно підприємств, установ, організацій, яке відноситься до їх основних фондів (наприклад, ті засоби труда, що, знаходячись у сфері матеріального виробництва, безпосередньо беруть участь у виготовленні матеріальних благ (машини, устаткування і т. п.), створюють умови для здійснення виробничого процесу (виробничі будинки, спорудження, електромережі, трубопроводи й ін.), служать для збереження і переміщення предметів труда) [143].

Знищеним може бути будь-яке майно підприємств, установ, організацій, у тому числі, і цінні папери.

КК України не визначає мінімального розміру заподіяної шкоди при пошкодженні чи знищенні майна у разі спричинення якої повинна наставати кримінальна відповідальність за цією ознакою ч. 2 ст. 206-2 КК України.

Одним з видів тлумачення норм закону є системне, сутність якого полягає у з'ясуванні змісту правової норми шляхом встановлення її зв'язку з іншими нормами. Порівняльний аналіз ч. 2 ст. 206-2 КК України зі ст. 194 КК України свідчить про наступне.

Частина 1 ст. 194 КК України передбачає відповідальність за умисне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах. Згідно п. 3 примітки до ст. 185 КК України у статтях 185-191, 194 КК України у великих розмірах визнається злочин, що вчинений однією особою чи групою осіб на суму, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення злочину. Частина 2 ст. 206-2 КК України є спеціальною нормою щодо ст. 194 КК України. Вважаємо, що за логікою шкода від пошкодження чи знищення майна при протиправному заволодінні майном підприємства, установи, організації повинна

відповідати загальній нормі, тобто становити двісті п'ятдесят і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян на момент вчинення злочину. Частина 3 ст. 206-2 КК України передбачає відповідальність, зокрема, за заподіяння великої шкоди, яка, згідно примітки до цієї статті, становить п'ятсот і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Таким чином, за ч. 2 ст. 206-2 КК України за ознакою пошкодження чи знищення майна кваліфікуються дії особи у випадку заподіяння матеріальної шкоди на суму від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Частина 3 ст. 206-2 КК України передбачає такі особливо кваліфікуючі ознаки як вчинення злочину службовою особою з використанням службового становища або якщо заподіяно велику шкоду чи спричинено інші тяжкі наслідки.

Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, вчинене службовою особою з використанням службового становища.

Законодавець при конструюванні частини 3 ст. 206-2 КК України використав такий термін як «використання» службовою особою свого службового становища.

Дудоров О.О. визначає наступні способи злочинного використання службовою особою свого службового становища: а) використання винним своїх повноважень, тобто вчинення службовою особою дій, обумовлених її службовою компетенцією; б) використання службового авторитету, зв'язків з іншими службовими особами та інших фактичних можливостей по службі, обумовлених обійманням певної посади [64, с.712].

Разом з тим у інших нормах КК України, які передбачають відповідальність за заволодіння чужими предметами службовою особою, зазвичай вживається термін «зловживання» службовою особою своїм службовим становищем (ст.ст. 191, 262, 308, 357, 410 КК України).

На наш погляд під використанням службового становища слід розуміти не тільки зловживання цим становищем, а й перевищення службових повноважень службовою особою.

Перевищенням влади або службових повноважень визнається умисне вчинення службовою особою дій, які явно виходять за межі наданих їй прав чи повноважень. При вирішенні питання про те, чи є вихід за межі наданих прав або повноважень явним, суди мають враховувати, наскільки він був очевидним для службової особи і чи усвідомлювала вона протиправність своєї поведінки. При зловживанні службовим становищем службова особа незаконно, всупереч інтересам служби використовує надані їй законом права і повноваження [164].

Під перевищенням влади або службових повноважень треба розуміти: а) вчинення дій, які є компетенцією вищестоящої службової особи цього відомства чи службової особи іншого відомства; б) вчинення дій, виконання яких дозволяється тільки в особливих випадках, або з особливого дозволу, або з додержанням особливого порядку, – за відсутності цих умов; в) вчинення одноособово дій, які могли бути вчинені лише колегіально; г) вчинення дій, які ніхто не має права виконувати або дозволяти (пп. 4, 5 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 р. № 15 [164]).

Частина 3 ст. 206-2 КК України не визначає додаткових ознак службової особи, тобто на кваліфікацію цього діяння не впливає, чи здійснює вона функції представника влади чи місцевого самоврядування, обіймає постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, або ж є службовою особою юридичної особи приватного права.

Відповідальність за ч. 3 ст. 206-2 КК України настає у службової особи самого підприємства, установи чи організації або ж службової особи органів державної влади, органів місцевого самоврядування у випадку зловживання службовим становищем чи перевищення службових повноважень, що обумовило протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації.

Досліджуючи зазначену особливо кваліфікуючу ознаку, необхідно звернути увагу на питання щодо кваліфікації дії службової особи, що

використовує для вчинення досліджуваного злочину у якості виконавців підлеглих осіб, які усвідомлюють злочинний характер наказу чи розпорядження цієї службової особи. У ч.4 ст.41 КК закріплене правило про наступне – особа, що виконала явно злочинний наказ або розпорядження, за діяння, вчинені з метою виконання такого наказу або розпорядження, підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах. За загальним правилом, дії службової особи, що віддала такий наказ підлеглий особі, повинно кваліфікувати як організацію або підбурювання вчинення злочину [134, с. 94].

Разом із тим особливістю злочинної поведінки при вчиненні цього злочину є те, що службова особа може використовувати для вчинення об'єктивної сторони протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації підлеглих їй по службі осіб. Згідно п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду від 08.10.2004 № 15 «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів», а саме що «дії керівників підприємств, установ, організацій, які віддали підлеглим службовим особам наказ, вказівку, розпорядження підписати чи подати до податкових органів недостовірні (фальсифіковані) звіти, баланси, декларації, розрахунки або не сплачувати податки, збори, інші обов'язкові платежі взагалі чи сплатити їх не в повному обсязі, а також дії службових осіб, які виконали такі незаконні наказ, вказівку чи розпорядження, мають кваліфікуватися за ст. 212 КК як дії виконавців цього злочину, вчиненого за попередньою змовою групою осіб» [159]. Таким чином, підлегла особа, що усвідомлено виконала злочинний наказ службової особи при вчиненні досліджуваного злочину, підлягає відповідальності за відповідною частиною ст. 206-2 КК України як виконавець цього злочину за умови, що вона виконала частину об'єктивної сторони цього злочину. Якщо підлегла особа, виконувала на виконання наказу або розпорядження службової особи деякі інші функції, що не були безпосередньо спрямовані на виконання об'єктивної сторони цього злочину, її дії треба кваліфікувати з посиланням на ч. 4 або ч. 5 ст. 27 КК України як підбурювання або пособництво у вчиненні злочину. Дії службової особи у

цьому випадку треба кваліфікувати за ч. 3 ст.206-2 КК України, як виконавство у безпосередньому вчиненні об'єктивної сторони цього злочину.

Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, якщо воно заподіяло велику шкоду.

Згідно примітки до ст. 206-2 КК України матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Погоджуємось з авторами, які зазначають на логічну непослідовність криміналізації протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації в частині заподіяння шкоди різних розмірів, оскільки ні ч. 1, ні ч. 2 ст. 206-2 КК України не визначає розміри шкоди, завданої розглядуваним злочином [78, с. 68].

На сьогоднішній день не розроблено методики оцінки заподіяної матеріальної шкоди внаслідок протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. На наш погляд, ця шкода повинна оцінюватись вартістю майна того підприємства, установи, організації, яким протиправно заволоділи.

Традиційно для комплексної оцінки вартості підприємства у світовій практиці господарювання використовуються три підходи: дохідний (прибутковий), витратний (майновий), порівняльний (ринковий) та інтегрований [112, с. 414].

Вважаємо, що для кримінально-правової оцінки заподіяної матеріальної шкоди від злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, необхідно використовувати один з методів витратного підходу – метод балансової вартості. Він передбачає, що вартість підприємства дорівнює різниці між вартістю активів, відображених у балансі підприємства, та вартістю зобов'язань [112, с. 415].

Поняттям «велика шкода» повинна охоплюватись лише вартість майна підприємства, установи, організації, яким протиправно заволоділи, а не шкода, яка підлягає у таких випадках повному відшкодуванню за цивільним позовом (упущена вигода, витрати на відновлення порушеного права тощо).

При визначенні розміру великої шкоди необхідно враховувати зношування чи дефектність майна підприємства, установи, організації на основі даних бухгалтерського обліку або товарознавчої експертизи.

Пункт 5 підрозділу 1 «Особливості справляння податку на доходи фізичних осіб» розділу XX «Перехідні положення» ПК України визначає: якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV ПК України для відповідного року [151].

Зазначене положення відтворює зміст ст. 22.5 Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22 травня 2003 р. [160], який діяв з 1 січня 2004 р. до набрання чинності ПК України.

Наявність податкових соціальних пільг не впливає на розмір покарань чи адміністративних стягнень у виді штрафу, якщо останній визначений у відповідних санкціях у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян. Не впливає це і на вирішення питання про те, чи є те або інше діяння, вчинене до 1 січня 2004 р., караним у кримінальному чи адміністративному порядку та кваліфікацію цих правопорушень [113].

Разом з тим, при визначенні чи є те або інше діяння, вчинене після 1 січня 2004 р., караним у кримінальному чи адміністративному порядку та при кваліфікації цих правопорушень, якщо відповідним законом настання відповідальності чи кваліфікація обумовлені певною кількістю неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, необхідно виходити не з 17 гривень, а з розміру податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV ПК України для відповідного року: податкова соціальна пільга визначається у розмірі, що дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць),

встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, - для будь-якого платника податку, тобто вираховується за формулою: податкова соціальна пільга = прожитковий мінімум для працездатної особи * 50 / 100 [113].

Стаття 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» від 23 листопада 2018 р. встановлює прожитковий мінімум для працездатних осіб з 1 січня 2019 р. – 1921 гривню [156]. Відповідно, податкова соціальна пільга у 2019 році становитиме 960 грн. 50 коп.

Виходячи з суми податкової соціальної пільги великою шкодою при протиправному заволодінні майном підприємства, установи, організації у 2019 р. визнається 480 тис. 250 грн. і більше. Відповідно шкода при пошкодженні чи знищенні майна у разі вчинення досліджуваного злочину для кваліфікації його за ч. 2 ст. 206-2 КК України у 2019 р. повинна становити від 240 тис. 125 грн. до 480 тис. 249 грн.

Для визнання протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації таким, що заподіяло великої шкоди, необхідно, щоб розмір шкоди охоплювався умислом винного. Це, звичайно, не означає, як правильно зауважує Н.Ф. Кузнєцова, що особа повинна передбачати з точністю до одиниці, на яку суму буде заподіяно велику шкоду [108, с. 112]. Для кваліфікації протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації за цією ознакою досить загального усвідомлення винним того, що його дії заподіюють великої шкоди.

Встановити умисел винного на протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації із завданням великої шкоди можливо лише з урахуванням всіх обставин конкретної справи. Доказом дійсної спрямованості умислу особи на такого роду діяння може служити, наприклад, розмір статутного фонду підприємства, установи, організації тощо. Інакше кажучи, висновок суду про замах особи на вчинення злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, із заподіянням великої шкоди потерпілому повинний ґрунтуватись не на припущенні, а на обставинах, які підтверджують безсумнівно спрямованість умислу винного на таке протиправне заволодіння майном.

У випадку, коли умисел особи щодо розміру майна підприємства, установи, організації, яким вона протиправно заволодівала, був неконкретизованим (винний передбачав настання матеріальної шкоди, але не мав точного уявлення про її розміри), відповідальність повинна визначатись за фактичними наслідками.

Кваліфікація за ознакою великої шкоди залежить і від законодавчої конструкції норми про відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Ця особливість стосується, головним чином, випадків кількарізних діянь і полягає в тому, що ці кількарізні дії особи, спрямовані до єдиного злочинного результату, наприклад, заподіяння великої шкоди, утворюють один продовжуваний злочин, за умови їх вчинення одним способом. Якщо ж зі зміною способу дії змінюється склад злочину, така зміна, незважаючи на загальну спрямованість волі винного до заподіяння великої шкоди, порушує єдність дій. Тому одним протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації, що заподіяло велику шкоду, повинні визнаватись такі кількарізні заволодіння, що заподіяли в цілому зазначені збитки, які були вчинені одним способом за наявності єдиного загального умислу.

Умисел на протиправне заволодіння майном підприємств, установи, організації, що заподіяв велику шкоду, може бути реалізований не тільки однією особою, але і спільними зусиллями декількох осіб. У зв'язку з цим виникає питання, як кваліфікувати дії таких співучасників – залежно від розміру шкоди, заподіяної спільними діями співучасників, чи від вартості майна підприємств, установи, організації, яке дісталось кожному з них? Рішення цього питання залежить від встановлення умислу кожного зі співучасників на заподіяння загальної великої шкоди.

У тих випадках, коли кожний із співучасників брав безпосередню участь у протиправному заволодінні майном підприємства, установи, організації, що заподіяло велику шкоду, або сприяв у цьому виконавцю злочину, дії всіх співучасників повинні кваліфікуватись залежно суми заподіяної шкоди.

Дещо по-іншому вирішується питання тоді, коли велика шкода заподіяна у результаті вчинення декількох епізодів протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, вчинених за попередньою змовою групою осіб, окремі учасники якої брали участь не у всіх епізодах. Правильна кваліфікація такого діяння залежить від змісту вини кожного із співучасників, а не від загальної суми заподіяної шкоди, яка виявилась результатом ряду епізодів, у яких брали участь не всі члени групи.

Отже, кожен співучасник протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації підлягає кримінальній відповідальності у межах свого умислу за ту шкоду, що була заподіяна за його особистого сприяння чи особистої участі у спільному діянні.

При визначенні суми заподіяної шкоди треба виходити з прямих збитків, тобто з фактичної вартості майна підприємства, установи, організації, а не з суми, призначеної судом до стягнення у порядку цивільного судочинства. Остання може бути меншою (частина майна може бути повернута винним) чи більшою (вартість майна плюс сума упущеної вигоди) від фактичної вартості майна, яким протиправно заволоділи. У цьому випадку треба казати про кримінально-правову шкоду як ознаку об'єктивної сторони протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, яка охоплює лише вартість фактичну вартість майна, на відміну від загальної шкоди, що складається з вартості майна і наслідків, які виходять за межі складу злочину: упущена вигода тощо.

Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, що спричинило інші тяжкі наслідки. Інші тяжкі наслідки – оціночне поняття, зміст якого необхідно розкривати за допомогою аналізу наукових поглядів з цього питання, системного аналізу кримінально-правових норм та практики їх застосування.

Киричко В.М. та О.І. Перепелиця розуміють під іншими тяжкими наслідками смерть потерпілого, близької йому людини чи іншої особи, самогубство, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, припинення роботи

підприємства, масове звільнення з роботи його працівників тощо. Берзін П.С. до цього переліку додає заподіяння середньої тяжкості тілесних ушкоджень хоча б двом особам, а так само заподіяння смерті чи тяжких тілесних ушкоджень третім особам, заподіяння великої матеріальної чи іншої шкоди третім особам. Хруслова Л. зазначає, що під тяжкими наслідками слід розуміти необережне заподіяння потерпілому чи його близьким родичам тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, необережне позбавлення їх життя, а так само необережне заподіяння смерті чи тяжких тілесних ушкоджень третім особам, заподіяння великої матеріальної чи іншої шкоди третім особам. Ришелюк А.М. додає до цього вимушене звільнення з роботи багатьох людей [192, с. 152-158].

Разом з тим, вирішуючи зміст особливо кваліфікуючої ознаки у виді інших тяжких наслідків, до неї слід додати, на нашу думку, й таку ознаку, як заподіяння організаційної шкоди, яка може полягати, зокрема, у приниженні (підриві) авторитету чи ділової репутації такого суб'єкта господарювання, зниженні обсягів виробництва та / або реалізації продукції, необхідності перепрофілювання підприємства, вимушене звільнення з роботи працівників тощо [192, с. 157], а також розрив договірних зобов'язань з іншими суб'єктами господарювання, що тягне за собою як безпосереднє заподіяння матеріальної шкоди, так і заподіяння такої шкоди у майбутньому.

Суб'єктивне ставлення винної особи до інших тяжких наслідків протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації характеризується змішаною формою вини. У зв'язку з цим виникають питання кваліфікації цього злочину за сукупністю з рядом інших злочинів. При цьому слід враховувати, що в одних випадках (наприклад, при умисному заподіянні смерті потерпілому) суб'єктивна сторона цього злочину виражається в прямому умислі і такі дії кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених ч. 3 ст. 206-2 і відповідною частиною ст. 115 КК України.

В інших випадках (наприклад, при самогубстві потерпілого), психічне ставлення винної особи до суспільно небезпечних наслідків виражається у формі необережності. У цьому випадку кваліфікувати такі дії особи необхідно за ч. 3

ст. 206-2 КК України, тобто за ознаками настання інших тяжких наслідків. Схожу думку підтримує й П.П. Андрушко, який, при характеристиці інших тяжких наслідків протидії законній господарській діяльності, зазначає, що необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження, а також вбивство з необережності при протидії законній господарській діяльності охоплюється такою ознакою, вказаною у ч. 3 ст. 206 КК, як заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, і додаткової кваліфікації за ст. 119 або ст. 128 КК не потребує [98, с. 501].

Анкетування практичних працівників правоохоронних органів підтверджує відсутність єдиних критеріїв при визначенні поняття «інші тяжкі наслідки» у ст. 206-2 КК України. Зокрема, під цими наслідками 20,1 % опитаних вважають завдання хоча б одній людині тяжких тілесних ушкоджень; 22,3 % – завдання хоча б одній людині тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень; 9,2 % – завдання хоча б одній людині будь-яких тілесних ушкоджень; 32,5 % – завдання хоча б одній людині тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень або спричинення великої матеріальної шкоди; 15,9 % – завдання хоча б одній людині будь-яких тілесних ушкоджень або спричинення великої матеріальної шкоди.

Ці цифри підтверджують, що застосування оціночних понять у кримінально-правових нормах далеко не завжди є виправданим, оскільки надає можливості довільного тлумачення певних фактів правозастосувачем, а отже може призводити до різної правової оцінки одних й тих самих діянь.

На доцільність конкретизації поняття «інші тяжкі наслідки» у контексті ст. 206-2 КК України вказують й інші дослідження [191, с. 157].

На нашу думку доцільно диференціювати кримінальну відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у різних частинах ст. 206-2 КК України залежно від спричинених і при цьому формально визначених наслідків.

На наш погляд, до інших тяжких наслідків протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації слід віднести спричинення: загибелі

з необережності однієї чи більше людей; самогубства потерпілого чи іншої особи; тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній людині; середньої тяжкості тілесних ушкоджень хоча б одній людині; великої матеріальної шкоди третім особам; припинення роботи суб'єкта господарювання; масове звільнення з роботи працівників; заподіяння суттєвої організаційної шкоди суб'єкту господарювання; розірвання довгострокових договірних зобов'язань з іншими суб'єктами господарювання тощо.

Необхідно зазначити, що заподіяння тяжких наслідків є оціночним поняттям і повинно вирішуватися у кожному конкретному випадку на підставі наявних у справі доказів, а в необхідних випадках і шляхом проведення відповідних судових експертиз.

Таким чином, ч. 2 ст. 206-2 КК України передбачає відповідальність за вчинення дій, передбачених ч. 1 цієї статті: 1) повторно (загальна повторність); 2) за попередньою змовою групою осіб (кваліфікується лише за наявності співвиконавства); 3) з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень (настає не тільки тоді, коли погроза була засобом подолання опору потерпілого, але і тоді, коли вона була засобом подолання перешкод до заволодіння майном у виді протидії зі сторони будь-якої особи); 4) поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я (може носити характер фізичного, хімічного, біологічного, психічного впливу на потерпілу особу, застосування механічних пристроїв, сил природи та ін., що призводить до умисного спричинення останній легкого тілесного ушкодження, що не спричинило короточасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності, а також може полягати у вчиненні інших насильницьких дій (завдання удару, побоїв, незаконного позбавлення волі) за умови, що вони не були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння); 5) поєднані з пошкодженням чи знищенням майна (погіршення якості, зменшення цінності майна або приведення майна на якийсь час у непридатний за її цільовим призначенням стан; доведення майна до повної непридатності щодо цільового призначення).

Частина 3 ст. 206-2 КК України передбачає такі особливо кваліфікуючі ознаки як вчинення злочину службовою особою з використанням службового становища (на кваліфікацію діяння не впливає, чи здійснює така особа функції представника влади чи місцевого самоврядування, обіймає постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, або ж є службовою особою юридичної особи приватного права) або якщо заподіяно велику шкоду (п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян) чи спричинено інші тяжкі наслідки (загибель з необережності однієї чи більше людей; самогубство потерпілого чи іншої особи; тяжкі тілесні ушкодження хоча б одній людині; середньої тяжкості тілесні ушкодження хоча б одній людині; велика матеріальна шкода третім особам; припинення роботи суб'єкта господарювання; масове звільнення з роботи працівників; заподіяння суттєвої організаційної шкоди суб'єкту господарювання; розірвання довгострокових договірних зобов'язань з іншими суб'єктами господарювання тощо).

3.2. Покарання за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації

У теорії кримінального права дослідження закономірностей побудови санкцій має не менш важливе значення, ніж побудова диспозицій. Завдання кримінального закону полягає не тільки в тому, щоб визначити, що саме карається, важливо знати, в якій кількості та якості повинно бути призначено покарання за відповідний злочин [58, с. 54]. Інститут покарання виступає одним з базових інститутів кримінального права, що обумовлено його провідним значенням у боротьбі зі злочинністю та здатністю виконувати превентивні функції. Проте, таке значення покарання не є безумовним, його ефективність залежить від багатьох чинників. Надмірна, невинуватана суворість покарання за будь-яку неправомірну дію, замість позитивного ефекту, завжди тягне за собою страх, озлобленість людини, усвідомлення того, що для держави вона не є цінністю, невіру у здатність державного апарату захистити її права та законні інтереси. Надто ж м'які, гуманні покарання створюють ілюзію безкарності, сприяють погіршенню криміногенної ситуації. Отже, основою дієвості покарання є відповідність його суворості тяжкості вчиненого правопорушення, врахування характеристик особи злочинця, наявності або відсутності обтяжуючих обставин тощо. В сучасній кримінально-правовій науці все більше утверджується розуміння санкції не лише як несприятливого наслідку (заходу впливу, що тягне виключно негативні наслідки). Засоби соціального контролю не повинні асоціюватися винятково з примусом, оскільки сучасний світ перейшов до розуміння права як засобу та результату соціального компромісу, що дає можливість визнати наявність заохочувальних санкцій взагалі, та в кримінально-правовому сенсі, зокрема [150, с. 33].

Питаннями дослідження покарання за злочини займалися багато вчених, зокрема, такі, як М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, І.Г. Богатирьов, Ю.А. Демидов, Т.А. Денисова, В.І. Зубкова, В.В. Іванова, В.Є. Квашиш, В.М. Кудрявцев, В.А. Ломако, В.Т. Маляренко, В.А. Нерсесян, А.Х. Степанюк, В.М. Трубников, В.І. Тютюгін та ін.

Наука кримінального права встановлює, що застосування покарання

виступає у якості методу правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку із вчиненням злочину. Як зазначає Т.А. Денисова покарання не тільки може, але й повинно слугувати відновленню особистості з правослухняною поведінкою, оскільки традиційно вважається, що поведінка людини в цілому залежить від її моральної основи, переконань та уподобань [56, с. 16]. Чинний КК закріпив у ч. 1 ст. 50 законодавче визначення покарання, відповідно до якого воно є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Відомий російський вчений-криміналіст М.С. Таганцев ще на початку ХХ століття зазначав, що «діяння, щоб стати злочинним, у сенсі кримінально-караного, повинно бути заборонене законом під страхом покарання, при чому цей страх не повинен бути чимось відстороненим, не повинен бути фантомом, який тільки лякає того, хто посягає на норми права, а повинен бути реально відчутним наслідком такого посягання, дійсним покаранням як проявом того особливого юридичного відношення, яке виникає між каральною владою та ослушником велінь авторитетної волі законодавця» [186, с. 397].

Разом з тим ми підтримуємо сучасних науковців, зокрема, М. Хавронюка, який зазначає, що «основна ідея полягає у тому, щоб зробити кримінальний закон більш стабільним, більш відповідним принципам юридичної визначеності та зв'язаності кримінального права положеннями про основні права людини, більш гуманними для потерпілих та осіб, які оступились на своєму життєвому шляху, водночас суворим для тих, хто ставиться до злочинної діяльності як до бізнесу» [209, с.135].

Метою покарання виступають наступні складові: кара; виправлення засудженого; запобігання вчиненню нових злочинів засудженим; запобігання вчиненню злочинів іншими особами. Ці положення сформульовані і у ч. 2 ст. 50 КК, відповідно до якої покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

Не ставлячи за мету дослідження змісту наведених складових мети покарання, зазначимо загальноприйняті наукові погляди, відповідно до яких

метою кари виступає призначення та реалізація конкретного покарання до особи, яка вчинила злочин. Забезпечення цієї мети – обов'язкова відповідь держави на вчинений злочин. Виправлення являє собою такі зміни особистості засудженого, коли він позбавляється негативних рис та установок, що можуть обумовити його готовність до суспільно небезпечної та протиправної поведінки. Запобігання вчиненню нових злочинів засудженим (спеціальна превенція) полягає у тому, щоб попередити можливість вчинення нових злочинів особами, які вже вчинили злочини і відбувають покарання. Запобігання вчиненню злочинів іншими особами (загальна превенція) досягається: невідворотністю покарання; наявністю в кримінальному законодавстві санкцій; судовим розглядом справи; публічністю вироку; правовою пропагандою; високим рівнем правової культури тощо [170].

Доречною в контексті досліджуваного питання є точка зору Г. Злобіна, відповідно до якої «при проведенні профілактичних заходів, спрямованих на протидію злочинності, необхідно враховувати особливості кримінального покарання, розглядати його не лише як реалізацію санкції кримінального закону, але й як самодостатній засіб попередження злочинності. Це може проявлятися у визначенні співрозмірності покарання та злочину, його адекватності вчиненому та наслідках застосування» [73, с. 205].

Диференціація відповідальності та індивідуалізація покарання, які тривалий час залишаються предметом глибоких наукових досліджень і лежать в основі закріплення у законодавстві можливих виду та міри відповідальності, що тягне порушення певної норми, а також процесу призначення покарання.

Диференціація відповідальності втілюється законодавцем у правових приписах, у яких встановлюються можливі правові наслідки неправомірної поведінки суб'єкта. Причому диференціація відповідальності у кримінальному праві завжди охоплює диференціацію підстав кримінальної відповідальності, а також виду та обсягу останньої. Тобто, в основі диференціації знаходиться характер суспільної небезпечності посягання та особа винного. Таким чином, спостерігається подвійний зв'язок: вид санкції, її зміст визначаються законодавцем не довільно, а на основі об'єктивних даних. З іншого боку, від виду

санкції, її змісту залежить і те, які дані за справою та яким чином повинні враховуватись у процесі вибору міри кримінально-правового впливу [106, с. 132]. Особі, що визнана винною у скоєнні злочину, покарання призначається у межах, встановлених законом. А отже, вибір форм та засобів реагування на вчинене винним, застосування засобів кримінально-правового впливу переважно зумовлено тими потенційними можливостями, які закладені у відповідній санкції законодавцем. Тому важливо не лише встановити в законі вичерпний перелік видів злочинів, але й надати суворо витримані, взаємоузгоджені, пропорційні тяжкості злочину й особі злочинця санкції. Їх розмір повинен бути таким, щоб, з однієї сторони, суддя не був загнаний у надто вузькі рамки, а з іншої сторони – щоб цей простір не був зайвим, не породжував суб'єктивізму, що має місце, коли законодавцем допускається надто великий розрив між мінімальними та максимальними межами санкції. Ступінь визначеності санкції і надає певної свободи суб'єкту застосування права під час вибору виду й міри покарання. Причому у науковій літературі з загальної теорії права та теорії кримінального права немає єдності щодо видів санкцій за ступенем їх визначеності. Деякі науковці зазначають, що кримінальне законодавство знає лише два види санкцій: відносно-визначені та альтернативні. Інші ж вказують на наявність чотирьох видів, а саме, абсолютно-визначених, відносно-визначених, альтернативних та відсильних [180, с. 356].

Зокрема, Алексєєв С.С. та Хахуліна К.С. виділяють три види санкцій: абсолютно-визначені (в яких у чіткій формі встановлюється вид та розмір покарання, що застосовується до злочинця); відносно-визначені (встановлюють мінімальну та максимальну, або тільки максимальну межу можливого покарання); альтернативні (через з'єднально-роз'єднувальні сполучники перелічують кілька видів негативних наслідків, з яких суб'єктом застосування права обирається лише один) [2, с. 164] [212, с. 287]. Інші, крім вказаних вище видів, виокремлюють ще й кумулятивні санкції, які передбачають об'єднання кількох видів покарань (основного та додаткового) [26, с. 68] [188, с. 278].

Але можна сказати, що перелічені точки зору не стільки суперечать одна одній, скільки є взаємодоповнюючими. Тому, як найбільш поширений, детальний та обґрунтований, можна прийняти за основу поділ санкцій на чотири види. Аналіз санкцій норми, яка встановлює кримінальну відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ч. 1 – виправні роботи на строк до двох років або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років; ч. 2 – позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років; ч. 3 – позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна) дозволяє стверджувати, що вони відносяться до відносно-визначених та одночасно альтернативних, тобто передбачають декілька видів та розмірів покарань, що надає суб'єкту правозастосування достатню свободу.

Санкції чинної редакції ст. 206-2 КК України передбачають три основних (виправні роботи, обмеження волі та позбавлення волі на певний строк) та два додаткових покарання (позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю та конфіскація майна). Окремі науковці у системі заходів протидії злочинності найефективнішими покараннями називають позбавлення волі та обмеження волі [220, с. 12]. Можливо, така позиція є виправданою щодо осіб, які вчинили умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини проти життя і здоров'я, а також повторно чи за попередньою змовою у складі групи (злочинної організації). У разі ж вчинення протиправного діяння вперше (за умови, що умисний злочин не посягає на вказані вище цінності), в одиночку, такі суворі заходи кримінального впливу навряд чи є доцільними.

На сучасному етапі одним із наслідків концепції суворого покарання в нашій країні є традиційно висока питома вага покарання у виді позбавлення волі (понад 30%) і один з найвищих у світі показників числа засуджених до цього

заходу з розрахунку на кількість населення.

Проте ми підтримуємо точку зору, згідно якої головним при визначенні покарання у санкціях норм є не стільки його суворість, скільки подальша невідворотність відповідальності та відповідність суворості покарання ступеню тяжкості вчинених протиправних дій. Окремими науковцями робиться висновок, який ми повністю підтримуємо, про недостатню ефективність цього виду покарання і необхідність перегляду кримінальної політики держави у бік її послідовного пом'якшення [217, с. 9].

До речі, питання про засудження до позбавлення волі у країнах Східної Європи неодноразово розглядалось на засіданнях профільних комітетів Ради Європи, де, зокрема, зазначалось, що ситуація із засудженими до позбавлення волі в Україні і Росії приблизно однакова, а, наприклад, коефіцієнт утримання у пенітенціарних закладах у Франції (за чисельністю населення майже не відрізняється від України) становить 86,4 особи на 100 тис. населення, тоді як аналогічний показник у Росії перевищує 700 чоловік на 100 тис. (тобто перевищує майже у 10 разів), а в Україні – 447 осіб на 100 тис. населення [120, с. 71-72].

Загалом на сьогоднішній день актуальною є потреба у приведенні положень національного законодавства, яке встановлює юридичну відповідальність за злочини, що не спричиняють значної шкоди охоронюваним суспільним відносинам, у відповідність із європейськими стандартами, згідно з якими за скоєння таких правопорушень пріоритет надається застосуванню фінансових санкцій.

На сьогодні все частіше принципи гуманізму і справедливості визначають стратегію кримінальної політики більшості сучасних демократичних держав. Зокрема, для цих країн загальною є тенденція до формування багатокількісної системи прийомів і способів здійснення кримінально-правового впливу, що не обмежуються виключно примусом і характеризуються орієнтацією на більш широке використання реабілітаційно-заохочувальних заходів, зменшення числа

вироків, пов'язаних із реальним позбавленням волі, заміни каральних заходів превентивними [150, с. 17].

Маляренко В.Г., точку зору якого ми підтримуємо, обґрунтовує доцільність встановлення санкцій, не пов'язаних з позбавленням волі, наступним: 1) ці санкції вважають більшою мірою адекватними певним різновидам злочинів (переважно незначним), а також певним категоріям злочинців; 2) вони сприяють реабілітації злочинця та його інтеграції в суспільство; 3) реалізація цих санкцій потребує менших витрат, ніж ув'язнення; 4) вони ведуть до зменшення кількості ув'язнених і таким чином сприяють посиленню виправного впливу на засуджених; 5) є можливість проведення значно більшої кількості реабілітаційних програм, ніж у закритих закладах. У цьому випадку можна говорити про справжню індивідуалізацію покарання [117, с. 32-44].

На підтвердження цієї позиції свідчить і практика призначення судами України покарання за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Так, аналіз вироків судів за скоєння злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, які були винесені протягом 2014-2018 рр., свідчить про індивідуальний підхід до призначення покарання у кожному випадку з урахуванням всіх обставин справи та особи засудженого. Судами переважно призначаються покарання у виді позбавлення волі на певний строк з позбавленням права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю. При цьому строк призначеного позбавлення волі у всіх досліджених вироків не перевищував п'яти років, у тому числі, і за вчинення злочинів, передбачених ч. 3 ст. 206-2 КК України, мінімальною межею санкції якої і є п'ять років позбавлення волі. Такий термін призначеного позбавлення волі дозволяє судам застосовувати до засуджених ст. 75 КК України і звільняти їх від покарання з випробуванням.

Так, наприклад, Городищенський районний суд Черкаської області ухвалив: визнати Д. винним у вчиненні кримінального правопорушення (злочину), передбаченого ч. 1 ст. 14, ч. 3 ст. 206-2 КК України та призначити покарання у

виді 5 (п'яти) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських та організаційно-розпорядчих функцій на підприємствах, в установах, організаціях усіх форм власності строком на 3 (три) роки. Визнати Д. винним у вчиненні кримінального правопорушення (злочину), передбаченого ч. 3 ст. 358 КК України та призначити покарання у виді 2 (двох) років позбавлення волі. Визнати Д. винним у вчиненні кримінального правопорушення (злочину), передбаченого ч. 3 ст. 206-2 КК України та призначити покарання у виді 5 (п'яти) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських та організаційно-розпорядчих функцій на підприємствах, в установах, організаціях усіх форм власності строком на 3 (три) роки. На підставі ст. 70 КК України остаточне покарання визначити за сукупністю злочинів шляхом поглинення більш суворим покаранням менш суворого, а саме: покаранням, призначеним за вироком за злочин, передбачений ч. 3 ст. 206-2 КК України у виді 5 (п'яти) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських та організаційно-розпорядчих функцій на підприємствах, в установах, організаціях усіх форм власності строком на 3 (три) роки, покарання, призначені за цим вироком за злочини, передбачені ч. 1 ст. 14, ч. 3 ст. 206-2 КК України у виді 5 (п'яти) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських та організаційно-розпорядчих функцій на підприємствах, в установах, організаціях усіх форм власності строком на 3 (три) роки та ч. 3 ст. 358 КК України у виді 2 (двох) років позбавлення волі, і остаточну міру покарання Д. призначити у виді 5 (п'яти) років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських та організаційно-розпорядчих функцій на підприємствах, в установах, організаціях усіх форм власності строком на 3 (три) роки. На підставі ст. 75 КК України, звільнити Д. від відбування призначеного покарання, якщо він протягом трирічного іспитового строку не вчинить нового злочину і виконає покладені на нього обов'язки. На підставі ст. 76 КК України

покласти на Д. обов'язки: періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання та роботи. Додаткове покарання, призначене за цим вироком у виді позбавлення права обіймати посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських та організаційно-розпорядчих функцій на підприємствах, в установах, організаціях усіх форм власності, строком 3 (три) роки, підлягає реальному виконанню [94].

Системний аналіз кримінального законодавства України свідчить про наступне. Оскільки злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, за своїми ознаками схожий зі злочинами проти власності, то доцільним буде порівняння санкцій досліджуваного злочину з санкціями злочинів, передбачених розділом VI Особливої частини КК України, у першу чергу, з шахрайством.

Так, злочин, передбачений ч. 1 ст. 190 КК України, карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років.

За вчинення ж злочину, передбаченого ч. 1 ст. 206-2 КК України, встановлене, як зазначалось, покарання у виді виправних робіт на строк до двох років або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років.

Отже, санкція ч. 1 ст. 190 КК України передбачає більшу кількість основних видів покарань, ніж ч. 1 ст. ст. 206-2 КК України, хоча при цьому останній злочин, на думку законодавця, є більш тяжким (середньої тяжкості, на відміну від злочину невеликої тяжкості, передбаченого ч. 1 ст. 190 КК України).

Вважаємо такий підхід до пеналізації протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації цілком виправданим, оскільки, на відміну від шахрайства, передбаченого ч. 1 ст. 190 КК України, предметом якого може бути у 2018 р. і майно вартістю від 176 грн. 20 коп., досліджуваний злочин має

більший ступінь суспільної небезпеки через фактично значно більшу вартість предмета заволодіння.

Частина 2 ст. 206-2 КК України серед інших містить такі кваліфікуючі ознаки як погроза вбивством та насильство, що не є небезпечним для життя і здоров'я. При цьому санкція передбачає за таке діяння покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років.

КК України у ч. 1 ст. 129 передбачає відповідальність за погрозу вбивством, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози, і встановлює за це діяння покарання у виді арешту на строк до шести місяців або обмеження волі на строк до двох років.

Такий підхід до пеналізації діянь, передбачених ч. 1 ст. 129 та ч. 2 ст. 206-2 КК України, відповідає співвідношенню ступенів суспільної небезпеки цих злочинів, оскільки при протиправному заволодінні майном підприємства, установи, організації шкода заподіюється не одному, а декільком об'єктам одночасно (зокрема, господарській діяльності, власності, здоров'ю особи).

Близьким за об'єктивними та суб'єктивними ознаками протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації, поєднаному з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, є грабіж, поєднаний з таким насильством (ч. 2 ст. 186 КК України), санкція якого передбачає позбавлення волі на строк від чотирьох до шести років.

Отже, на думку законодавця, грабіж з наведеною вище обтяжуючою обставиною є тяжким злочином, а протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації – злочином середньої тяжкості. Вважаємо, що такий підхід не відповідає співвідношенню ступенів суспільної небезпеки цих злочинів, оскільки основна відмінність між ними – предмет. При вчиненні злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, вартість майна завжди потенційно є вищою, ніж при грабежі, а тому ступінь небезпеки цих злочинів немає суттєвих відмінностей.

Вважаємо, що строк позбавлення волі при протиправному заволодінні майном підприємства, установи, організації, поєднаному з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, повинен становити, як і при грабежі, від чотирьох до шести років.

Однією з кваліфікуючих ознак ч. 3 ст. 206-2 КК України є заподіяння великої шкоди, яка, згідно примітки до цієї статті, становить п'ятсот і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Карасться таке діяння позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Частина 3 ст. 190 КК України передбачає за шахрайство, вчинене у великих розмірах (двісті п'ятдесят і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до восьми років, а в особливо великих розмірах (шістсот і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 4 ст. 190 КК України)) – від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна.

Таким чином, законодавець по різному визначає розміри можливої матеріальної шкоди як наслідку схожих за об'єктивними та суб'єктивними ознаками злочинів (ч. 3 ст. 206-2, чч. 3, 4 ст. 190 КК України). У зв'язку з цим призначене покарання за спричинення однакової за розмірами матеріальної шкоди при усіх інших схожих ознаках цих злочинів може суттєво різнитись. Наприклад, за спричинення шкоди у розмірі п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян при шахрайстві мінімальне основне покарання становить три роки позбавлення волі, у той час, як аналогічна шкода при протиправному заволодінні майном підприємства, установи, організації передбачає мінімальне основне покарання п'ять років позбавлення волі.

Вважаємо, що з метою уніфікації застосування кримінального закону доцільно у схожих за об'єктивними та суб'єктивними ознаками злочинах використовувати тотожні поняття і, відповідно, встановлювати співрозмірні санкції за тотожні діяння. Пропонуємо у ст. 206-2 КК України передбачити у ч.

2 відповідальність за спричинення великої шкоди (двісті п'ятдесят і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), а у ч. 3 – за спричинення особливо великої шкоди (шістсот і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), та, згідно такої диференціації відповідальності, встановити санкції співрозмірні з санкціями тотожних злочинів проти власності.

Висновки до Розділу 3.

Результати дослідження, проведеного у третьому розділі, дозволяють визначити особливості кваліфікуючих, особливо кваліфікуючих ознак протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації та покарання за це діяння.

Повторність протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації є загальною. Оскільки злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, за своїми ознаками подібний до корисливих злочинів проти власності вважаємо, що його доцільно включити до переліку злочинів, вказаних у п. 1 примітки до ст. 185 КК України.

Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації слід кваліфікувати за попередньою змовою групою осіб у випадку його вчинення двома або більше виконавцями. Це означає, що кожний з учасників при попередній змові безпосередньо вчинив такі дії або частину дій, що є складовими об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України.

Відповідальність за досліджуване діяння за ознакою застосування погрози вбивством чи заподіянням тяжких тілесних ушкоджень настає не тільки тоді, коли погроза була засобом подолання опору потерпілого, але і тоді, коли вона була засобом подолання перешкод до заволодіння майном у виді протидії зі сторони будь-якої особи.

Насильство, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, при протиправному заволодінні майном підприємства, установи, організації може носити характер фізичного, хімічного, біологічного, психічного впливу на

потерпілу особу, застосування механічних пристроїв, сил природи та ін., що призводить до умисного спричинення останній легкого тілесного ушкодження, що не спричинило короткочасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності, а також може полягати у вчиненні інших насильницьких дій (завдання удару, побоїв, незаконного позбавлення волі) за умови, що вони не були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння.

Пошкодженням майна визнається погіршення якості, зменшення цінності майна або приведення майна на якийсь час у непридатний за її цільовим призначенням стан; знищення майна – це доведення майна до повної непридатності щодо цільового призначення.

Частина 3 ст. 206-2 КК України не визначає додаткових ознак службової особи як суб'єкта цього злочину, тобто на кваліфікацію діяння не впливає, чи здійснює така особа функції представника влади чи місцевого самоврядування, обіймає постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, або ж є службовою особою юридичної особи приватного права.

Згідно примітки до ст. 206-2 КК України матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. На сьогоднішній день не розроблено методики оцінки заподіяної матеріальної шкоди внаслідок протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. На наш погляд, ця шкода повинна оцінюватись вартістю майна того підприємства, установи, організації, яким протиправно заволоділи. Вважаємо, що для кримінально-правової оцінки заподіяної матеріальної шкоди від злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, необхідно використовувати метод балансової вартості.

На наш погляд, до інших тяжких наслідків протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації слід віднести спричинення: загибелі з необережності однієї чи більше людей; самогубства потерпілого чи іншої особи; тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній людині; середньої тяжкості

тілесних ушкоджень хоча б одній людині; великої матеріальної шкоди третім особам; припинення роботи суб'єкта господарювання; масове звільнення з роботи працівників; заподіяння суттєвої організаційної шкоди суб'єкту господарювання; розірвання довгострокових договірних зобов'язань з іншими суб'єктами господарювання тощо.

Санкції за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації відносяться до відносно-визначених та одночасно альтернативних, тобто передбачають декілька видів та розмірів покарань, що надає суб'єкту правозастосування достатню свободу при індивідуалізації покарання. Вони передбачають три основних (виправні роботи, обмеження волі та позбавлення волі на певний строк) та два додаткових покарання (позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю та конфіскація майна).

На наш погляд, відповідальність за досліджуване діяння доцільно узгодити зі схожими за ознаками злочинами проти власності та встановити санкції співрозмірні з санкціями тотожних злочинів проти власності.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації дозволило сформулювати ряд висновків, що носять як науково-теоретичний, так і прикладний характер, зокрема:

1. Проведений історико-правовий аналіз кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації дозволяє виділити чотири етапи її розвитку: перший – відсутність норми про кримінальну відповідальність за це діяння – до 1845 р.; другий – 1845-1917 рр. – наявність такої норми, проте з такою обов'язковою ознакою, як спосіб – напад з насильством; третій – 1917-2013 рр. – відсутність вказаної спеціальної норми; четвертий – 2013 р. по теперішній час – наявність такої норми з обов'язковим способом вчинення діяння – шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації.

2. Підставами криміналізації протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації у сучасних умовах виступають: 1) високий ступінь суспільної небезпеки цього діяння; 2) значні розміри матеріальних збитків від нього; 3) несприятливий стан і динаміка; 4) необхідність кримінально-правового запобігання досліджуваному діянню; 5) наявність ефективної системи правоохоронних органів та судів, спроможних реагувати на вчинення злочинів, передбачених ст. 206-2 КК України.

3. З позиції законодавця основним безпосереднім об'єктом протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації є суспільні відносини у сфері господарської діяльності, оскільки ст. 206-2 розміщена у розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК України. Проте дослідження об'єктивних та суб'єктивних ознак цього злочину дозволяє стверджувати про його тотожність зі злочинами проти власності корисливої спрямованості, а саме, з грабежом, розбоєм та шахрайством, у зв'язку з чим

вважаємо, що основним безпосереднім об'єктом протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації є право власності.

4. Додатковим безпосереднім обов'язковим об'єктом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, у разі вчинення його з обтяжуючими чи особливо обтяжуючими обставинами виступають: життя, здоров'я людини, право власності (чч. 2 та 3), суспільні відносини, які складають зміст та основні напрямки правильної діяльності окремої ланки державного і громадського апарату або окремих підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, а також авторитет органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій (ч. 3).

5. Предметом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, виступає майно підприємств, установ, організацій у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів. Спеціальним потерпілим від цього злочину виступають засновники, учасники, акціонери, члени підприємств, установ, організацій.

6. Під заволодінням як обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК, мається на увазі активна поведінка (дія), а саме вилучення майна підприємства, установи, організації з володіння, розпорядження, користування власника або особи, якій воно ввірене на законній підставі, на користь винного або інших осіб і збагачення його або інших осіб за рахунок цього майна. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони досліджуваного злочину є настання злочинних наслідків – зменшення майна власника і збагачення за його рахунок винного, тобто заподіяння майнової шкоди власникові. Між заволодінням та майновою шкодою власника підприємства, установи, організації повинен бути необхідний причинно-наслідковий зв'язок, тобто шкода спричиняється протиправним заволодінням, а не іншими діями чи обставинами.

7. Для об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК, обов'язковою ознакою є спосіб його вчинення – шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів

підприємства, установи, організації. До документів у ст. 206-2 КК відносяться, зокрема, документи, передбачені Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 р.

8. Найближчими за конструкцією і, відповідно, суміжними з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації діяннями є злочини проти власності корисливої спрямованості, передбачені ст.ст. 185, 186, 190 КК України. При цьому одним з основних критеріїв їх відмежування є спосіб як обов'язкова ознака цих злочинів.

9. Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України (крім особливо кваліфікуючої ознаки у ч. 3), загальний. Тобто це фізична осудна особа, яка вчинила протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації і досягла на момент вчинення віку шістнадцяти років.

10. Стаття 206-2 КК України у переліку корупційних злочинів згідно примітки до ст. 45 КК України не зазначена. Оскільки цей злочин у разі його вчинення службовою особою з використанням службового становища за об'єктивними та суб'єктивними ознаками схожий зі злочином, передбаченим ст. 191 КК України, то його доцільно віднести до корупційних.

11. Злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, вчиняється з прямим умислом, тобто особа під час вчинення злочинних дій усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх діянь (те, що вона посягає на чужу власність – майно підприємства, установи або організації, не маючи права на неї), передбачає неминучість настання суспільної шкоди охоронюваним законом інтересам (матеріальну шкоду власнику підприємства, установи або організації) і бажає їх настання. Оскільки протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації вчиняється з корисливим мотивом, його доцільно визначити у диспозиції ст. 206-2 КК України як обов'язкову ознаку цього злочину.

12. Частина 2 ст. 206-2 КК України передбачає відповідальність за вчинення дій, передбачених ч. 1 цієї статті: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб; 3) з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних

ушкоджень; 4) поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я; 5) поєднані з пошкодженням чи знищенням майна.

13. Частина 3 ст. 206-2 КК України передбачає такі особливо кваліфікуючі ознаки як вчинення злочину службовою особою з використанням службового становища або якщо заподіяно велику шкоду чи спричинено інші тяжкі наслідки.

14. З метою уникнення зайвого використання оціночного поняття «інші тяжкі наслідки» пропонуємо диференціювати кримінальну відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у різних частинах статті залежно від формально визначених наслідків.

15. Санкції ст. 206-2 КК України передбачають три основних (виправні роботи, обмеження волі та позбавлення волі на певний строк) та два додаткових покарання (позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю та конфіскація майна). З метою уніфікації застосування кримінального закону доцільно передбачити відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у разі спричинення шкоди у великих (двісті п'ятдесят і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) та особливо великих розмірах (шістсот і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), та передбачити за такі наслідки санкції співрозмірні з санкціями тотожних злочинів проти власності.

16. Одержані результати дослідження дозволяють запропонувати наступні зміни та доповнення до КК України:

- 1) виключити з КК України ст. 206-2;
- 2) доповнити КК України ст. 190-1 у наступній редакції:

Стаття 190-1. Рейдерство

1. Протиправне з корисливих мотивів заволодіння майном підприємства, установи, організації у тому числі частками, цінними паперами, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації, -

карається штрафом до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або службовою особою з використанням службового становища, або спричинили шкоду у великих розмірах, -

караються штрафом від десяти до двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від чотирьох до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років.

3. Ті самі дії, поєднані з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я, або якщо вони спричинили шкоду у особливо великих розмірах, -

караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

За умови доповнення КК України ст. 190-1 у такій редакції потреби внесення доповнень у примітку до ст. 185 КК України немає, оскільки ст. 190-1 ввійде до передбаченого пп. 1, 3, 4 чинної редакції примітки переліку статей «189-191», «185-191».

3) примітку до ст. 45 КК викласти у такій редакції: «Корупційними злочинами відповідно до цього Кодексу вважаються злочини, передбачені статтями 190-1, 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академія прокуратури України (збірник наукових праць) Збірник праць. 2009. 400 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10140.html> (дата звернення 19.10.2018).
2. Алексеев С.С. Государство и право: Начальный курс. Москва, 1994. 190 с.
3. Алехина А.В. Криминальное рейдерство: уголовно-правовой и криминологический аспекты: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Нижний Новгород, 2013. 210 с.
4. Андреева Л.А., Волженкин Б.В. Некоторые вопросы квалификации хищений социалистического имущества. *Вопросы совершенствования предварительного следствия: сборник статей. Ин-т усовершенствования следств. работников органов прокуратуры и МВД.* 1974. Вып. 3. С. 137-152.
5. Андрушків Б.М., Вовк Ю.Я., Дудкін П.Д. [та ін.]. Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва. Антирейдерство. Тернопіль, 2008. 424 с.
6. Антонюк Н.О. Кримінальна відповідальність за заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2006. 219 с.
7. Антонюк Н.О. Кримінально-правова охорона власності: навч. посібник. Львів, 2012. 514 с.
8. Артюх М.О. Поняття та сутність «рейдерства». *Південноукраїнський правничий часопис.* 2014. № 3. С. 52-54.
9. Бабанін С.В. Морально-правові передумови встановлення в Україні кримінальної відповідальності за «рейдерство». *Морально-етичні засади реформування кримінального законодавства України:* матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 10 квіт. 2015 р.). Дніпропетровськ, 2015. С. 73-76.
10. Бабанін С.В. Об'єкт рейдерства. *Актуальні проблеми вітчизняної*

юриспруденції. *Науковий збірник*. 2016. Вип. 2. С. 126-128.

11. Бабич Т. Рейдерство в Україні – загроза національній безпеці. URL: <http://vesche.kiev.ua/journal/2105/> (дата звернення 19.10.2018).

12. Бантишев О.Ф. Злочини у сфері службової діяльності (питання кваліфікації): навч. посібник. Київ, 2002. 127 с.

13. Баранова Ю. Методологічні правила визначення порівнюваності правових об'єктів. *Юридичний вісник*. 2013. № 2. С. 16-19.

14. Берлач Ю.А. Адміністративно-правове забезпечення протидії «рейдерству» в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2014. 205 с.

15. Беліков О. Рейдерство в Україні - реалії сьогодення. *Юридичний журнал*. 2014. №1. С. 56-68.

16. Біляк Ю.В. Стратегія превентивного захисту корпорації проти «рейдерської» атаки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 13. С. 43-47.

17. Богатирьов І.Г. «Рейдерство» в Україні: міф чи реальність. *Вісник прокуратури*. 2007. № 11. С. 124-128.

18. Бойко А.М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження): монографія. Львів, 2008. 380 с.

19. Бойцов А.И. Преступления против собственности. Санкт-Петербург, 2002. 775 с.

20. Борисов Ю.Д. Рейдерские захваты. Узаконенный разбой. Санкт-Петербург, 2008. 224 с.

21. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія. Львів, 2013. 712 с.

22. Бурбело О.А. Рейдерські загрози та економічна безпека суб'єктів господарювання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2015. № 3. С. 221-233.

23. Бурчак Ф.Г. Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы. Киев, 1986. 208 с.

24. Варналій З.С., Мазур І.І. «Рейдерство» в Україні: передумови та шляхи

подолання. *Стратегічні пріоритети*. 2007. № 2 (3). С. 129-136.

25. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.

26. Веремеенко И.И. Административно-правовые санкции. Москва, 1975. 192 с.

27. Види та функції службових осіб за чинним кримінальним кодексом України URL: https://knowledge.allbest.ru/law/2c0a65625b3bd68a4c43b89521316c26_0.html (дата звернення 19.10.2018).

28. Винокуров С. Актуальні питання запобігання та протидії рейдерству. *Шляхи подолання рейдерства: удосконалення законодавства та посилення реагування правоохоронних органів на протиправні дії його організаторів і виконавців: матеріали комітетських слухань, проведених 17 вересня 2008 року*. Київ, 2008. 127 с.

29. Волинець Р. Система злочинів у сфері господарської діяльності з урахуванням останніх змін кримінального законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 184-189.

30. Волков Б.С. Мотивы преступлений. (Уголовно-правовое и социально-психологическое исследование). Казань, 1982. 152 с.

31. Гавриш С.Б. Теоретические предпосылки исследования объекта преступления. *Право и политика*. 2000. № 11. С. 4-15.

32. Гега П.Т., Опак К.М. Взаємозв'язок корупції та рейдерства: проблеми протидії. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. Київ, 2013. Вип. 2 (30). С. 93-101.

33. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення 19.10.2018).

34. Грек Б.М. Кримінально-правова характеристика об'єктивної сторони рейдерства та його відмінність від суміжних злочинів. *Адвокат*. 2009. № 9. С. 7-11.

35. Грек Б.М., Грек Т.Б. Поняття та історичні передумови розвитку «рейдерства» в Україні. *Адвокат*. 2010. № 9. С. 29-34.
36. Гринишин О.А. Розмежування «вимагання» із суміжними складами злочинів, що посягають на свободу договору. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Серія Право. Випуск 41. Том 2. С. 117-121.
37. Грищенко Н.М. Витоки та сучасний стан кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 168-170.
38. Грищенко Н.М. Відображення механізму правоутворення та правотворчості кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Актуальні питання протидії злочинності у сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матер. II міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 березня 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 401-406.
39. Грищенко Н.М. Застосування законодавчої бази при кримінальній відповідальності за рейдерство крізь призму досвіду країн СНД. *Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15-16 червня 2018 р.). Харків, 2018. С. 56-58.
40. Грищенко Н.М. Об'єкт протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Правова система в умовах розвитку соціально-правової держави: питання теорії і практики*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Черкаси, 24-25 листопада 2016 р.). Черкаси, 2016. С. 165-166.
41. Грищенко Н.М. Окремі об'єктивні ознаки протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 190-197.
42. Грищенко Н.М. Окремі об'єктивні ознаки протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 25 листопада 2016 р.). Одеса, 2016. С. 50-52.

43. Грищенко Н.М. Особливості об'єкта протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 144-146.
44. Грищенко Н.М. Поняття рейдерства в законодавстві України. *Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку та права*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 14 травня 2018 р.). Полтава, 2018. Ч. 4. С. 55-56.
45. Грищенко Н.М. Порівняльно-правовий аналіз кримінального законодавства держав – членів СНД щодо відповідальності за рейдерство. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 2. Частина 2. С. 42-46.
46. Грищенко Н.М. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 258-262.
47. Гуня І.І. Кримінально-правова характеристика насильницьких злочинів проти власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2012. 19 с.
48. Гуторова Н. Щодо встановлення кримінальної відповідальності за «рейдерство». *Юридичний радник*. 2007. № 2. С. 6-9.
49. Гуторова Н.А. Преступления в сфере хозяйственной деятельности: Раздел VII Особенной части Уголовного кодекса Украины с научно-практическим комментарием. Харків, 2003. 256 с.
50. Гуторова Н.О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України: Монографія. Харків, 2001. 412 с.
51. Дагель П.С., Михеев Р.И. Установление субъективной стороны преступления: учеб. пособие. Владивосток, 1972. 32 с.
52. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. Москва: Терра, 1994. Т. 2. 1218 с.
53. Дацюк В.Б. Криміногенні процеси у сфері корпоративних відносин: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2015. 254 с.

54. Демидов Ю.А. Умысел и его виды по советскому уголовному праву: автореф. дис... канд. юрид. наук; 12.00.08. Москва, 1964. 19 с.
55. Демидова Л.М. Проблеми кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок): теорія, закон, практика: монографія. Харків, 2013. 752 с.
56. Денисова Т.А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій: автореф. дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2010. 38 с.
57. Денисова Т.А. Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз: монографія. Запоріжжя, 2007. 340 с.
58. Денисова Т.А., Філей Ю.В. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності: монографія. Київ, 2008. 176 с.
59. Дзюба Ю.П. Кримінальна відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (аналіз складу злочину) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2008. 20 с.
60. Дітріх О.І. Насильство у складах корисливих посягань на власність за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2009. 18 с.
61. Дорохіна Ю.А. Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження: монографія. Київ, 2016. 744 с.
62. Дудоров О.О. Визначення підакцизних товарів як предмета злочину. *Вісник прокуратури*. 2003. № 1 (19). С. 64-68.
63. Дудоров О.О. Група осіб за попередньою змовою як форма співучасті у злочині. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2015. № 3. С. 130-138.
64. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія. Київ, 2003. 924 с.
65. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Законодавство України про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності – час визначитися

зі стратегією розвитку. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2. С. 215-263. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/16_%D0%94%D1%83%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2.pdf (дата звернення 19.10.2018).

66. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навчальний посібник / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.

67. Егорова Н. А. Уголовная ответственность юридических лиц за коррупционные преступления. *Уголовное право*. 2003. № 2. С. 25-26.

68. Ємельянов М.В. Кримінальна відповідальність за шахрайство: монографія. Харків, 2014. 176 с.

69. Живко З.Б. «Рейдерство»: фермент ринкової економіки: монографія. Львів, 2009. 270 с.

70. Збірник нормативно-правових актів Верховного Суду України (у кримінальних справах) : інформаційно-довідкове видання / автори упорядники Алфьоров С.М., Людвік В.Д., Примаченко В.Ф., Терещенко А.І., Шаблистий В.В.; за заг. ред. В.В. Шаблистого. Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2013. 324 с.

71. Здоронок Г. Хозяйственный спор или рейдерство? *Юридическая практика*. 2008. № 18-19. 29 апреля. С. 28-30.

72. Зелений О. Прокурорський нагляд як засіб протидії рейдерським захопленням підприємств. *Вісник прокуратури*. 2010. № 10. С. 22-27.

73. Злобин Г.А. Основания и принципы криминализации общественно-опасных деяний. *Основание Уголовно-правового запрета*. Москва: Наука, 1982. С. 204-205.

74. Злобин Г.А., Келина С.Г. Некоторые теоретические вопросы криминализации общественно опасных деяний. *Проблемы правосудия и уголовного права: Собрание науч. трудов*. Москва: ИГиП АН СССР, 1978. С. 102–119.

75. Ісар І.В. Рейдерство в Україні: причини виникнення та шляхи подолання. URL: http://www.rusnauka.com/2_ANR_2010/Pravo/12_57137.doc.htm (дата звернення 19.10.2018).

76. Ісар І.В., Сташко С.І. Недружнє захоплення, як один з способів поглинання підприємств в Україні URL: http://www.rusnauka.com/9_DN_2010/Economics/61382.doc.htm (дата звернення 19.10.2018).

77. Історія держави і права України. Частина 1: Підруч. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 ч. / [А.Й. Рогожин, М.М. Страхов, В.Д. Гончаренко та ін.]. Київ: Ін юре, 1996. 368 с.

78. Калмикова Є.В. Недоліки конструювання ст. 206-2 КК України та проблеми кваліфікації протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Досудове розслідування в Україні: сучасний стан та шляхи підвищення ефективності*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 29 травня 2015 р.). Миколаїв, 2015. С. 23-25.

79. Кальман О.Г. Протидія незаконному рейдерству: питання криміналізації. *10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 13-14 жовтня 2011 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків, 2011. С. 301-304.

80. Камлик М.І., Погорецький М.А., Шеломенцев В.П. «Рейдерство» в Україні: сутність та засоби протидії. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 17. С. 69-88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2007_17_6 (дата звернення 19.10.2018).

81. Карп'юк М.В. Насильницькі злочини проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща: порівняльний аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.08. Львів, 2016. 20 с.

82. Кісілюк Е.М. Кримінально-правова основа протидії «рейдерству». *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 1. С. 111-114.

83. Коваленко А.В. До питання рейдерства в Україні. *Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 березня 2017 р.). У 2-

х ч. Дніпро, 2017. Ч. 1. С. 175-177.

84. Колесник М.А. Зарубіжний досвід протидії «рейдерству» та можливості його використання в Україні. *Право і безпека*. 2010. № 5. С. 11-16.

85. Коментар до Кримінального кодексу України URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/220.php> (дата звернення 19.10.2018).

86. Коментар до Кримінального кодексу України URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/372.php> (дата звернення 19.10.2018).

87. Коржанський М.Й. Кримінальне право України: Частина Особлива. Київ: Генеза, 1998. 592 с.

88. Коржанський М.Й. Об'єкт і предмет злочину: Монографія. Дніпропетровськ: Юрид. акад. МВС: Ліра ЛТД, 2005. 252 с.

89. Коробеев А.И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и педализации. Владивосток: Дальневосточный ун-т, 1987. 268 с.

90. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / За ред. М.І. Хавронюка. Київ: Москаленко О. М., 2019. 464 с.

91. Корыстные преступления против собственности. URL: <https://refdb.ru/look/3824964.html> (дата звернення 19.10.2018).

92. Кримінальна справа № 2601/16072/12. *Архів Голосіївського районного суду м. Києва*.

93. Кримінальна справа № 653/3368/14-к. *Архів Генічеського районного суду Херсонської області*.

94. Кримінальна справа № 691/1095/18. *Архів Городищенського районного суду Черкаської області*.

95. Кримінальне право України. Загальна частина. / Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько та ін.; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. Київ: Юридична думка, 2004. 352 с.

96. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник / І. І. Митрофанов. Кременчук: Видавець «ПП Щербатих О. В.», 2009. 646 с.

97. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В.

Сташиса, В.Я. Тація. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.

98. Кримінальне право України. Особлива частина: Підруч. для студентів юрид. ВНЗ / Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко. С.Я. Лихова та ін.; за ред. проф. П.С. Матишевського, С.С. Ячейка, П.П. Андрушка. Київ: Юрінком Інтер. 1999. 891 с.

99. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник / М.І.Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.

100. Кримінальне право України. Особлива частина: Посібник для підготовки до іспитів / Г.В. Андрусів, О.Ф. Бантишев, Б.В. Романюк. Київ: Вид. Паливода А.В., 2002. 292 с.

101. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Харків: Право, 2010. 456 с.

102. Кримінальне право. Загальна частина : мультимедійний навчальний посібник. URL: http://www.naiiu.kiev.ua/books/mpn_krum_pravo_zag/Files/Leks/T4/T4_Pl.html.

103. Кримінальне право: Особлива частина: підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Київ: Дакор, 2013. 786 с.

104. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 19.01.2019).

105. Кримінальний кодекс Української РСР / *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1961. № 2. Ст. 14.

106. Кругликов Л.Л., Васильевский А.В. Дифференциация ответственности в уголовном праве. Санкт-Петербург, 2002. 300 с.

107. Кудрявцев В.Н., Дагель П.С., Злобин Г.А. и др. Основания уголовно-правового запрета. Москва: Наука, 1982. 304 с.

108. Кузнецова Н.Ф. Значение преступных последствий. Москва, 1958. 219 с.

109. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. Київ, 2008. 639 с.
110. Курс советского уголовного права. Часть особенная. Т. 4 / отв. ред. проф. Н. А. Беляев. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1978. 558 с.
111. Курс уголовного права. Том 1. Общая часть: Учение о преступлении. Учебник для вузов / под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: ИКД «Зерцало-М», 2002. 624 с.
112. Лаговська О. Оцінка вартості підприємства: аналіз підходів та методів. *Економічний аналіз*. 2012. Вип. 10. Ч. 2. С. 414-417.
113. Лист Верховного суду України від 30.12.2003 № 5-13н387. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/v0387700-03/print> (дата звернення 19.10.2018).
114. Литвак О., Кучеренко І. Проблема «рейдерства» очима кримінолога і цивіліста. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 3. С. 40-45.
115. Макашвили В.Г. Волевой и интеллектуальный элементы умысла. *Советское государство и право*. 1966. № 7. С. 104-111.
116. Малиновский А.А. Сравнительное правоведение в сфере уголовного права. Москва, 2002. 376 с.
117. Малярченко В.Т. Про соціальну зумовленість і справедливість покарання. *Вісник Верховного Суду України*. 2002. № 3 (31). С. 32–44.
118. Мамонов К.А., Величко В.А. Визначення «рейдерства»: теоретичні підходи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 6. С. 79-82.
119. Матишевський П.С. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник для студентів юридичних вузів і факультетів. Київ, 2001. 120 с.
120. Махінчук В. Принцип економії репресії у новому Кримінальному кодексі України – важлива запорука адекватності покарання. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 11. С. 69–72.

121. Миненок М.Г., Миненок Д.М. Корысть. Криминологические и уголовно-правовые проблемы. Санкт-Петербург, 2001. 256 с.
122. Мойсик В. Проблеми законодавчого врегулювання протидії «рейдерству» в Україні. *Шляхи подолання рейдерства: удосконалення законодавства та посилення реагування правоохоронних органів на протиправні дії його організаторів і виконавців*: матеріали комітетських слухань, проведених 17 вересня 2008 року. Київ, 2008. 127 с.
123. Навроцький В.О. Наступність кримінального законодавства України (порівняльний аналіз КК України 1960 р. та 2001 р.). Київ, 2001. 272 с.
124. Наконечна І.М. Поняття кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих) ознак складу злочину. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 313-317.
125. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства / за ред. М.І. Хавронюка. 2-ге вид., переробл. і допов. К.: ВД «Дакор», 2017. 522 с.
126. Незнайко С.В. Суб'єкт умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства. URL: <http://uad.exdat.com/docs/index-772866.html?page=2> (дата звернення 19.10.2019).
127. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. Київ: Дакор, 2008. 1428 с.
128. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 кн. / за заг. ред. М.О. Потєбенька, В.Г. Гончаренка. Київ: ФОРУМ, 2001. Кн. 1. 393 с.
129. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 кн. / за заг. ред. М.О. Потєбенька, В.Г. Гончаренка. Київ: ФОРУМ, 2001. Кн. 2. 942 с.
130. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
131. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за

- ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2012. 1313 с.
132. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2010. 1288 с.
133. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2007. 1184 с.
134. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ: Каннон, 2001. 1104 с.
135. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: злочини проти власності / за ред. М.І. Хавронюка. К: ВД «Дакор», 2017. 448 с.
136. Немайнові права фізичної особи. URL: https://otherreferats.allbest.ru/law/00086061_0.html (дата звернення 19.10.2018).
137. Нерсесян В.А. Неосторожные преступления (уголовная ответственность и наказуемость). Москва, 1990. 76 с.
138. Новоселов Г.П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты. Москва, 2001. 208 с.
139. Общая характеристика корыстных преступлений против собственности по УК РФ. URL: <https://refdb.ru/look/3824964.html> (дата звернення 19.10.2018).
140. Олійник П.В. Предмет злочинів проти власності: поняття, види, кримінально-правове значення: монографія. Харків: Право, 2011. 208 с.
141. Орлеан А.М. Перспективи вдосконалення кримінально-правових засобів протидії «рейдерству» в Україні. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Прогалини у кримінальному законодавстві: міжнародний симпозіум, 12-13 вересня 2008 р. Тези і реферати доповідей, тексти повідомлень*. Львів, 2008. С. 136-140.
142. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-ХІІ / *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
143. Основные фонды предприятий горной промышленности, их состав,

структура, класифікація, особенности оцнки в рыночных условиях. URL: https://otherreferats.allbest.ru/economy/00081845_0.html. (дата звернення 19.10.2018).

144. Павлов В.Г. Субъект преступления и уголовная ответственность: монография. Санкт-Петербург, 2001. 318 с.

145. Панасенко Р.А. Щодо криміналізації та тлумачення «рейдерства» в Україні. URL: <http://ukrainianpravo.narod.ru/index/0-3>. (дата звернення 19.10.2018).

146. Панов Н.И. Уголовная ответственность за причинение имущественного ущерба путем обмана или злоупотребления доверием. *Проблемы социалистической законности*. Харьков: Вища шк., 1977. Вып. 2. С. 99-106.

147. Пащенко О.О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність: монографія. Харків, 2018. 446 с.

148. Пащенко О.О. Співрозмірність позитивних і негативних наслідків кримінально-правової заборони. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 35. Ч. 1. Т. 3. С. 59-63. URL: http://www.visnykjuris.uzhny/uz/ua./file/No.35/part_3/15.pdf (дата звернення 19.10.2018).

149. Пинаев А.А. Уголовно-правовая борьба с хищениями. Харьков, 1975. 191 с.

150. Письменський Є.О. Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України: монографія. Луганськ, 2014. 728 с.

151. Податковий кодекс: Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17?find=1&text=%EA%F0%E8%EC%B3%ED%E0%EB%FC%ED> (дата звернення 19.10.2018).

152. Пожуєва Т.О. Міжнародний досвід виникнення «рейдерства». *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2013. № 3 (2).

С. 130-134.

153. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / за науковою ред. В. І. Борисова. Харків: Право, 2006. 208 с.

154. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень: затв. Наказом МОЗ України від 17 січня 1995 р. № 6 / Міністерство охорони здоров'я. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95> (дата звернення 19.10.2018).

155. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23.05.2013 р. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/314-18> (дата звернення 19.10.2018).

156. Про Державний бюджет України на 2019 рік: Закон України від 23 листопада 2018 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19> (дата звернення 19.01.2019).

157. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 р. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (дата звернення 19.10.2018).

158. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення 19.10.2018).

159. Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: Постанова Пленуму Верховного Суду від 08.10.2004 № 15 / Верховний Суд України. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-04> (дата звернення 19.10.2018).

160. Про податок з доходів фізичних осіб: Закон України від 22 травня 2003 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-15> (дата звернення 19.10.2018).

161. Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність

сільськогосподарським підприємствам і організаціям: Указ Президента України від 08.08.1995 р. / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720/95> (дата звернення 19.10.2018).

162. Про посилення протидії рейдерству: Указ Президента України від 19 березня 2014 р. № 313/2014 / Президент України URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/313/2014> (дата звернення 19.10.2018).

163. Про судову практику у справах про необхідну оборону: Постанова Пленуму Верховного Суду від 26.04.2002 р. № 1 / Верховний Суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-02> (дата звернення 19.10.2018).

164. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: Постанова Пленуму Верховного суду України від 26.12.2003 р. № 15 / Верховний Суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03> (дата звернення 19.10.2018).

165. Про судову практику у справах проти власності: Постанова Пленуму Верховного Суду від 06.11.2009 р. № 10 / Верховний Суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09?find=1&text=%EF%EE%E3%F0%EE%E7> (дата звернення 19.10.2018).

166. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15> (дата звернення 19.10.2018).

167. Проблеми кримінальної відповідальності за рейдерство та шляхи їх вирішення. *Академія прокуратури України: збірник наукових праць*. 2009. 400 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-tekst-10140.html> (дата звернення 19.10.2018).

168. Рарог А.И. Общая теория вины в уголовном праве: учеб. пособие. Москва, 1980. 91 с.

169. Рейдерство: витоки, процедури, способи запобігання: монограф. / О.А. Бурбело, Г.В. Козаченко, Ю.С. Погорелов, С.О. Бурбело. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. 184 с.

170. Роль та значення покарання у системі запобігання злочинності. URL:

<http://referat-ok.com.ua/pravo/rol-ta-znachennya-pokarannya-u-sistemi-zapobigannya-zlochinnosti> (дата звернення 19.10.2018).

171. Романюк Б. Щодо проблем протидії рейдерству в Україні. *Шляхи подолання рейдерства: удосконалення законодавства та посилення реагування правоохоронних органів на протиправні дії його організаторів і виконавців: матеріали комітетських слухань, проведених 17 вересня 2008 р. Київ, 2008. 127 с.*

172. Российское законодательство X-XX века (в 9 томах). Акты земских соборов. Москва, 1985. Т. 3. 512 с.

173. Рябчинська О.П. Система покарань як передумова диференціації кримінальної відповідальності та покарання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 1. С. 177-180.

174. Савченко А.В., Кузнецов В.В., Шанько О.Ф. Сучасне кримінальне право України: Курс лекцій. Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2005. 640 с.

175. Сафронова О.М. Державні механізми протидії «рейдерству» в корпоративному секторі економіки України: принципи та пріоритети запровадження. *Вісник Національної академії державного управління*. 2010. № 1. С. 111-117.

176. Скора Л.М. Кримінально-правова характеристика протидії законній господарській діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. 253 с.

177. Словник української мови: в 11 томах. Т. 4. / ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, П. П. Доценко. Київ: Наукова думка, 1973. 840 с.

178. Словник юридичних термінів. URL: <http://www.assyria.com.ua/slovar-yuridicheskihterminov/> (дата звернення 19.10.2018).

179. Слотило О.Р. Соціальна обумовленість виділення складу злочину «протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації». *Часопис Київського університету права*. 2017. № 4. С. 255-259.

180. Советское уголовное право. Общая часть / под ред. Н.А. Беляева, М.И. Ковалева. Москва, 1977. 478 с.

181. Стаскевич Г.С. Історія розвитку законодавства щодо розслідування

кримінальних правопорушень, пов'язаних з дорожньо-транспортними пригодами. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. Вип. 1. С. 128-134.

182. Статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності // Генеральна прокуратура України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення 19.01.2019).

183. Суб'єкт злочину. URL: <https://www.kazedu.kz/referat/144298/6> (дата звернення 19.10.2018).

184. Суб'єктивна сторона складу злочину. URL: <http://referatu.com.ua/oldreferats/135/110264> (дата звернення 19.10.2018).

185. Судебные уставы 20 ноября 1864 года, с прибавлением законов, на которые содержатся ссылки в этих уставах. URL: <https://www.prlib.ru/item/454198> (дата звернення 19.10.2018).

186. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Часть общая. Т. 2. Тула: Автограф, 2001. 688 с.

187. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: монографія. Харків, 2016. 256 с.

188. Теория государства и права: учебник / под ред. Р.А. Ромашова. Санкт-Петербург, 2005. 630 с.

189. Титаренко С.С. «Рейдерство» в Україні та деяких зарубіжних країнах: компаративний погляд на економіко-правовий феномен. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 271-274. URL: http://www.pap.in.ua/5_2016/82.pdf (дата звернення 19.10.2018).

190. Титаренко С.С. Аналіз санкцій статей 205-1, 206, 206-2 КК України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2017. № 4. С. 119-127 (дата звернення 19.10.2018).

191. Титаренко С.С. Кримінальна відповідальність за протиправне захоплення суб'єктів господарювання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2018. 262 с.

192. Титаренко С.С. Особливо кваліфікуючі ознаки «велика шкода» та «інші тяжкі наслідки» у складах злочинів, передбачених ч. 3. ст. 206 і ч. 3 ст. 206-2 КК. *Правові новели*. 2017. № 3. С. 152-158 (дата звернення 19.10.2018).

193. Титаренко С.С. Соціально-економічні підстави відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємств в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2016. № 24. С. 134-138 (дата звернення 19.10.2018).

194. Тихий В.П. Кримінально-правова охорона прав і свобод людини і громадянина та підстава кримінальної відповідальності. *Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Луганськ, 20-21 травн. 2011 р.). Луганськ, 2011. 600 с. С. 489-495.

195. Туєв О.А. Кримінологічні засади протидії рейдерству: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2013. 18 с.

196. Уголовное право России. Общая часть: Учеб. / Под ред. В.Н. Кудрявцева, В. В. Лунеева, А.В. Наумова. Москва: Юристъ, 2006. 540 с.

197. Уголовное уложение 22 марта 1903 г. Санкт-Петербург: Издание Н.С. Таганцева. 1904. 141 с.

198. Уголовный кодекс Республики Беларусь. URL: https://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=1977 (дата звернення 19.10.2018).

199. Уголовный кодекс Республики Казахстан. URL: <https://zakon.uchet.kz/rus/docs/K1400000226#z921> (дата звернення 19.10.2018).

200. Уголовный кодекс Республики Молдова. URL: https://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=3835 (дата звернення 19.10.2018).

201. Уголовный кодекс Российской Федерации. URL: https://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=1747 (дата звернення 19.10.2018).

202. Уголовный кодекс УССР. Харьков: Юридическое издательство Наркомюста УССР. 1924. 75 с.

203. Уголовный кодекс УССР. Харьков: Юридическое издательство Наркомюста УССР. 1928. 79 с.

204. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. Санкт-

Петербург: Типография второго отделения собственной его Императорского Величества канцелярии. 1845. 922 с.

205. Фёдоров А.Ю. Рейдерство и корпоративный шантаж (организационно-правовые меры противодействия). Москва, 2010. 285 с.

206. Федулова І.М. Відмежування складу злочину, передбаченого статтею 206-2 Кримінального кодексу України, від суміжних складів злочинів. *Університетські наукові записки*. 2017. № 62. С. 123-135.

207. Федулова І.М. Кримінально-правова характеристика суб'єкта злочину, передбаченого статтею 206-2 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 308-318.

208. Философский энциклопедический словарь: научное издание / ред. кол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев, С.М. Ковалев. Москва: Советская энциклопедия, 1989. 815 с.

209. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія. Київ, 2006. 1048 с.

210. Хавронюк М.І. Щодо відповідності санкцій кримінально правових норм суспільній небезпеці діянь. *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України*. 2001. № 1. С. 101-109.

211. Харченко В.Б. Майно як предмет злочинів проти власності та предмет суспільних відносин права власності на речі та інші речові права. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 2. С. 121-131.

212. Хахулина К.С., Малыга В.А., Стадник И.В. Теория государства и права в схемах и определениях: учебн. пособ. Донецк: Норд-Пресс, ДонНУ, 2008. 344 с.

213. Хищение имущества собственника путем кражи. URL: https://otherreferats.allbest.ru/law/00087566_0.html (дата звернення 19.10.2018).

214. Христов О.Л. Особливості початкового етапу розслідування злочинів, пов'язаних із «рейдерськими» захватами підприємств. *Науковий вісник*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2016. № 2. С. 254-260.

215. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page6?text=%E2%EB%E0%F1%ED%EE%F1%F2%B3+%EF%F0%E0%E2%EE> (дата звернення 19.10.2018).

216. Цивільний кодекс України: наук.-практ. коментар: у 2 ч. / за заг. ред. Я.М. Шевченко. Київ: Ін Юре, 2004. Ч. 1. 689 с.

217. Черкасов С.В. Кримінологічна концепція альтернативних мір покарання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2005. 19 с.

218. Швець В. Рейдерство загроза економіці й державі. Захистити від нього може тільки системна правова протидія. *Шляхи подолання рейдерства: удосконалення законодавства та посилення реагування правоохоронних органів на протиправні дії його організаторів і виконавців*: матеріали комітетських слухань, проведених 17 вересня 2008 року. Київ, 2008. 127 с.

219. Шемчук В.В. «Рейдерство» та корупція. *Вісник прокуратури*. 2006. № 11 (65). С. 13-18.

220. Шинальський О.І. Покарання в системі засобів протидії злочинності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2003. 20 с.

221. Шляхи подолання рейдерства. URL: <http://legalweekly.com.ua/index.php?show=news&newsid=120797> (дата звернення 19.10.2018).

222. Ярмыш Н.Н. Теоретические проблемы причинно-следственной связи в уголовном праве (философско-правовой анализ): монография. Харьков, 2003. 512 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Грищенко Н.М. Витоки та сучасний стан кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 168-170.
2. Грищенко Н.М. Особливості об'єкта протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 144-146.
3. Грищенко Н.М. Окремі об'єктивні ознаки протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 190-197.
4. Грищенко Н.М. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 258-262.
5. Грищенко Н.М. Порівняльно-правовий аналіз кримінального законодавства держав – членів СНД щодо відповідальності за рейдерство. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 2. Частина 2. С. 42-46.
6. Грищенко Н.М. Окремі об'єктивні ознаки протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 25 листопада 2016 р.). Одеса, 2016. С. 50-52.
7. Грищенко Н.М. Об'єкт протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Правова система в умовах розвитку соціально-правової держави: питання теорії і практики*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Черкаси, 24-25 листопада 2016 р.). Черкаси, 2016. С. 165-166.
8. Грищенко Н.М. Відображення механізму правоутворення та

правотворчості кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Актуальні питання протидії злочинності у сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матер. II міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 березня 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 401-406.

9. Грищенко Н.М. Поняття рейдерства в законодавстві України. *Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку та права*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 14 травня 2018 р.). Полтава, 2018. Ч. 4. С. 55-56.

10. Грищенко Н.М. Застосування законодавчої бази при кримінальній відповідальності за рейдерство крізь призму досвіду країн СНД. *Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15-16 червня 2018 р.). Харків, 2018. С. 47-48.

Додаток Б

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Заслужений юрист України

Л.Р. Наливайко

2018 року

АКТ

30 серпня 2018 року

м. Дніпро

Про впровадження в освітній процес
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ результатів дослідження
Грищенко Н.М.

Комісія у складі:

Голови: декана факультету підготовки фахівців для
підрозділів превентивної діяльності, кандидата
юридичних наук підполковника поліції
Жбанчика А.В.

членів комісії: завідувача кафедри кримінального права та
кримінології факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування,
кандидата юридичних наук, доцента
Примаченка В.Ф.

доцента кафедри кримінального права та
кримінології факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування,
кандидата юридичних наук, доцента
підполковника поліції Хашева В.Г.

розглянувши результати дисертаційного дослідження ад'юнкта кафедри
кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ Грищенко Наталії Михайлівни за темою:
«Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном
підприємства, установи, організації» у вигляді циклу статей:

1. Грищенко Н.М. Витоки та сучасний стан кримінальної

відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 168–170.

2. Грищенко Н.М. Особливості об'єкта протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 144–146.

3. Грищенко Н.М. Окремі об'єктивні ознаки протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 190–197.

4. Грищенко Н.М. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 258–262.

5. Грищенко Н.М. Порівняльно-правовий аналіз кримінального законодавства держав – членів СНД щодо відповідальності за рейдерство. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 2. Частина 2. С. 42–46.

6. Грищенко Н.М. Окремі об'єктивні ознаки протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 25 листопада 2016 р.). Одеса, 2016. С. 50–52.

7. Грищенко Н.М. Об'єкт протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Правова система в умовах розвитку соціально-правової держави: питання теорії і практики*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Черкаси, 24–25 листопада 2016 р.). Черкаси, 2016. С. 165–166.

8. Грищенко Н.М. Відображення механізму правоутворення та правотворчості кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Актуальні питання протидії злочинності у сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матер. II міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 березня 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 401–406.

9. Грищенко Н.М. Поняття рейдерства в законодавстві України. *Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку та права*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 14 травня 2018 р.). Полтава, 2018. Ч. 4. С. 55–56.

відповідно до вимог Положення про організацію НД і ДКР у системі МВС України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію наукової діяльності в системі МВС України» від 15.05.2007 № 154, склала цей акт про те, що представлені матеріали мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість, а отже можуть бути використані у науково-дослідній діяльності науково-педагогічного складу, ад'юнктів і здобувачів Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, проведенні подальших наукових досліджень.

Також надані матеріали використовуються в освітньому процесі та навчально-методичній діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, а саме включені до переліку рекомендованої літератури текстів робочих програм, лекцій, методичних рекомендацій з проведення семінарських, практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінальне права» тема № 26 «Злочини у сфері господарської діяльності».

Вказані праці рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи та виконання індивідуальних завдань курсантів та студентів юридичного факультету, факультетів підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції, превентивної діяльності та органів досудового розслідування.

Голова комісії:

А.В. Жбанчик

Члени комісії:

В.Ф. Примаченко

В.Г. Хашев

АНКЕТА
з вивчення думки практичних працівників Національної поліції
України з питань кримінальної відповідальності за протиправне
заволодіння майном підприємства, установи, організації

Кафедрою кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ здійснюється дослідження актуальних проблем кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Переконливо просимо Вас надати вичерпні відповіді на питання розробленої нами анкети. Ваші відповіді, судження та пропозиції будуть уважно вивчені і враховані нами при розробці правових засобів, спрямованих на боротьбу з цим злочиним. Матеріали опитування будуть використані тільки в узагальненому вигляді, тому підписувати анкету необов'язково.

Заздалегідь дякуємо Вам за співпрацю.

Специфіка заповнення анкети:

Відзначте обраний Вами варіант відповіді будь-яким чином. Наприклад, окресліть кружечком шифр варіанту відповіді, зазначте поряд “+” чи підкресліть саму відповідь. Якщо Вашій відповіді відповідає декілька варіантів, зазначте їх всі; якщо ж Ви маєте власний погляд на поставлену проблему, заповніть пункт “свій варіант”.

1. Відомості про респондента:

1. Ваше місце роботи:
2. Посада:
3. Стаж практичної роботи:
4. Освіта, фах:
5. Чи здійснювали Ви провадження по злочинах, пов'язаних з протиправним заволодіння майном підприємства, установи, організації:

	“Не було”	“до 10”	“понад 10”
а) ст. 206-2 КК “Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації”			
б) ст. 205-1 КК “Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб - підприємців”			
в) ст. 190 КК “Шахрайство”			
г) ст. 191 КК “Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем”			

Стаття 206-2 КК. Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації

1. Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації, -

карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна, -

караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років.

3. Ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням службового становища або якщо вони заподіяли велику шкоду чи спричинили інші тяжкі наслідки, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Примітка. Матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

2. Питання анкети:

з/п	Питання	Варіанти відповіді
1.	Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК, на Ваш погляд, є:	а) господарська діяльність; б) власність; в) авторитет органів державної, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян; г) свій варіант
2.	Чи є, на Ваш погляд, принципова різниця між майном, як предметом злочинів проти власності, та майном, як предметом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК:	а) принципової різниці немає, оскільки вони мають спільні загальні ознаки; б) є принципова різниця (напишіть, у чому вона полягає _____ _____
3.	Чи є тотожними, на Ваш погляд, поняття «заволодіння майном» у ст. 206-2 КК з аналогічним поняттям «заволодіння майном» та поняттям «викрадення майна» у розділі «Злочини проти власності» Особливої частини КК:	а) так, це тотожні поняття; б) ні, це різні поняття (напишіть, у чому полягає різниця _____ _____
4.	З якого моменту, на Ваш погляд, протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації слід вважати закінченим злочином:	а) з моменту вчинення правочину з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації; б) з моменту фактичного заволодіння хоча б частиною майна підприємства, установи, організації; в) з моменту фактичного заволодіння всім майном підприємства, установи, організації та наявністю можливості розпоряджатись цим майном; г) свій варіант _____ _____
5.	Які види суспільно небезпечних наслідків, на Ваш погляд, слід розуміти під «іншими тяжкими наслідками» у ч. 3 ст. 206-2 КК:	а) загибель однієї людини; б) спричинення легких тілесних ушкоджень хоча б одній людині; в) спричинення легких тілесних ушкоджень з короткочасним розладом здоров'я або незначною втратою працездатності хоча б одній людині; г) спричинення середньої тяжкості тілесних ушкоджень хоча б одній людині; д) спричинення тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній людині; ж) всі перелічені варіанти; з) свій варіант _____ _____
6.	Суб'єктом протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації (ч. 1 ст. 206-2 КК), на Ваш погляд, виступають:	а) загальний суб'єкт (фізична осудна особа з 16 років); б) засновники, учасники, акціонери, члени підприємства, установи, організації в) свій варіант _____ _____
7.	Чи є, на Ваш погляд, обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК, корисливий мотив:	а) так; б) ні; в) свій варіант _____ _____
8.	Чи доцільно, на Ваш погляд, узгодити вид та розмір санкцій за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації з	а) так; б) ні; в) свій варіант

	санкціями таких злочинів проти власності як шахрайство (ст. 190 КК) та привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК):	_____ _____
9.	Чи слід, на Ваш погляд, визнати протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації корупційним злочином та зазначити його у переліку таких злочинів, передбаченому приміткою до ст. 45 КК:	а) так; б) ні; в) свій варіант _____ _____
10.	Чи доцільно, на Ваш погляд, виключити з КК України ст. 206-2 і передбачити відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у розділі VI «Злочини проти власності» Особливої частини КК України:	а) так; б) ні; в) свій варіант _____ _____